

Vigilia

1969
március

*Boldizsár Iván, Medvigy Mihály,
Saád Béla, Szigeti Endre*
Mihelics Vid emléke

Nyíri Tamás
Szekularizáció és kereszténység

Borovi József
A magyarországi polgári forradalom és a Szentszék

Áprily Lajos
A bíboros (drámai játék 3. rész)

Kopácsy Margit
Veszett fejsze nyele (elbeszélés)

Résumé en
langue française

TARTALOM

	Oldal
A magyar egyházpolitika fontos eseménye	145
Mihelics Vid emléke	147
<i>Szigeti Endre</i> : Korfordulók tanúja	147
<i>Saad Béla</i> : A dialógus embere	153
<i>Boldizsár Iván</i> : A manuductor	158
<i>Medvigy Mihály</i> : A teológus emlékei Mihelics Vidről	159
<i>Németh Géza</i> : Bejáró munkás, Hajolj oda (versek)	161
<i>Károlyi Amy</i> : A létra, Halotti ima (versek)	162
<i>Nyíri Tamás</i> : Szekularizáció és kereszténység	163
<i>Jánosy István</i> : Veronika kendője (vers)	170
<i>Áprily Lajos</i> : A bíboros (drámai játék 3. rész)	171
<i>Bódás János</i> : „Szent Györgyök” falun, Keresztelő (versek)	182
<i>Kopácsy Margit</i> : Veszett fejsze nyele (elbeszélés)	183
<i>Borovi József</i> : A magyarországi polgári forradalom és a Szentszék	189
<i>Bittei Lajos</i> : Utca esőben (vers)	196
<i>Somogyi György</i> : A kis út (A püspökökről)	197

NAPLÓ

Ellenreformáció 1969-ben? (ny. t.) 198; Az olvasó naplója — Gál Ferenc: Zsinat és korforduló, Nyíri Tamás: A keresztény ember küldetése a világban (<i>Rónay György</i>) 200; Színházi krónika — Joseph O. Kesselring: „Arzén és levendula” (<i>Bittei Lajos</i>) 203; Képzőművészet — Három budapesti kiállítás, Művészi könyvek (<i>D. I.</i>) 205; Zenei jegyzetek — Bach h-moll mise, Lemezfígylő (<i>Rónay László</i>) 207; Filmek világából — Holdudvar, Az első tanító (<i>Ungváry Rudolf</i>) 209; Akik ma... (<i>Pergel Ferenc</i>) 211; Katolikus sajtó Afrikában (<i>Alberti Gyöngyi</i>) 212.	198
Francia nyelvű kivonatok	212

Felelős szerkesztő:

*Mihelics Vid †*Felelős kiadó: *Saad Béla*

A szerkesztő a hét első három napján fogad a szerkesztőségben (V., Kossuth Lajos u. 1.), lehetőleg az időpont előzetes megbeszélése alapján. Kéziratokat Budapest 5. Postafiók 195. címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest V., Kossuth Lajos utca 1. Terjeszti, előfizetés és templomi árusítás: A Vigilia kiadóhivatala, árusítja a Magyar Posta is. A Vigilia csekkszámja száma: OTP 37.343—VII. Hazai előfizetések külföldre: Posta Központi Hírlapiroda, Budapest V., József nádor tér 1. Külföldön előfizethető a Kultúra Könyv és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat, vagy bizományossal útján. Nyugati országokban az évi előfizetési ár 4,50 USA dollár, vagy ennek megfelelő összegű más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (Budapest 54) a Kultúra 024/2. számú számlájára, feltüntetve, hogy az előfizetés a Vigilia című lapra vonatkozik. Megjelenik minden hónap elején. Egyes szám ára: 9,— Ft. Előfizetés: Egy évre: 100,— Ft., félévre: 50,— Ft., negyedévre: 25,— Ft. Index-szám: 26.921.

A MAGYAR EGYHÁZPOLITIKA FONTOS ESEMÉNYE

Az új magyar érsekek és püspökök kinevezése fontos állomás a második világháború után kialakult szocialista rendszerű magyar állam és a római katolikus egyház kapcsolatainak fejlődésében. Sok politikai bölcsességre és sok türelmes apró munkára volt szükség hogy ez az eredmény bekövetkezessen.

Nem először, és minden bizonnyal nem is utoljára mutatunk rá, hogy a második világháború utáni fölszabadulás, majd az azt követő jelentős társadalmi átalakulás történetileg milyen kedvezőtlen helyzetben találta a magyar katolikus egyházat. Ez az egyház olymértékben volt összefonódva az akkor megsemmisült és összeomlott feudális állammal, hogy amikor az eseményeket túlélő intézményként körülnézett a romokon, úgy érezte: csupa idegenség vagy ellenség veszi körül. Ma már lassacskán megfelelő történeti távlatból kezdjük látni a húsz év előtti eseményeket és azt is fel tudjuk mérni, hogy túl a politikai szenvedélyeken, személyes és csoportos ingerültségeken, mennyi tudatbeli akadály is volt annak, hogy az érdekeltek józan realizmussal mérlegeljék az együttélés föltételeit és lehetőségeit.

Az új hatalom gyanakvással nézett az egyházra, mert a régi rend visszavárgóját, legfőbb védelmezőjét látta benne. Katolikus részről viszont sokan voltak, akik hajlottak arra a nézetre, hogy íme most elérkezett a vallásüldözés korszaka.

Sik Sándornak a Vigilia akkori felelős szerkesztőjének mondotta még 1948-ban, római útja után Czapik Gyula egri érsek, hogy: „Rómában mártírsorsot szántak a magyar egyháznak, én azonban ebbe nem akarok belenyugodni.” Soha nem derült ki, hogy kivel folytatott megbeszélés után alakult ki ez a benyomás Czapik érsekben. Tény azonban, hogy nagy politikai okossággal és tapintattal fogott hozzá az egyház és az államhatalom közötti viszony normalizálásának nehéz munkájához. Az ő fáradozását koronázta meg az 1950. augusztus 30-án a népköztársaság kormánya és a magyar katolikus püspöki kar között létrejött első megállapodás.

Tanulságos dolog mai szemmel újra elolvasni az akkori megállapodás szövegét. Nemcsak a későbbi kedvező fejlődés valamennyi föltételét találjuk meg benne, de sok tekintetben meglepően jövőbe mutató volt. A megállapodás 4. pontja például így hangzott: „A püspöki kar támogatja a békéért folyó mozgalmat. Helyesli a magyar népnek, a magyar népköztársaság kormánynak a béke megvédésére irányuló törekvéseit, elítél minden háborús uszítást, elítéli az atomfegyver használatát és ezért az emberiség ellen elkövetett bűncselekményben bűnösnek tekinti azt a kormányt, amely először használja az atombombát.” Nem kevesebbet vételezett itt elő a magyar hierarchia, mint a vatikáni zsinat *Az egyházzól a mai világban* című lelkipásztori konstitúciójának ezt a megállapítását: „Minden olyan háborús cselekmény, amely egész városoknak, vagy széles területeknek és lakosságuknak különbségtétel nélküli elpusztítására irányul, bűncselekmény Isten és ember ellen egyaránt. Ezért következetesen és habozás nélkül kárhozzatni kell.”

Jelentős esemény volt az a megállapodás, még ha nem is oldotta fel teljesen azt a bizalmi válságot, ami akkor a szerződő felek között feszült. „A fontos az, hogy meg legyen a jóakarát a megállapodás pontjainak megvalósítására” — írta a megállapodáshoz fűzött kommentárjában a Szabad Nép. És nyugodtan állíthatjuk, hogy ez a jóakarát azóta sem hiányzott egyik oldalon sem. Persze túl a mindkét oldali jóindulaton, önfegyelmén és politikai okos-

ságon, egyebekre is szükség volt még ahhoz, hogy a továbbfejlődés a békés rendeződés és a békés egyetértés irányába történjék. Szükség volt ehhez a XXIII. János pápa által összehívott II. vatikáni zsinat szellemére is, arra az új és világméretekben gondolkodó tágkeblűségre, amely a Szentszék diplomáciai tevékenységében is fokozatosan érvényre jut.

A magyar püspökök mind nagyobb számú bekapcsolódása a zsinat munkájába, majd a Szentszék és a magyar kormány illetékes szerveinek kapcsolatba lépése teremtette meg annak az 1964. októberében kötött részleges megállapodásnak előfeltételeit, amely az említett mindkét oldali új realitások alapján immár a magyar kormány és a Szentszék között jött létre. Noha akkor mindkét fél hangsúlyozta a megállapodás részleges jellegét, a mostani kinevezések mindennél világosabban bizonyítják, mennyire hasznos volt az akkor végzett munka. A mostani kinevezések kapcsán tartott sajtókonferenciáján mondta el Prantner József államtitkár az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke, hogy az utóbbi időben Rómában és Budapesten több ízben került sor tárgyalásra a Magyar Népköztársaság és a Vatikán között a két felet érintő és érdeklő kérdésekről. Néhány nyugati sajtóorgánum látványos eredményeket harangozott be a tárgyalásokkal kapcsolatban, így a többek között azt is tudni vélték, hogy diplomáciai kapcsolat felvételére kerül sor a Magyar Népköztársaság és a Vatikán között. Ezzel kapcsolatban Prantner József hangsúlyozta, hogy felfogása szerint elvileg nem kizárt az ilyen jellegű kapcsolat, de megteremtése nem olyan közeli, hogy konkrétabb formában is szó eshetne róla. De a döntő kérdés e pillanatban nem is az, hogy milyen jellegűek jogilag a kapcsolatok, hanem sokkal inkább az általános szellem, ami áthatja őket. És ebből a szempontból nagyon fontos az, amit ugyancsak Prantner József mondott, nevezetesen, hogy az egyház és a szocialista állam kapcsolatában immár nincs többé úgynevezett „kényes kérdés”. Vagyis nincs olyan probléma, amit az érdekelt felek ne vehetnének föl teljes nyíltsággal. És ez nyilvánvalóan öröndetes körülmény.

És ha ebből a szempontból vesszük szemügyre az új püspöki kinevezéseket, azok megtörténtét mindenképpen a magyar egyházpolitika fontos eseményének kell tartani. Két történelmi múltú érseki szék került betöltésre, és a magyar egyházmegegyezés többségét immár a székhelyre kinevezett megyéspüspök kormányozza. A normális és évszázadok óta kialakult, hagyományos mederbe terelődött ezzel a magyar egyház kormányzata. Egészen nyilvánvaló az a tendencia, hogy mindinkább eltűnjenek a provizóriumok. S ez az egyház ügyének csak javára válik, arról nem is beszélve, hogy milyen mértékben segítheti elő a még rendezetlen kérdések elintézését. Mert, hogy ilyenek is vannak, azt egyik fél sem tagadja. De minden remény megvan rá, hogy amilyen mértékben a magyar katolikus egyház vezetéséből fokozatosan eltűnik minden provizórium, ugyanúgy tűnik majd el az átmenetiség és ideiglenesség az állam és egyház kapcsolataiból is.

A hivatalos kormányzati álláspontot az egész kérdés-komplexumban, világosan fejtí ki az a kommentár, amelyet a Népszabadság fűzött a kinevezésekhez. A lap szerint „pozitív fejlemény ez államunk és az egyház viszonyában. *Határköve* annak a folyamatnak, amelyben a szocialista állam következetesen törekszik az egyházakkal való rendezett együttélésre. Ez az elvileg szilárdan megalapozott politikai törekvésünk mindig is arra a realitásra épült, hogy *a hívők és a nemhívők közötti különbség nem szükség szerűen politikai ellentét*, hogy a vallási tradíciókat követő dolgozó emberek alapvető társadalmi érdekei azonosak az egész társadalomával...” (Valamennyi kiemelés az eredeti cikkben).

Az egyház és a magyar állam viszonyának kedvező alakulásáról tanúszkodó kinevezéseket a magyar katolikus közvélemény is örömmel, megnyugvással és a jövőbe vetett bizalommal vette tudomásul.

MIHELICS VID EMLÉKE

SZIGETI ENDRE

KORFORDULÓK TANÚJA

„Milyen nagy csoda is az ember” — jut eszembe *Pico della Mirandola* egyik jellegzetes mondása, amikor *Mihelics Vid* emberi alakjára gondolkodom és gyér adatok nyomán megkísérlem megrajzolni életének vázlatát, aminek kitöltéséhez szerencsés esztendőik sorára lenne szükség. Csoda az ember, nemcsak abban az értelemben, ahogy a reneszánsz humanizmusának ez a nagy keresztény képviselője fogalmazta meg, vagyis általában, mint emberi nem, hanem olykor egyedeiben is. De ebben az alakjában a csoda nem mindig szembeötlő, hiszen ezek között a megszokott csodák: embertársaink közt élünk.

Igy voltunk mi is Mihelics Viddel. Köztünk dolgozott, gondolkodott, vitakozott, sakkozott és szórakozott. Ismertük derűs nyugalmát, széleskörű tudását, munkaszeretetét, amit áthatott a kanti kötelesség-erkölcs szelleme, olykor gonoszokdtunk szellemi gyűjtőszenvédelén és aprólékossáig menő, de nem oktan pontosságán. Tudtuk róla, milyen érzékeny „papnövendék természet”, ahogy Robespierre-ről írták, de azt is, hogy nála megadóbban és mind szelidebben senki sem viselte el a bírálatot, vagy a baráti csipkelődést, mert soha nem mondott le arról, hogy kitűnő értelme révén ne tökéletesítse folyton folyvást embertársaihoz fűződő viszonyát. És mégis, a jelenlét sokszor vakká tesz: elveszünk a közvetlenség káprázatában s az emberi csoda olykor csak a hiányban válik megragadhatóvá. A halálban — a beteljesedett életben.

De még így is csak tökéletlenül. Mert az egyén nem érhető meg kora és környezete nélkül: az ember nem ott végződik, ahol a bőre. Bármennyire jellegzetes egyéniség is valaki, mint amilyen Mihelics Vid is volt, az öröklött adottságokon túl a társadalom ezernyi szállal fűződik beléje, járja át és alakítja. Így alakította Mihelics Videt is a környezet, amibe beleszületett, az a kor, amelyben eszmélni kezdett, amiben felnőtt s amiben megérett a halálra: a személyes és történelmi élmények sora.

Vidéki fiúként született, értelmiségi családban, a Bács megyei Csátalján 1899. január 7-én. De korán árvaságra jutott, s a kisfiú a Csanád megyei Makóra került, ebbe az akkor 30.000 lakosú kisvárosba, ahol nagybátyja, *Mihelics Károly* gimnáziumi tanár házában nevelkedett. Az örökbefogadott fiú, a később is mindig kitűnő tanuló, aki nyaranként lejárt a Marosra fürdeni, az állami főgimnáziumban korán megismerkedhetett az első világháború előtti magyar kisváros vallási és társadalmi megosztottságával, (nekem legalábbis nem egyszer beszélt erről fejlett igazságérzetén alapuló kritikai érzékenységgel) értelmiségi elemeivel és kertészeivel, akik akkor Hamburg, Anglia és Olaszország számára is termelték a híres hagymát. A sokat olvasó alföldi kisfiú — ki ne érezte volna gyermekkorában távoli tájak hívását — a tengerre vágyott. Szerencsése volt, s így 1912—13-ban egy évet a kereskedelmi tengerészeti akadémián tölthetett Fiumében, de a tengerészetet valami kis látási fogyatékosága miatt ott kellett hagynia. Visszatért tehát Makóra, s a gimnázium VI. osztályának elvégzése után kérte felvételt a cisztercita rendbe, ahol noviciusként egy esztendőt töltött Zircen, a bakonyi erdővidék közepén. A fehérruhás cisztercita szerzetesújonc, aki akkor vette fel Béla keresztneve helyett a szerzetesi Vid nevet, a gimnázium felső két osztályát már Egerben, az ottani katolikus rendi gimnáziumban végezte, ahol 1917-ben — talán mondanunk sem kell — jelesen érettségizett. Ezután a cisztercita rend hittudományi és tanárképző főiskolájára került, egyúttal pedig hallgatója lett a budapesti tudományegyetem bölcsészeti

karának. Szerzetesi nevét élete végéig nem hagyta el, de nem lett belőle szerzetes, sem pedig pap — mint ahogy olvasói közül sokan vélték — mert 1918-ban, másodéves korában, még felszentelése előtt kilépett a rendből. Tenger és tudomány — ez vonzotta a fiút, majd az ifjút, aki végül is a tudomány tengerét kezdte járni és a tudomány ismeretlen tájai felé kalandozott. De sohase szállt ki Péter hajójából.

Akkoriban már túl voltunk az első világháború megrázó eseményein. Fél évszázaddal ezelőtt volt ez. Mihelics Vid, akit *Békefi Remig* budapesti egyetemi tanár és zirci apát, a kiváló kultúrtörténész nem szívesen engedett el a rend kötelékéből, úgy érezte, hogy a kereszténység benne bontakozó erkölcsi és társadalmi eszményeit világi emberként, a világban élve hathatósabban tudja képviselni és kibontakoztatni, mint a szerzetes meghatározottságai közt. Európa és az ország sorsa rettentőt fordult. Az ifjú Mihelics Béla *I. Ferenc József* uralkodása idején, a harctereken is győzelmet arató Osztrák-Magyar monarchia korában lépett a rendbe, s amikor távozott onnan, már összeomlott körülötte egy ősi királyság, egy régi alkotmányos rend: egy ország. Ötven évvel ezelőtt, a húsz éves egyetemi hallgató szembe találta magát egy éhező főváros kietlenségével, menekültjeivel, rettentő gondjaival. Budapest átélte már az őszirózsás forradalom reményeinek elhervadását és a proletárdiktatúra leveretését. A közélet a román királyi hadsereg szuronyainak árnyékában és az ellenforradalom végleteinek lázában vergődött. A rendház védő falai közül kikerült fiatalember egy darabig házitanítószkodással kereste kenyerét — századok óta így szoktak indulni a vagyontalan európai értelmiségiek — majd pedig újságírásból próbálkozott megélni. Egyetemi menzákon kosztolt és a Kecskeméti utcai tejcsarnok volt az egyetlen luxusa.

Az akkori magyar társadalmat nem könnyű jellemezni. Az egyszerűsítés módszereivel csak hamis képet adhatnák róla. Száz irányban keresgélő csoportjait a politikai, a gazdasági, a vallási és a leszámazási kapcsolatok hozták össze és állították szembe kaleidoszkópszerű kavargásban. Érdekek és érdek nélküli érzelmek ütköztek össze. Kétségbeesés vegyült vak reményekkel. Romantikus álmodozás és rideg valóságérzés küzdött egymással. Nem volt könnyű eligazodnia egy fiatal embernek, aki szeretett szemlélődni és eszmélni és nem csupán érzelmeit, vagy a felröppenő jelszavakat akarta követni. A politikailag tudatosabb rétegek megoszlottak: hatott az egyén önértékére alapozó szabadelvűség, összenőve a csenevész, de agresszív magyarországi kapitalizmus erőivel; a szociáldemokrácia szervezeteiben élt a marxizmus, amely a kommunista emigráción át is besugárzott az országba; társadalmi eszményként a nagybirtokos arisztokrácia, a földbirtokos nemesség és a vezető hivatalnok réteg élt az emberek szemében; a földbirtokkal rendelkező neobarokk egyház és a politikai katolicizmus mellett egészen gyengécske volt a keresztényszocialista mozgalom; jelentkeztek a földosztó kiscgazda törekvések s a fiatalok körében a még radikálisabb népies paraszttromantika hatásai, de leghevesebben mégis a régi és az új nacionalizmus söpört végig a lelkeken. És Trianon végzetesnek érzett veszteségei, a magyar állam határain kívül rekedt 3 millió magyar sorsáért érzett aggodalom meddő irredentizmusba, majd egy enyhébb revíziós politikába csapódott le, de a dunai népek igazi találkozására és megértésére nézve a közvéleményben nem alakult ki átütő erejű gondolat.

A régi nemzedék reakciója a polgári és a proletár forradalomra — a reakció volt. A régi rend helyreállítása és megerősítése. Jelszavai: a tulajdon szentségének, a tekintély tiszteletének, az egyházak erkölcsi vezető szerepének és a királyságnak (legitim vagy illegitim) helyreállítása. Ezzel szemben a háború utáni nemzedék legjobbjait a különféle társadalmi, vagyoni és vallási különbségeken túl is a szociális érzés kötötte össze.

Mihelics Vid is közéjük tartozott. Azok közé, akik a katolicizmus eszméi, társadalmi tanításai alapján, de azokat továbbfejlesztve enyhébb vagy gyöke-

resebb reformokkal akartak leküzdeni a feltornyosult nehézségeket, a gazdasági és társadalmi problémákat. Mihelics azonban rendkívüli értelme és alaposága folytán újságíróként sem elégedett meg a felületes ábrándokkal vagy az üres jelszavakkal. Pedig az újságírói pálya veszélyes, könnyen elsodorja a fiatallembert rendszeres tanulmányai mellől, mert a korai közéleti sikerek után már nem fűlik foga a csendes tanuláshoz. Mihelics Vid azonban személynének egyik felével megmaradt kitűnő tanuló, a tudományok felé tájékozódó fiatalembernek. A budapesti tudományegyetemen 1922. február 4-én bölcsészdoktori oklevelet szerzett. Főtárgya akkor az újkori világtörténelem volt, melléktárgyai a magyar irodalomtörténet és a magyar történet. Közben nyelveket tanult, verseket írt és a romanisztikával foglalkozva Frederic Mistralról írt tanulmányaért egyéves ösztöndíjat kapott a párizsi katolikus egyetemre. 1922 februárjától 1923 őszéig tartózkodott a francia fővárosban, ahol azonban már nem annyira a provençal nyelv, mint inkább a szociológia és az erkölcsbölcsélet érdekelt. Budapestre visszatérve a jogi karra iratkozott be és 1928. június 30-án államtudományi, majd ugyanannak az évnek december 15-én jogtudományi oklevelet szerzett. Ezzel azonban még nem merült ki tudományos érdeklődése. A később beolvasztott budapesti tudományegyetemi közgazdaságtudományi kar 1932. június 1-i hatállyal, majd a budapesti tudományegyetem jog- és államtudományi kara 1935. június 19-én szociálpolitikából és társadalombölcséletből magántanárrá képesítette. A szociális kérdések iránti érdeklődésére jellemző, hogy milyen témákat választott egyetemi magántanári habilitálásához. Az első: „A nemzetközi munkásvédelem”, a második: „A szociálpolitika nemzetközi kérdései” voltak, „tekintettel a társadalombölcséleti rendszerekre.” Tudományos munkásságának elismeréseként a Magyar Társadalomtudományi Társulat 1931-ben titkárává választotta, a Szent István Akadémia pedig 1938-ban iktatta tagjai közé. Tagul hívta meg a Magyar Szociálpolitikai Társaság és a Magyar Sajtótudományi Társaság is, később pedig a sajtókamara felkérésére átvette a sajtó főiskola vezetését. A 30-as évek végén Vas megye, majd Komárom vármegye szociális előadójaként a gyakorlatban, megyei és községi szinten is megismerkedett falvaink valóságos szociális helyzetével és hiányosságaival.

Mihelics azonban tudományos szenvedélye, a tanári pálya iránt érzett vonzalma sem tudta elszakítani az újságírástól, attól a pályától, amelybe húsz éves korában kóstolt bele. Vonzották színei, izgalmas kanyarulatai, az eleven élethez kötődő kapcsolatai. Talán nem utolsó sorban az újságírók világa és társasága is, az a sokszínű villódzó, szabadszellemtű társalgás, amit haláláig derűs humanista módjára élvezett és tett színvonalassá. De talán nyitottsága a világ eseményei, valódi vagy látszatértékei, avagy fájdalmas hiányai iránt is arra készítette, hogy sohase tegye le kezéből a közíró tollát. Éppen korának kiáltó hiánya, fiatalságának élményei ébresztették fel benne a jobbítás vágyát, a cselekvés akaratát és hivatástudatának egyik legfőbb vonását: a szociális kérdések iránti érzékenységet és egy művelt elit kialakítására irányuló szenvedélyét. Így azután 1923 szeptemberétől egészen 1944 októberéig maradt az *Új Nemzedék* munkatársa, 1925-től külpolitikai szerkesztője. Reggel hétkor már bent dolgozott a kora délelőtt megjelenő napilap izgatott és a folytonos sietéstől hangos légkörében, délutánonként pedig könyvet írt, vagy pedig folyóiratokat szerkesztett otthona csendjében, felesége oldalán, akinek, mint hűséges munkatársának ajánlotta 1934-ben megjelent „Világproblémák és a katolicizmus” című tanulmánygyűjteményét.

1927-ben felelős szerkesztője lett az Országos Magyar Katolikus Diákszövetség folyóiratának, a *Vox Academicának*, amelynek értékeit *Czapik Gyula* is felismerte, és Genfben járt egy munkaügyi értekezlet szakértőjeként.

Most, amikor világszerte tüntetnek az egyetemek diákjai, talán nem lesz érdektelen egy-két pillantást vetni a *Vox Academica* számaira. Egyetemi tanárok, a szociális kérdésekre nyitott szemű papok és a katolikus átlagból kiemelkedő diákok írnak bele. A lapokból nyíltan is kiderül, milyen nem könnyű feladat lehetett a Bethlen-féle konszolidáció korszakában bírálni azt a szerkezetet, ami ellen ma Marcuse szellemében küzd az európai diákok egy része: az „establishment”-et. Mihelics megállapítja a *Vox Academica* 1928 évi januári számában, hogy a magyar társadalom felszíne nyugodt, „de alatta egyre több robbanó erő gyűlik”. A „keresztény” jelszóval indult rezsim bizonyos érdemeit elismeri, de rögtön hozzá is teszi: „alkotásai csak palliatívumok: nem orvosolják az ijesztő ellentéteket, amelyek lelki és gazdasági tekintetben tátonganak a magyar társadalomban.” ... „A fényűzéssel szemben a feneketlen nyomor, a tőke terpeszkedésével szemben, a munka gyilkos, a egyben öngyilkos aláértékelése” ... „A kereszténység fémjelzett konzervativizmus, amelynek politikája legfeljebb a lokalizálás; ez a rendszer nem lehet a mienk” — írja akkor Mihelics. Ez a hang a fiatal és haladó katolikus értelmiségiek hangja, amelyet az idősebb nemzedék, a „boldog birtokbanlevők” természetesen nem szívesen hallanak. De a világgazdasági válság szele már a katolikus diákszövetségen belül is egyre erősebben érezteti hatásait: sokan úgy érzik, hogy a fennálló társadalmi és gazdasági rendszer erkölcsileg is összeomlóban van. Ennek ellenére sem volt azonban könnyű katolikus részről a rendszer bírálata. Ezt bizonyítja a *Vox Academica* 1928 októberi számában Mihelics Vidnek egy kommentárja, amit Vass József népjóléti miniszternek a keresztény szolidarizmust fejtegető beszédéhez fűzött. Ebben némi fenntartással ugyan, de azt a reményét fejezi ki, hogy a beszéd után „végre saját táborunkban is szabad gondolkodni és a gondolatokat leírni!” Ettől kezdve a folyóirat oldalairól egyre inkább feltáruhnak a kor mély szociális sebei: az ipari- és agrármunka-nélküliség, parasztságunk panaszai és a fiatal diplomások reménytelennek lát-
szó helyzete.

Mihelics közben folyton tanul és körültekint az első világháború után alakuló Európa tájain. A katolikus társadalombölcselet alapjaiból indul ki, de a maga igazságérzete, optimizmusa, az emberi haladásba és az értelemben vetett rendíthetetlen reménye arra sarkallja, hogy nyugodt mérlegelésre szánt tanulmányok és könyvek sorával küzdjön a magyar nemzedék jobb sorsáért és népünk szociális és kulturális elmaradottsága ellen. Így születik meg első önálló könyve: *Az olasz alkotmány* (1927), majd *A szakszervezkedés elmélete és iránya* (1928), azután *Az új szociális állam* (1931). Ez a Szent István Társulatnál megjelent műve a háború utáni államok szociálpolitikai rendelkezéseit és a gazdasági demokráciára irányuló törekvéseit ismerteti, több mint száz angol, francia, német és olasz forrásmunka alapján. Széleskörű áttekintés ez, mintegy értelmi igazolása kíván lenni a harminckét éves Mihelics Vid részéről annak a felismerésnek, hogy századunkat a szociális küzdelmek jellemzik. „Méltán nevezik korunkat szociális századnak, mert a dolgozó, tisztán munkájukból élő néprétegeknek feltörekvési küzdelme világtörténeti erővel dübörög előre” — írja a könyv előszavában. Jól tükrözi ez a műve a szerző körültekintését, tárgyilagosságát, óvatos, mert lelkiismeretes és szenvedélymentes állásfoglalásait, a megoldások sokféleségéből adódó fenntartásait, amelyek azonban sohasem vonatkoznak szilárdan katolikus erkölcsbölcseleti elveire. Az azóta eltelt évtizedek fejleményei sok kérdést más módon világítanak már meg. De könyvének végkövetkeztetése még ma is áll: „Kibontakozóban van az az új állam, amely létokat a szociális igazságosságnak s nem is egy-egy nemzet, hanem a nagy emberi közösség közjavanak szolgálatában látja.”

Mihelics önmaga is megállapítja, de mi is elismerhetjük, hogy az akkor lehető legnagyobb tárgyilagossággal igyekezett ismertetni egyes államok szo-

ciálpolitikai és gazdasági rendelkezéseit. Ugyanez a tárgyilagosság vezérelte abban a könyvében is, amit *Az új Portugália* címmel a Franklin Társulat 1938-ban adott ki. Mihelicset, a katolikus szociológust a *Quadragesimo Anno* enciklikában ajánlott új szociális rendi állam kísérlete érdekelte, mert a *Dollfuss*-félelt Ausztriában „gyökértelennek és mesterkéltnek” látta, ugyanakkor azt remélte, hogy Portugáliában olyan kísérletre talál, amely eszményien oldja meg korunk súlyos problémáját, az egyén és a közösség helyes viszonyát, amit akkor már *Hitler* rendszere egyre inkább hazánkra is kiterjedő hatással fenyegetett. Ezért utazott oda s írta meg egyik legérdekesebb, legönállóbb alkotását. Azóta tudjuk már, hogy Portugália fejlődése *Salazar* uralma alatt sem váltotta be azokat a reményeket, amelyeket akkor Mihelics fűzött hozzá s ezt a csalódását később többször is elmondta nekem. De hadd tegyem hozzá, olyan szellemekkel osztozott ebben a tévedésben, mint *Mauriac*, *Maeterlinck* vagy *Paul Valéry*.

Ebben a könyvében felvet egy kérdést, s ebből jól feltárul Mihelics jellemének és gondolkodásának egész dialektikus vonása: egyrészt az adott tények elfogadása, másrészt a haladásba vetett hite, konformizmusa, s ezzel szemben haladó, olykor lázongó törekvései. „Vajon örökkévalónak, végérvényes megoldásnak tekintjük-e mi a keresztény hivatásrendiségnek azt a formáját, amely Portugáliában bontakozott ki?” — veti fel a kérdést és határozottan azt feleli: „Nem.” Ezután hozzáfűzi: „Mint ahogy nem tekinthetjük majd annak az esetleges más formákat sem, mert a történetben csak a típusok örökkévalók, nem pedig maguk a rendszerek, amelyek mindig az adott kor sajátos életszemléletéhez és szükségleteihez igazodnak.” Aki hisz az örökkévalóságban, az könnyebben számol a mulandóság tényével s aki számol a mulandósággal, annak számot kell vetnie a változással, s aki készen áll a változásokra, az közel kerül a történeti haladás gondolatához. Mihelics Vid ebben az értelemben volt „haladó katolikus”, mindenkor megkülönböztetve a felismert és elfogadott abszolút igazságokat és értékeket a változó és viszonylagos igazságoktól és értékektől. Ez hatotta át politikai magatartását, szociológiai és erkölcsbölcséleti felfogását és szerkesztési elveit is. 1934-től a szociális haladás eszménye vezette a *Katolikus Szemle* irányításában, amelytől 1940-ben azért kellett megválnia, mert mint felelős szerkesztő fokozatosan a földreform mellé állt és a Szent István Társulat akkori igazgatójának a nagybirtokosok nyomása miatt fel kellett őt mentenie állásából.

De ekkor már benne voltunk a második világháború mind szörnyűbb éveiben, s közeledett az az idő, amikor a hitleri birodalom — amelynek faji mítoszával Mihelics lépten-nyomon szembefordult — a szövetséges hadseregek csapásai alatt összeomlik. A várható esemény bekövetkezett, s vele omlott össze a két háború közötti Magyarország is. Mihelics negyvenhatéves fejjel, széles látókörű szociológusként most már másodszor éli át egy háborúvesztett és összeomló államrendszer megdőbrentő tapasztalatait, találkozik a forradalom erőivel s olyan kommunista törekvésekkel is, amelyekkel istenhíte és katolikus társadalmi elvei alapján nem érthetett egyet. De nem tartozott azok közé a katolikusok közé, akik reménytelenül meredtek a romokra, és szertelen rémülettel tekintettek a jövő felé. Abban a reményben kezdte meg életének második szakaszát, hogy nagy próbatételek után és árán bekövetkezik a magyar társadalom demokratikus és szociális irányú megújulása. 1945 májusában a hivatalos lap, a *Magyar Közlöny* jogi és nyomdai szerkesztőjeként kezd dolgozni, ugyanakkor kap meghívást az *Új Ember* szerkesztőségébe, amelynek 1947. augusztus 31-ig helyettes szerkesztője is lett. Eközben írja meg az *Új Ember* kiadásában megjelent tanulmányát „Katolikus tanítás a tulajdonjogról” címmel. Ebben védelmezi a személyes magántulajdonnak azt a mértékét, amely óvja az ember szabadságát az állami mindenhatóság és a gazdasági kollekti-

vizmussai szemben, de ugyanakkor elítéli a magántulajdonnak azt a hatalmi funkcióját is, amely a javak mértéktelen halmozhatásának folyománya. „Főleg ennek a funkciónak lett ugyanis következménye a *nagyitókések osztályuralkodó helyzete*, a gazdasági középrétegek romlása, az értelmiség szellemi szabadságának elvesztése, a fizikai munkavállalók létbizonytalansága. E hatalmi funkció megszüntetésének szüksége olykor egymagában is igazolhat olyan lépéseket, amint a földreform.”

Ekkor már az Egerben akkor újjászervezett magyar katolikus jogakadémián a jogelmélet és a jogbölcselet nyilvános, rendes tanára az esztergomi érsek 1946. szeptember 15-én kelt kinevezése alapján. 1948. júliusában az egyházi tanintézetek államosításával kapcsolatban, rövid időre állami szolgálatba is került, míg végelbánás alá nem vonják. Így azután, ha csak kis időn át is, átélhette a szívében mélyen élő pedagógiai erőt: közvetlenül is átadhatta hallgatóinak felhalmozott tudását. De 1949. május 1-től kezdve ismét újságíró: az *Új Ember* főmunkatársa.

Az *Új Ember* szerkesztőségében történt alkalmazásának megszakítását az magyarázza, hogy az 1947. évi választásokon a Heves-Nógrád megyei és a budapesti választókerületben képviselői megbízást kapott a demokrata néppárt listáján, amelynek hetilapjában, a *Hazánkban* elvi cikkeket írt pártja politikájáról. Vállalta a politikai szerepet abban a meggyőződésben, hogy az új magyar demokrácia és a szocializmus, valamint az egyház tisztázott együttélése nem lehetetlenség, sőt Magyarországon egyenesen történeti szükségesség, amelyre társadalmunknak higgadt türelemmel, szellemileg és politikailag fel kell készülnie.

A politikai felkészülés nem tarthatott sokáig. Az események olyan irányba lendültek ki, amit az akkor vallott és szinte változtathatatatlannak látszó katolikus társadalmi elveken alapuló párt már nem követhetett. De Mihelics Vid, aki 1949. májusától kezdve főmunkatársa a *Vigiliának*, amelynek Sik Sándor halála után, 1963. decemberétől felelős szerkesztője is lett, szellemi téren mindkét lapban széles horizontú és rendszeres tájékoztatást nyújtott a katolikus értelmiségi elitnek mindazokról a nagy kérdésekről, amelyek a világot, s benne a katolicizmust, hazánkat és a magyar keresztényeket különösen is érintették.

Mihelics tudta, hogy ma egyetlen évtized alatt több ismeretet kell tudomásul venni és megemlékezni, mint régente száz év során, s jókor felismerte az egyház szellemi életében is azokat a személyi és eszmei értékeket, akik és amelyek a békét és az emberi jövőt szolgálva előkészítették a zsinaton kirombanó agglomeramentót és azokat a társadalmi elveket, amelyek XXIII. János *Pacem in Terris*, Mater et Magistra, majd VI. Pál pápa *Populorum Progressio* kezdetű körlevelében és a zsinat fontos okmányjaiban kerültek nyilvánosságra. Élete utolsó évtizedében sokat utazott Keleten és Nyugaton, egyházának ügyeit közíróként és az egyházhoz ragaszkodó világiként szolgálva. Rómában végigkísérte a zsinat munkáját és egyikévé vált azoknak, akik az egyház és a szocialista állam megférésének, sőt jóviszonyának előkészítése érdekében önfeláldozó munkára vállalkoztak.

Tette mindezt egy józan helyzetfelismerés alapján, egy meggyőződéstől fűtve, egy hitvallás szolgálatában. Gondolatai vagy egyháza helyesnek vallott törekvéseit mindig értelmi érvekre támaszkodó meggyőződéssel terjesztette, mégpedig olyan színvonalon, amire méltán lehet büszke nemcsak a katolikus, hanem az egész magyar esszéirodalom. Mint maga írta a *Vigilia* 1956. évi januári számában, írásai ugyan a saját felfogását is tükrözik, céljuk mégsem annyira a meggyőzés, hanem sokkal inkább az, hogy aminek oly nagy szükségét érzi: elmélkedésre és eszmélkedésre ösztönözzenek. Műveltségének és szellemi látókörének tágassága képesítette arra, hogy része legyen a magyar

katolikus közszellem elmélyítésében és korszerűsítésében, miközben az egyház iránt fegyvelmezett, de sohasem vak, hanem az értelem mérlegén lemerít tantöríthatatlan hűséget tanúsított.

Lehet, hogy szociológusként vagy erkölcsbölcselelként éppen ezért nem alkotott olyan elméleteket vagy rendszereket, amelyek helyet kapnának a szociológia vagy az erkölcsbölcselet történetének lapjain, bár befejezetlenül maradt szociológiai műve bizonyára igen értékes, önálló gondolatokat rejtve. Szívós és tudatos hivatással törekedett viszont arra, hogy igazi kultúrahordozó elitet alakítson ki katolikus és nemkatolikus világiak között, s ezzel a Kazinczyak, a Kölcseyek és a Széchenyiek hagyományába kapcsolódó írók sorában már csak előre mutató tanulmányainak gazdagságával is helyet biztosított magának. Írásain ritkán csillan át a líra vagy a meggyőződés heve, ezért sokan hidegnek, némelyek talán még elítélő értelemben is „rationalistának” tartották. Persze azt csak kevesen vehették észre, hogy világos írásainak számos kényes kérdésföltevése mögött egy ideológiai tapadmányaitól megszabaduló szeretetegyház és ugyanakkor egy világnézetiileg semleges állam eszméje — talán utópiája — lebeg, anélkül, hogy az író a látható egyházzal vagy hazájáról — amelyeket egyaránt egy önmagáról lemondó szerzetes objektív alázáttával szolgált — akárcsak egy pillanatra is megfélekedezett volna.

De ne felejtjük el azt sem, hogy ez az egyházának nemcsak hitéhez, hanem külső kereteihez is ragaszkodó katolikus tudós és esszéista olyan történeti korszakokban és helyzetekben élt és alkotott, amikor egy értelmiségi embernek már pusztán a kérdések felvetéséhez és érintéséhez is történeti tettel felérő polgári bátorságra volt szüksége. Mihelics Vid értelmi és erkölcsi teljesítményét beteljesedett élete — halála — felől nézve bizonyára történeti tettként értékeli majd egy, az enyémnél alaposabb és mélyebb kutatásokra támaszkodó és az események növekvő távlatá miatt is zavartalanabb és tisztább méltatás.

SAÁD BÉLA

A DIALÓGUS EMBERE

Roppant nehéz feladat megtalálni az eligazító és jellemző főfonalat olyan összetett életben, amilyen Mihelics Vidé volt, s olyan sokoldalú tudományos érdeklődésben, mint amilyen az ő szellemi sajátága volt. Mégis mertem a címmel azt mondani, hogy ifjúkorának ama munkás és költői játékától, hogy megtanulta a provanszál nyelvet, természetes módon fejlődött a teológián és a szociológián át a dialógus emberévé. A dialógus meggyőződéses hívévé és szószólójává. Alapvetően ugyanis az „ember a társadalomban” érdekelte, „az ember a környezetében”, „az ember az emberek között.” Mondhatnám úgy is: a társasági ember, a társadalmi ember, akiről érdemes és lehetséges érdekesen csevegni, s akivel érdemes és érdekes tudományos foglalkozni.

Hogy az egyetemi katedrához vezető lépcsősor fontos állomásához előbb a közgazdasági karon, majd a jogi karon jutott el, s így indult a bölcsészeti tudományok irányába, tulajdonképpen azt mutatja, hogy akarta a tudományt, akarta a tanítást, csak éppen nem tudott szakítani érte szellemi élete első és végzetes szerelmével, az újságírással. Rosszkezdvében s bizalmas körben „minden lében kanál” jelzővel illette a szociológiát, másokkal, de nem avatottakkal szemben azonban védte körömszakadtáig, elmondván sokoldalúnak, a legteljesebbnek, sőt, ha vitára ingerlő teológussal akadt össze, elnevezte a szociológiát annak a tudománynak, amely az emberről, az emberi életéről a legtöbbet tudja máris, s amely a tömeglélektani kísérletek révén, a komputer segítségével rövidesen mindent fog tudni az emberről.

S amikor ezt a „mindent” néha kimondta, maga is meghökkent egy kicsit, mert esti olvasmányaira gondolt, a világirodalom remekeire épp úgy, mint a vérbeli krimikre. Nagysz szenvedélyek hordozói és nagy bűnök tettcei éppen azért álltak az ő szellemében és lelkében egymáshoz közel, mert volt benne valami titok, ami nem szociológus, nem tudós, nem professzor volt: hanem költő és író. Versekkel kezdte ő is, s aztán tért rá a józan, tanító, oktató prózára, néha azonban alkotott egy-egy finom újságírói színes szívet-szemet gyönyörködtető ötvösmunkát is, úgy, hogy azt hittem, egyszer, nyugdíjas korában regényt vagy emlékiratot ír majd, de mindenképpen irodalmat, olyan új stílusban, amelyet rejtegetve őrzött s elkülönített attól az esszéista modortól, amelyben évtizedeken át írt. Külföldön jutottunk csak hozzá, Rómában és Újvidéken, Bécsben és Salzburgban, Chiemseeben, Varsóban, Marienbadban, hogy fehér asztalnál hosszan elbeszélgezzünk. Ezeket a meghitt esti eszmecsereken eszméltem rá a benne rejtőző nagy íróra, amelyet azonban lelke bűvészpalackjában őrzött az ő páratlan publicista munkakedve, s az a szerkesztői szenvedély, amellyel a *Vigiliához* kötődött. Hiába volt minden kísérletem, hogy rábírjam, építsen önként gátat munkairamának, ismerje fel, hogy a hetvenhez közeledve nem lehet büntetlenül minden szabadságot arra használni évek óta, hogy a legnehezebb munkát éppen ez alatt végezze el. Hiába volt minden kísérletem, a pihenésről épp úgy nem szeretett beszélni, mint a halálról.

Majd egyszer talán erőm és kedvem lesz megírni néhány jelenetet abból a négy évtizedből, amely alatt párhuzamosan, egymáshoz közel, egymásba öltödvé futott újságírói életünk. (A harmincéves Mihelics Vid katolikus ifjúsági folyóiratot indít *Vox Academica* címmel, s egyik felfedezettje Saád Béla nyugtalankodó pesti szentimrekollégiumi növendék, közgazdasági egyetemi hallgató... Pár évvel később az *Új Nemzedék* szerkesztőségében Mihelics külpolitikai rovatvezető, én a szomszéd szobában inaskodom. Azután az *Új Ember*, amelynek szerkesztőségébe személyesen hívom el; a hivatalos lapnál korrigált akkoriban.)

Igen, s azután volt az a korszak, amikor a szociológia a mostoha gyerek volt. Sőt ellenséges tansílvölvény s burzsoa áltudomány. Mihelics Vid életének nehéz szakasza volt ez. Érdekes volna írásban megidézni ebből a korból is egy-egy jelenetet. Majd... talán... Most egyelőre azt kell elmondani, hogy Mihelics Vid abban a mértékben lett a dialógus embere, amilyen mértékben rehabilitálták a szocialista országok fővárosaiban a szociológiát, s sorra állították vissza a tudományegyetemen a szociológiai tanszékeket.

A szociológia és a párbeszéd szellemisége között az összefüggés természetes, feltételezik egymást, s egymás függvényei. Annak elismerése nélkül, hogy minden ember személyiség, s minden ember megismételhetetlen egyéniség, nem fedhetők fel társadalmi törvények, s nem léphetnek a kölcsönös megbecsülés viszonyába emberek — akik színre, vallásra, felfogásra különböznek egymástól. Enélkül nem merhetik letenni s tűzbevágni a durungot, amelynek a végső szót szánták vitáikban, enélkül nem bízhatják szavakra, érvekre a közös emberség hidjának építését, amely átível az ellentétek felett.

A világ, vagy legalábbis az Európa-méretű párbeszéd leglátványosabb kísérletét a *Paulus Gesellschaft* rendezte. Az elsőt az osztrák Salzburgban, a másodikat a bajorországi Chiemseeben, a harmadikat a csehországi Mariánske-Lazneban (Marienbad). Mihelics Vid és én mind a három konferencián részt vettünk, sőt annyiban szinte törzstagokká lettünk, hogy a magyar résztvevők száma változott és nőtt, — a másodiktól kezdve magyar marxista gondolkodók is tagjai lettek a konferenciának — de mi ketten voltunk csak azok, akik mind a három konferencián jelen voltunk.

Mihelics Vid híressé és népszerűvé vált rovatában (Eszmék és tények) beszámolt ezekről a keresztény-marxista dialógusokról. Áttanulmányoztam eze-

ket a cikkeit, s elhatároztam, megkísérlem a megemlékezésnek azt a formáját megvalósítani, amely valósággal megidézi e nagy, talán mondhatom azt is, hogy az eddig volt legnagyobb magyar katolikus újságíró és publicista szellemét, annak a katolikus újságírónak a szellemét, aki egyenértékű volt a profán magyar újságírás legjobbjaival.

E különös szellemidézés — idézetekben tükröződik, olyan idézetekben, amelyek elárulják, mit tartott érdekesnek a dialógus embere az európai keresztény és marxista gondolkodók magasszintű dialógusában. Ritkán jelenkezik saját szavaival, mert nagy megértőkészsége rendkívüli nyelvtudással társult, s ő maga gyakran elrejtőzött, szerényen megelégedve azzal, hogy meglátta a helyeset, a jót, az érdekeset, a találót...

Íme a „szellemidézés” tényei:

„A múlt évben kitűzött téma — Kereszténység és marxizmus napjainkban — igen általánosnak, tárgyalása is elég szétfolyónak bizonyult, megítélsem szerint azonban mégis szükséges volt ahhoz, hogy előtérbe lépjenek azok a kérdések, amelyeket a párbeszédben leginkább vizsgálat alá kell venni. S nem kétséges, hogy sorrendben az első teendő itt annak a felfogásnak tisztázása és lehető egyeztetése, amelyet a kereszténység, illetve a marxizmus vall az ember mivolta és az emberi lét értelme felől.”

„...Mint szocialista rendszerben élő katolikus, különösképpen örülök annak, hogy most tudományos szinten és elméletileg is megvitatás elé kerül egy olyan probléma, amelyet mi a gyakorlatban igyekszünk megoldani. Anélkül, hogy vitatni akarnám a humanitás és a humanizmus megkülönböztetésének indokoltságát, minket, magyar katolikusokat már a társadalmi valóság közvetlen érzékelése készített arra a felismerésre, hogy az emberiség ma legaktívabb két csoportjának, a keresztényeknek és a marxistáknak az ideológiai ellentétek dacára is lehet és kell találkozniuk az egyetemes humánumban, egy mind boldogabb és megelégedettebb evilági rend kialakításában.

Mi, katolikusok magától értetődően ellene vagyunk az ateizmusnak, és adott lehetőségeink minél kimerítőbb felhasználásával igyekszünk útját állni az ateizmus terjedésének a keresztény hívők körében. Ugyanakkor azonban becsületes együttműködést tanúsítunk mindabban, amit népünk egésze számára jónak és hasznosnak ítélünk, együttműködést addig a határig, amíg az a legkisebb mértékben sem vonja magával a katolikus hit és erkölcs elveinek feladását. Világosan látjuk, hogy a humanizmusnak, mint olyan irányzatnak és eszménynek értékét, amely az ember méltóságának kíván az élet minden területén érvényt szerezni, korántsem devalválta a szocialista rend, sőt nem egy tekintetben fokozza jelentőségét. Meggyőződésünk tehát, hogy amikor hitünk is arra kötelez, hogy teljes erőből kivegyük részünket a nemzetközi, a közösségi és az egyéni kapcsolatok humanizálásából, akkor abszolút szükségesség számunkra a pozitív viszonyulás a haladást munkáló minden feladathoz, s ennek érdekében hithűségünk összhangba hozása — a világnézeti pluralitás jegyében — a szocialista állam iránti lojalitással...”

„...Hogy ennek megvannak a nehézségei is, kötelességem megmondani. Hogy csökkenjenek, vagy egykoron — szeretném remélni: mihamarabb — elháruljanak ezek a nehézségek, ennek okából is nagy jelentőséget tulajdonítok annak a dialógusnak, amely marxisták és katolikusok között folyamatban van.

Őszintén elfogadom azt a tételt, hogy minden elmélet igazságát a gyakorlat méri le. Éppen ezért hiszem, hogy az a magatartás és a dolognak az a szemlélete, amelyet mi, a magyar szocialista rendszerben élő katolikusok tettünk magunkévá, egyben cáfolat is a kereszténységnek arra az alapvetően szociológiai forrású és természetű kritikájára, amelyet Marx, Engels és Lenin gyakorolt fölötté. S hiszem azt is, hogy minél kedvezőbben alakul számunkra a marxista gondolkodóknál e tekintetben mutatkozó újraértékelési folyamat, annál mentesebb lesz problémáktól a nemzetközi helyzet, annál eredményesebben

teljesítheti küldetését az egyház és annál könnyebb lesz keresztény hívőnek lenni a szocialista országokban, amelyek földünk területének immár egyharmadát teszik...”

„... A katolikus-marxista dialógust tehát mi, szocialista országokban élő katolikusok már azért is szükségesnek tartjuk, mert rajta keresztül szembesíthetjük egymás értékeit és kelthetjük fel kölcsönösen a felelősséget azoknak az értékeknek az irányában, amelyeknek realizálására egyképpen törekszünk.” (1966. május)

„...Érdekes volt ebben a vitában Hans Schaefer heidelbergi fiziológia-professzornak az a következtetése, hogy Marxot is az emberszeretet és az elnyomottak iránt való könyörületesség készítette fellépésre és sugallta tanítását. Annál sajnálatosabb, hogy a kereszténység, amelynek olyan alapítója volt, mint Krisztus, még mindig nem dolgozta ki a maga antropológiáját, holott erkölcsi alapfogalma, a felebaráti szeretet végeredményben antropológiai fogalom. Bizonyosra veszi azonban — fűzte hozzá Schaefer —, hogy a kereszténység nem kerülhet ellentétbe semmiféle valóban tudományos antropológiával...”

„...Karl Rahner, aki ezidőszereint a keresztény világnézet és vallásfilozófia professzora a müncheni egyetem bölcészeti karán, felvetette a kérdést: szükséges-e, hogy keresztény és marxista humanisták ellenségei legyenek egymásnak? Szerinte nem, ha mindkét oldalon megértik, hogy sokkal inkább a jövő, mint a múlt irányában vannak elkötelezve. A kereszténység mint kereszténység egyáltalán nem tűz maga elé semmiféle meghatározott konkrét jövőt, de a marxista sem hiheti azt, hogy már eleve kész tervnek van birtokában. Akkor pedig miért ne dolgozhatnának együttesen azon a jövőn, amely konkrét mivoltában még ismeretlen előttük? Miért ne foghatnának össze abból a célból, hogy közösen vigyék előbbre azt, amire valóban vágyódnak: az igazságosságot, szabadságot, az emberi méltóságot, a társadalom egységét és ezen az egységen belül a differenciáltság lehetőségét?...”

„...S a kérdést, amely így előtérbe került, így fogalmazhatom meg: elmentés-e vajon az a transzcendens abszolút jövő, amelyet a kereszténység az ember elé állít azzal a konkrét jövővel, amelynek egyre kielégítőbb és megnyugtatóbb formálásán ebben a földi világban kell fáradoznunk? Rahner már tavaly Salzburgban is cáfolta ezt. Ezúttal is hangsúlyozta, hogy a keresztény hívő nem veszi kevésbé komolyan a konkrét jövőt, mint a marxista, még akkor sem, ha ezt közbenső lépcsőnek tekinti, amely az abszolút jövőbe visz. Johann Metz, a münsteri egyetem hittudományi karának professzora mindenestre még a katolikus teológia feladatának nyilvánította, hogy végérvényes szintézisbe foglalja az abszolút és konkrét jövőt, amelyeket hosszú időn át oly szerencsétlen módon elkülönített egymástól a keresztény gondolkodás...”

„...Talán nem túlzás ezek után az a nézetem, hogy fokozatosan ki is rajzolódott a marxista-keresztény párbeszéd legközvetlenebb és legsürgősebb feladata. Megítélésem szerint legtalálébban Arnold Buchholz, a marxizmus-leninizmus közeli kutatóintézetének tudományos munkatársa világította meg ezt. Ha ma először látszik lehetségesnek az emberiség történetében egy olyan világ felépítése, amelyben biztosítva van a béke, akkor az elsődlegesen a természettudományos-technikai fejlődés eredménye — állapította meg Buchholz...”

„...Az a jövőbeni cél, amelynek elérése mindnyájunk számára egyaránt kíváncsú, a biztosított békéjű világ. Ugyanakkor azonban meg kell állapítanunk, hogy Kelet és Nyugat kölcsönös kapcsolatát a »koegzisztencia-ideológia« jellemzi, amelyben a háború elkerülésének akarata szellemi-ideológiai harcra párosul. S bár a szellemi mérkőzésnek ez a formája a jelenben elkerülhetetlennek látszik, mégis állandó veszélymozzanatot rejt magában, miután po-

litika és ideológia elválaszthatatlanul összefonódik benne. Éppen ezért azt kellene leginkább fontolóra vennünk, hogy a „koegzisztencia-ideológiát” — tekintettel a biztosított békéjű közös világ igénylésére nem lehetne-e egy differenciáltabb és veszélyeket csökkentő „átmenet-ideológiává” alakítani.

Azon kellene tehát fáradoznunk — folytatta Buchholz —, hogy a béke fenntartásának követelményét mindkét oldal számára elfogadható formában elméletileg megalapozzuk.” (1966. június.)

„...»A régebbi marxista nemzedék előtt a katolikus annyit jelentett, mint ellenség. A katolikusok számára ugyanakkor a marxista annyi volt, mint sátáni. És ha még ez az utóbbi felfogás hatja is át a spanyol államot és annak törvényeit, és ez irányítja a spanyol egyházi hierarchia többségi magatartását is, a valóság immár egészen más társadalmunkban és életünkben» — mondotta a Marianské-Lazné-i párbeszéd során Manuel Azcarate professzor, a Párizsban megjelenő Realidad marxista folyóirat főszerkesztője, majd ekként folytatta: „A marxisták szemében még nem is olyan távoli időben a katolicizmus úgy tűnt fel, mint a kapitalista rendszerbe beilleszkedő tömb. Ma e tekintetben a dolgok döntő módon megváltoztak. A zsinat munkája megkönnyítette azoknak a katolikus áramlatoknak kristályosodását, amelyek egyre világosabban és formálisabban elítélik a kapitalizmust és támogatják a szocialista megoldásokat társadalmi, gazdasági és politikai téren...”

...Kellner elnök a Paulus Gesellschaft felfogását ekként tömörítette: »A modern államnak nem szabad sem valamely államvallás, sem valamely államateizmus mellett lekötnie magát. A vallás és az ateizmus számára ugyanazt a lehetőséget kell megadni az emberek meggyőzésére. Az állam ne akarja a vallást se megmenteni az elmúlástól, ha utóbbinak nem sikerült követőit annyira megtöltenie hittel, hogy maguktól megállják helyüket a társadalomban.«” (1967. július)

Ízelítőnek szántam csupán ezt a szellemidézést. Ízelítőnek annak igazolására is, mennyire előrelátó, bölcs s meggyőződéses volt az a lélek, amely ezeket az olvasó elé tárta, az olvasó elé, akinek módja van visszalapozni a *Vigilia* köteteiben, s meggyőződni eme idézetek után arról is, vajon véletlen áthallások fültanúja-e, amikor e sorok hallatára a legutóbbi január 23-i nagy egyházpolitikai eseményre gondol, vagy pedig meggondolt szavak igazolását, gyakorlati meghitelesítését tapasztalhatta meg.

Hadd álljon záróként az az idézet, amelyben a felebaráti szeretet teológiájának szükségességét hirdeti korunk két nagy katolikus teológusa: Girardi és Metz. Mindkettőjüknek nagy tisztelője volt Mihelics Vid.

„...Amit a fejlődés ma elsősorban próbára tesz — mondotta Girardi — az a kereszténység központi szeretet-parancsa. Az igazság ugyanis az, hogy a valóban hiteles keresztény magatartás magában foglalja a felkelést a világban levő tarthatatlan, igazságtalan állapotok ellen, és megköveteli a gyökeres változásokat. »A szeretet főparancsa a keresztények számára ma parancs az ember felszabadítására, harci felhívás minden elidegenedés ellen.« Ugyanígy Metz is: »A szeretetnek nem szabad többé az én-te szigorúan személyközi körére korlátozódnia; nem szabad rajta csupán „karitatív felebaráti segítség” érteni; ellenben társadalmi dimenziójában kell felfogni és érvényesíteni: a szeretet feltétlen eltökéltség az igazságosság, a szabadság és a béke megteremtésére a többiekért. Megkívánja ez azt is, hogy a keresztény szeretet társadalmilag mozgósítsa magát, mint feltétlen akarat az igazságosságra és a szabadságra mások irányában.« Emellett pedig azt se feledjük — csengett ki Metz szavaiból —, hogy az a kritika, amely minket az ekként helyesen értelmezett szeretet-parancs teljesítése körül érhet, a mai társadalomban mindjárt valláskritikává is változik...”

„...Sokoldalúan és részletekbe menően világította meg Metz ezt a kérdést. A keresztény vallás evilági hivatása az — mondotta —, hogy építő bír-

latot gyakoroljon a mindenkori társadalom fölött, nem pedig az, hogy egy keresztény társadalmi rend, illetve szociális tan alapján államot vagy gazdasági szisztémát próbáljon létesíteni. A keresztény szeretet központi parancsában »szociálkritikai potenciál« rejlik, s az egyházat is úgy kell felfognunk, mint a »konstruktív társadalomkritika intézményét.« (1967. június.)

BOLDIZSÁR IVÁN

A MANUDUCTOR

Most, amikor *Mihelics Vid*ről írok és elöntenek az emlékek, a hangját halom harmincöt év távlatából. Fiam, az érzelmei egymagukban senkit sem érdekelnek. Ha cikket ír, tisztázza előbb mondanivalóját. Vácolja fel gondolatainak szerkezetét. Irtsa ki a közhelyeket és az ismétléseket. És csak azután fűtse fel szövegét érzelmeinek melegével.

Így szeretnék most is tenni, amikor *Mihelics Vidre* emlékezem, manu-ductoromra az újságírásban, általában az írásban és egy kicsit az élet mesteriségében is. Nemcsak most hallom, az elmúlt negyedfél évtized alatt sokszor a fülemben csengett lassú, megfontolt beszéde, hangja, az érzelmei és a gondolatok viszonyáról, valahányszor a kelleténél bővebben tolultak — mint most is — tollamra az érzelmei. Csak annyit mondok ezért, emléke előtt ezzel is tisztelegve, eszméinek és nevelőerejének ezzel is áldozva, hogy nagyon sokat köszönhetek neki, a mesternek és a barátoknak.

A harmincas évek elején az *Új nemzedék*nél dolgoztunk mind a ketten. Ez a többszám első személy eleinte bizony túlzás volt: *Mihelics Vid* a külpolitikai rovatot vezette, én pedig húszévesen, nagy ritkán cikket írhattam az ifjúság gondjairól és reménységeiről és főképpen a lap vidéki tudósítóit vettem gyorsírásba a hajnali órákban. *Mihelics Vid* volt az egyetlen az idősebb szerkesztők között — tizenöt év korkülönbség akkor valósággal két külön világ volt — aki nem tegezett le egyoldalúan, hanem önzött és kolléga úrnak szólított. A többiek köszönésemet sem fogadták, őt alig tudtam megelőzni az üdvözlésben. Egyszer egy cikketem elolvasta és vitatkozott velem: máig is kevés ilyen elfogódott és megtisztelt percemre emlékszem. Mindezek a találkozások természetesen a szerkesztőség szűk és sötét folyosóján történtek, ahol napokat csellengtem szobátlan kezdőként. Végül felbátorodtam *Mihelics* kedvességén, pedig tartózkodó és szűkszavú ember volt, és bekéredzkedtem lapzárta után a szobájába külföldi lapokat olvasni. Megvallom, csodálkoztam, hogy csodálkozott azon, hogy nemcsak a képeket nézegetem. De bizony levizsgáztatott németből és franciából mielőtt elhitte, hogy valóban tudok olvasni, az angolt aztán már ráadásként fogadta el. Néhány nap múlva egy délen azt mondta: „Holnap itt kezdheti a napot. Ez a kis íróasztal a magáé.”

Talán nem is tudta, milyen jót tesz. Vagy talán nagyon is? A kora ifjúság sok hányattatása, munkakeresése, ma oly furcsán, patetikusan, hihetetlenül hat; amikor az egyetemet is félbe kellett hagynom és úgy éreztem, hogy fiatal életemet romokban kezdem, *Mihelics*nek ez a befogadó gesztusa valósággal újra kinyitotta a lehetőségek kapuját. Eleinte csak kuporogtam a szobájában, nézegettem a lapokat, azután egyszer figyelmeztetett, hogy figyeljek oda, hogyan diktálja össze a külpolitikai anyagot. Máskor azt mutatta meg, hogy hogyan bánik az ollóval, miképpen szabja fel a Magyar Távirati Iroda híranyagát, hogyan dolgozza össze a külföldi tudósítók telefonjelentését. Azután egy nap — az ember a pályakezdés rajthelyeire öreg koráig is visszaemlékszik — kezembe adott egy csomó kis külpolitikai hírt. Ezeket diktálja át, de felejtse el az MTI stílust. Nekiveselkedtem, de kétszer visszaadta. Vezér-

cikket minden értelmes ember tud írni. De három-négy sorba összefoglalni a világ egy-egy hírét: ez a művészet.

Így indított el pályám egyik mezőnyén, de nemcsak ebben az egyben segített utamra. Akkoriban kezdődött a falukutató mozgalom. Akkoriban írtunk először a mezőgazdasági cselédek, a földnélküli parasztok életviszonyairól. A napi tizenhárom-tizennégy fillérekről, amiből élniük kellett. Nevem megjelent egy-egy szociográfia, egy-egy ilyen tárgyú novella alatt. Minden reggel szükkölve mentem be a szerkesztőségbe, féltem, hogy kidobnak, mint lázítót.

Egy napon alig akartam hinni a fülemnek: Mihelics felszólított, írjak szociográfiát a *Katolikus Szemlének*, amelynek akkoriban vette át főszerkesztői székét. „Azt írhatom, amit láttam?” — kérdeztem. „Ha nem azt írná, visszaadnám” — felelte. Így jött létre és jelent meg egyetlen szó változtatás nélkül a *Katolikus Szemlében* tihanyi szociográfiám. Csak évtizedek múlva, már a felszabadulás után tudtam meg, mennyi kellemetlensége támadt miatta Vidnek: hányan támadták, hogy „felforgató” írást közöl. Nemcsak hogy megvédett, de még arra is gondja volt, hogy semmit meg ne tudjak róla. Sőt, a cikk megjelenése volt az alkalom, hogy összetegeződjünk és évtizedekig barátok maradjunk.

Néhány év óta ő volt, hogy az angol újságírói nyelv egy kedvelt kifejezését használjam a magyar „Mr. Dialógus.” Ebben a minőségében ezúttal én kértem tőle cikket a *New Hungarian Quarterly* részére. Beszámolója a marienbadi találkozóról több volt, mint amit a műfaj megkívánt: egy gondolkodó ember önarcképét is adta, szemérmes lírával, mint mindig, rámutatva a huszadik század humanizmusának egyik útjára.

Az ősszel Svájcban egy nemzetközi író-találkozón a *Quarterly* egy angol író-olvasója megkérdezte, ki a szerzője annak a bizonyos dialógus cikknek. Elmondtam, kicsoda Mihelics Vid, és a végén hozzátettem, inkább önmagamnak, mint neki: Tanítványa voltam.

MEDVIGY MIHÁLY

A TEOLÓGUS EMLÉKEI MIHELICS VIDRŐL

A Vigilia 1961. évi januári számán olvashatjuk először *Mihelics Vidnek*, mint szerkesztőnek nevét. Minthogy ezidőtől fogva harmincöt hosszabb-rövidebb írásom látott napvilágot a folyóiratban az ő szerkesztősége idején, hivatva volnék személyes tapasztalataim alapján beszámolni együttműködésünkről, mint a laikusnak és a hittudomány szakemberének példászerű kapcsolatáról. A valóság azonban nem egészen elégíti ki ezt az elképzelést, hiszen Mihelics Vid egyáltalán nem volt laikus a hittudományban. Az egykori szerzetes paptanár-jelölt elvégezte az egyházi tanulmányok jórészét, és utóbb is állandó olvasással képezte magát úgy, hogy számos részletkérdésben aligha lehetett volna találni hazánkban papi szakembert, aki hozzá hasonló korszerű és magas színvonalon állt volna. Ő maga is írt a lapban hittani szócikket a gyarmatosítás erkölcsi és vallási vonatkozásairól (1960 februárjában), magára vállalta jelentős egyházi megnyilatkozások, például a pápai béke-körlevelek ismertetését, és haláláig — egy év híján két teljes évtizeden át — vezette a hittudományi folyóiratcikkek illetve könyvek szemléjéből álló „Kérdések és távlatok”, utóbb „Eszmék és tények” című rovatot, amelyet *Sík Sándor* oly találóan nevezett a katolikus világtörökvésekre „nyitott ablaknak”.

Ám hittudományi szakismeretei mellett, és talán egykori egyetemi magántanársága meg jogakadémiai tanszéke ellenére, a „professzor úr” mégis csak verbéli újságíró volt elsősorban. A teológiához is az újdonság közlésének

igényével közelített. Ez dicséretére legyen mondva, mert nem a napi sajtó jellegzetes szenzációigénye vezette, hanem a felelősségérzet és hivatástudat katolikus tömegeink, elsősorban a hazai klérus tájékoztatása iránt. Nem kért olyan cikket, vagy ha kéréstlenül írtam, nem közölte, amely nem korszerű hittudományos mozgalmat képviselt, még ha elvileg jelentős kérdést tárgyalt is. Ez lett a sorsa 1963-ban írt Erkölc és világnézet című kis tanulmányomnak. Elvontnak mondta, mert nem látta időszerű vonatkozásait. Pártfogolt viszont minden oly írást, amelyben prófétai sejtéssel világmozgalmi rezonanciát érzett. Így — az akkori átlagolvasó érzéketlensége ellenére — készségesen helyt adott a konstantinápolyi pátriárka megtisztelő címeiről szóló erkölcstörténeti visszapillantásnak 1966 februárjában, amikor még nem volt szokás katolikus részről is „ökumenikus pátriárkának” címezni a konstantinápolyi orthodox egyház főpásztorát. A cikk megjelenése után egy debreceni olvasónk levélben sajnálkozott, hogy a cikkíró ily szükségtelen ügyekkel bíbelődik a kor sürgető ifjúságproblémái helyett. A keresztény egységre-törekvés katolikus részről tett mérföldes, sokak számára váratlan lépései azonban megmutatták, hogy éppen nem hasztalan kérdésről volt szó, és hogy a szerkesztő tájékoztatás-politikája a legjobbkor tett előzetes szolgálatot a hamarosan valóban ébredő általános érdeklődésnek. Mihelics tehát észre tudta venni az „idők jeleit”. A francia katolikus élet jelenségein gyakorlott szeme örömmel kapott a liturgiareform céljait és jövő kilátásait vázoló írásomról, amely rámutatott a csendes mise sajnálatos lelkipásztori hátrányaira, és amely valószínűnek ígérte, „hogy néhány évtized múltával a szentmise leglelke, az Üdvözítő utolsó vacsorái igéi is fennhangon vagy énekelve, a nép nyelvén hangoznak el”. Akkoriban nálunk erről még szó sem lehetett, hiszen a „Per ipsum” kezdetű kánonzáró dicsőítést sem volt szabad magyarul mondanunk, noha az párbeszéd jellegű miserész: a hívek Áment felelnek rá. Erre a Vigília-közleményre is érkezett bizony helytellenítő levél az olvasótól; sőt előzőleg, amikor szövege — előadásként — eredetileg elhangzott az Országos Magyar Cecilia Egyesület 1965. évi közgyűlésén, maga az elnök látta szükségesnek székéből kijelenteni, hogy nem ért egyet az előadóval. Mihelics egyetértett. Szerkesztői bátorságának igazolására nem volt szükség „néhány évtizedre”, sőt még néhány évre sem. Azóta pápai és püspökkari utasítások vitték diadalra nálunk a közösségi magyar misét, és amikor e sorokat írom, csaknem egy év óta hangzik templomainkban magyarul a római misekánon az Oltáriszentség szerzésének jézusi igéivel együtt; sőt a három új misekánon magyar fordítását is jóváhagyta már az Apostoli Szentsek.

A születésszabályozás erkölcsének égetően időszerű kérdéseiben a szerkesztő — a *Humanae vitae* pápai körlevél megjelenése előtti években — határozottan rokonszenvezett azzal a szakmai körökben felvetődő erkölcsteológiai nézettel, amely súlyos okból, a szülői felelősségtudat sugallta családterv megvalósításának érdekében megengedhetőnek tartotta a fogamzásgátlás bármely, lelki vagy egészségi szempontból nem jelentősen káros módszerét. Írtam akkoriban egy tanulmányt az időszakos megtartóztatás (a „ritmus-módszer”) korszerű tökéletesítéséről, tekintettel az újabb orvos-biológiai felfedezésekre. Először nem fogadta el a cikket, mert nem tartotta haladónak; utóbb átdolgoztatta velem. Nem kívánt állásfoglalást, de azt akarta, hogy legyen a cikkben tájékoztatás a szabadabb irányzat érveiről is, és szerkesztői kék ceruzájával rövidített benne a ritmus-módszer ajánlásán. Így aztán megjelent végre, mégpedig egy szinte külön cikknek számító francianyelvű kivonat kíséretében, két évvel a pápai körlevél előtt, 1966 júliusában.

A szerkesztő kék ceruzájára különben sohasem volt okom neheztelni. Ritkán használta, és a szakszerűség sérelme nélkül. Tömörebbé, találóbba tette a szöveget, és gyakran látta el az olvasó tájékozódását megkönnyítő tagolással, belső címekkel.

Mihelics Vid a szó nemes értelmében vett „kritikai katolikusok” táborába tartozott. Komolyan vette a vándor-egyház, az *Ecclesia peregrinans* zsinati fogalmát. Úgy gondolta, hogy nem szabad megállanunk a haladás útján, mert akkor elidegenedünk a folyton-folyvást megújuló világtól és azoktól az új nemzedékektől, amelyek továbbhaladnak mellettünk. Lelkes híve és szószólója volt a zsinat szellemének. Hangoztatta előttem, mennyire szükség volna egy olyan tanulmány készítésére, amely megmutatná az egyházi kollégialitás teljes színeképét, vagyis a felelősség megosztásának összes formáit, minden szinten. Örömmel közölt, sőt kért és sürgetett olyan írásokat, amelyek az öku-menizmus, a keresztény egységre-törekvés elméletével, gyakorlatával és eredményeivel foglalkoztak. Az egyházi belső párbeszéd szellemében megbecsülte a határozott, de mértéktartó, építő kritikát. A három új misekánont ismeretető, 1968 szeptemberében megjelent naplócikkből csak a bíráló jellegű, a továbbfejlődés szükségességére utaló részeket fordította le francianyelvű kivonatként. Minden bizonnyal annak reményében, hogy így testvéri szolgálatot tesz a külföldi hasonló törekvéseknek.

1967-ben, a zsinati okmányok magyar szövegének mindmáig folyamatban lévő kiadása során Mihelics Vid kapott megbízást a Magyar Katolikus Püspöki Kar titkárától, hogy magyarra fordítsa a legterjedelmesebb, de egyúttal leg-szebb és Mihelics lelkiiségével olyannyira rokonszámú zsinati szöveget: a *Gaudium et spes* kezdetű lelkipásztori rendelkezést „az Egyházzól a mai világ-ban”. Szerkesztői munkáját félretéve szabadságra ment, és a latin meg a fran-cia szöveg egyidejű szemmel tartásával dolgozott a nem éppen könnyű feladat megoldásán. A kész szöveg hozzám került lektorálásra és a végleges nyomdai kézirat elkészítése végett. Ezúttal tehát az én kezemben volt a szerkesztői kék ceruza. Szinte az egész fordítást átsimítottam, és gördülékenyebbé, hangos olvasásra alkalmasabbá tettem. A legkevésbé sem sértődött meg a sok változtatás miatt, sőt a kötet megjelenése után kéretlenül adott egy dedikált példányt ezzel a sajátkezű bejegyzéssel: „Kedves barátomnak, *hálával* és szere-tettel.” A „hálával” szót aláhúzással emelte ki.

Részemről kétségtelenül jóval nagyobb a szerető hála tartozása a feled-hetetlen „professzor úr” iránt. Ebből szerettek volna leróni valamicskét az emlékezés jelen sorai.

NÉMETH GÉZA VERSEI

BEJÁRÓ MUNKÁS

Tizenkétezerszer várta
a hajnali munkásvonatot
utazott
huszonnégyezer órát
egyezer napot —
ma este úgy vették le.
Tiszteletére míg áll
szipákol a gép
szikrát
visz az égig a füst —
a tökéletességig
szervezett közlekedés
öt percet késik.

HAJOLJ ODA

Úgy
ahogy a Nap lesheti
lihegését földi tengereknek
ahogy az Úr futhatott
az ős-kertben remegőkhöz
ahogy a költő vigyázta
pulzusát a márciusi népek
most
hasonló
szorongó
reménnyel
hajolunk
csapzott homlokodra:
gyógyulj meg kisfiunk!

KÁROLYI AMY VERSEI

A LÉTRA

Ki sokáig hált sírkövön,
vánkosa sziklapárna.
Az ágya Jákob fekhelye,
az álma Jákob álma.

... már mentettem így párnánk, paplanunk
az égő házból vittem ily
terhet mint jóslatot a vállamon,
de égbe kúszó létrán csak lidérc
csalt fel az álom létrafokain.
A lélek légtornásza merheti
e meredélyt, de én

Az angyaloknak könnyű,
mint az áram keringenek a lajtorjában
Jákob létrája minden udvaron.
Fehér tűzfalnak döntve árnya
tussal húzva szalad utána,
legfelső fokán könyököl az Úr.
Az embert nézi, van-e mersze
felíramodni a létrán,
könnyen billen,
s összeroppantja Isten terhe.

Mennyei pókfonal
ó szájalom
ereszkedjél rám isteni kötélzet
csomóid markolom
meg ne inogjon térd, a hát
ó adj erőt
hogy felvihessem őt a vállamon.

HALOTTI IMA

I.

Ki mondja hangosan a halotti misét?
Tömören cseng a latin arany.
Ki szaggatja meg köntösét?
Sötéten hasad a héber selyem.
Magasra tartott suhogás,
fényes és sötét.
Ereklyetartó,
ajkaktól lesikált
szó.
Ezentúl ő táplál
kenyér és só helyett
útravaló.

II.

eledel
nem kell megosztanod senkivel

III.

kavicsok
amit a gyerek útszélre dob
az utat szegélyezik
gyertyafehéren
a szegény utas célhoz érjen

SZEKULARIZÁCIÓ ÉS KERESZTÉNYSÉG

A színész akkor arat sikert, ha a közönség elvárásának megfelelően azonosul hőisével. A siker ára azonban az, hogy nem veszik komolyan a szavát. *Kierkegaard* vándorcirkuszának bohóca hiába kérte a falu lakosságát: siessenek tüzet oltani, ég a cirkusz. Megtapsolták, akkorát nevettek rajta, hogy könnyük is kicsordult, de nem tudták komolyan venni; azt hitték, csak színészkedik. Addig dicsérték kiváló produkcióját, amíg a cirkusz is, meg a falu is leégett. A tanulság kézenfekvő. Aki azt akarja, hogy megfogadják szavát, annak le kell vetnie a bohócruhát, ki kell lépnie társadalmi szerepéből. Egyfelől támadni fogják mindazok, akik nem hajlandók felülbírálni eddigi gondolkodási formáikat, másfelől azonban — így vagy úgy —, de *mindenképpen komolyan veszik szavát*, sőt meg is fogadják azok, akik előítélet nélkül élnek: a bölcsek és a fiatalok.

A szekularizáció olyan kihívást jelent keresztény hitünkkel szemben, amilyenrel nem találkoztunk eddig még soha. Részben ez a magyarázata annak, hogy nem tárgyalhatjuk a szokásos módon, a várakozásnak megfelelően. Akkor beszélünk szekularizációról, amikor az ember erre a világra és időre (*saeculum*) fordítja figyelmét, és nem a túlvilágra. A szekularizációnak, amit *Bonhoeffer* 1944-ben „emberi nagykorúsodásnak” mondott, nem áll érdekében, hogy harcoljon a vallással. Ehelyett megkerüli a vallást, kitér előle, és másfelé fordítja az emberek figyelmét. Szekularizálja s ezzel ártalmatlanná teszi a vallásos világnézeteket. A vallás magánügy. A hagyományos vallások istenei élnek még ugyan, de csak mint *magánfétisek*, mint hasonló gondolkodású csoportok védnökei; a szekularizált metropolisok életében már nem játszanak semmi szerepet, írja *Harvey Cox* teológiai bestsellerének első lapjain (*The Secular City. Secularisation and Urbanisation in Theological Perspective. London, 1966*).

Nem csodálkozhatunk azon, hogy sok keresztény mindenestül a gonosz művének tekintje a pluralista-szekularizált világot, és a közelet rekrisztianizálását tartja az egyetlen megoldásnak. A kereszténység feladata a világ megszentelése, — mondják — ennek pedig szöges ellentéte a szekularizáció. Ezzel szemben más keresztények arra hivatkoznak, hogy a megtestesülés gyökerében szenteli meg, alapvetően szünteti meg a világ profanitását. Azt állítják, hogy a keresztények nem utasíthatják el eleve maguktól a *világi világot*, sőt kötelességük bizonyos értelemben előmozdítaniuk azt. Ez utóbbi követelmény ellen azonban már minden ízünk tiltakozik. Még mindig sokan vagyunk, akik „a keresztény állam” és a „keresztény kultúra és civilizáció” eszméin nevelődünk, s e gondolkodási modell szerint minél világiasabb a világ, annál messzebb van Istentől. Kinek van tehát igaza? Melyik véleményhez tartunk magunkat?

A jelenség értelmezése

A legújabb felmérések Európában is igazolni látszanak *Cox* amerikai megállapításait. A nyugat-német EMNID-intézet által megkérdezettek 97%-a volt megkeresztelve; közülük 65% hitt Istenben, 48% az örök életben, és 34% a pokolban (*Orientierung* 32/1968/237). Egy salzburgi felmérés szerint a magukat katolikusnak mondó anyák 76%-a volt istenhívő. Mindazonáltal csak 50% hitt abban, hogy Isten teremtette a világot, 35% a személyes örök életben, 59% hitt abban, hogy Jézus az Isten Fia, és 39% abban, hogy a Szentírás sugalmazott mű. E katolikus anyák 64%-a feltétlenül egyházi esküvőt óhajtott gyermekei számára. De csak 16% tartotta felbonthatatlannak a keresztény

házasságot, és legalább 60%-uknak nem volt elvi kifogása fiaik vagy leányaik házasság előtti nemi élete ellen (*Kirche in der Stadt. Wien, 1968*). Bár hazai viszonyainkra nem vihetők át minden további nélkül ezek az eredmények, mégis fontos információt nyújtanak és alapul szolgálnak bizonyos következtetések levonásához. A szekularizáció a megkeresztelték jelentős részének elkereszténytelenedését vagy legalábbis elegendőháziatlanodását, a papi és szerzetesi életforma iránti érdeklődés csökkenését, a szertartások iránti érdektelenség növekedését hozza magával nálunk is, bár nem olyan ijesztő mértékben, mint egyes nyugat-európai országokban.

E néhány kiragadott, de sokatmondó adat ismerete alapján is érthető, hogy a „szekularizáció tétele” lett a XIX. század valláskritikájának örököse és legitim utódja a XX. században. Magát a kifejezést a westfáliai békekötés (1648) bevezető tárgyalásain használták először. Az *egyházi uralom megszüntetését* értették szekularizáción, amelynek nemcsak egyes kolostorok és alapítványok, hanem egész püspökségek is áldozatul estek. Ez a jogi értelemben használt szekularizáció világnézetileg semleges fogalom volt mindaddig, amíg saját jószántából, maga az egyház mondott le bizonyos területek vagy személyek fölötti joghatóságáról. A szekularizáció a francia forradalom következtében lett *egyházellenes* színezetű. 1803 után a német püspökök akarata ellenére vonták ki joghatóságuk alól a Rajna-balparti egyházi területeket és javakat. A polgári réteg XIX. századi emancipációjával karöltve egészen új értelmet nyer a kifejezés. A Hegel-kritikusok *világnézeti* értelemben használják az „egyháziatlanodás” kifejezésére.

A szekularizáció *valláskritikai* értelmezése többek között azt mondja, hogy bár az egyéni tudatformában és a személyes egzisztencia értelmezésében megmarad a vallás szerepe, a közéletből teljesen kirekesztődik. A szekularizáció nem tévesztendő össze a *szekularizmus ideológiájával*, amely nem csupán feleslegesnek tartja az egyházat és a vallást, hanem egyenesen károsnak és az emberi társadalom számára ártalmasnak. A szekularizációs folyamat *eredményét* *szekularizátum*-nak mondják. Blumenberg, Rendtorff és mások ide sorolják az egyházat is. Abból indulnak ki, hogy az intézményesítés szükségessége a vallás általános erejének csökkenésére, tehát szekularizációra utal. Bár erősen túlzott vélemény ez, annyi mindenképpen kitűnik belőle, hogy az elvilágiasodás nem azonosítható az *ateizmussal* sem. Igaz ugyan, hogy elválaszthatatlan az egyháziatlanodástól, ki merné azonban tagadni, hogy az egyházon kívül is megtalálható élő hit és vallásosság? A szekularizáció nem azonos a világ profanizálásával sem, hacsak nem tulajdonítunk a *profán* kifejezésnek az eredetitől eltérő értelmet. Az archaikus ember, bár isteninek tekintette az egész világot, mégis „kivágott” belőle bizonyos különlegesen isteni kerületeket, (szakrális), amelyeket csak egy „küszöb” választott el a nem szakrális, „küszöbön túli” (profán) világtól. A szakrális és profán kerület között nem volt alapvető különbség; a profán világot is bevonta az *isteni* ragyogása, és a kozmosz bármelyik része alkalmas volt arra, hogy különlegesen is megjelenjék benne az isteni. Látható tehát, hogy a szakrális-profán fogalompár egymásra rendelt tagjai nem választhatók el egymástól, mert akkor elvesztik minden jelentőségüket. Mivel a profánnak csak a szakrálissal szemben van értelme, nem jelentheti sem az elvilágiasodás a világ profanizálódását, sem a megtestesülés a világ szakralizálását.

A szekularizáció *teológiai értelmezésével* protestáns teológusok foglalkoztak először. Mind a katolikusok, mind a protestánsok azt a folyamatot értik *szekularizálódáson*, amelynek során *önállósulnak* a társadalmi berendezések és intézmények, s egyre inkább függetlenítik magukat az egyházi szabályozás, törvényhozás, irányítás, általában mindennemű egyházi befolyás alól. Pozitív megfogalmazásban az elvilágiasodáson az emberi társadalom nagykorúsodását és öntörvényű berendezkedését kell értenünk, amelynek jogosságát már XII.

Pius pápa is elismerte, a II. vatikáni zsinat pedig újból hangsúlyozta: „Ha a földi valóságok önállóságán azt értjük, hogy a teremtet dolgoknak, meg akár a társadalomnak is, megvannak a maguk törvényei és értékei, amelyeket az embernek lépésről lépésre fel kell ismernie, és alkalmaznia meg hasznosítania kell, akkor az önállóság megkövetelése teljesen jogos. Nemcsak korunk embere igényli, hanem megfelel a Teremtő akaratának is” (*Gaudium et spes* 36. pont). Az elvilágiasodás konkrét jelensége természetesen e különféle értelmezések alapjául szolgáló erők, irányzatok, mozgalmak és törekvések rendkívül bonyolult szövedéke. Az, amit teológiailag elvilágiasodásnak mondunk, az egyház és a világ szellemi kapcsolatára vonatkozik, s minden kérdéssége és összetettsége ellenére is hozzájárul az egyház és a világ mélyebb megértéséhez, valamint kettejük viszonyának helyesebb értékeléséhez. Mind a protestáns, mind a katolikus teológusok megegyeznek abban, hogy az *elvilágiasodás alapjában véve keresztény esemény*. Nemcsak azért, mert a szekularizáció ténylegesen a kereszténység talaján sarjadt ki, hanem azért is, mert a világfeletti Teremtőbe vetett keresztény hit egyúttal a világ isteni erőinek tagadását jelenti, s ez tette lehetővé a világ fölszabadítását. (*J. Fries: Die säkularisierte Welt. Triumph oder Tragödie der christlichen Geistesgeschichte. Frankfurt, 1967*). Katolikus részről B. Metz írásaira hivatkoznánk. Szerinte a megtestesülésnek köszönhető, hogy a test igazán test, a föld valóban föld, a világ egészen világ lett; hogy Isten nem evilági istenként, hanem mint a teremtetett valóság világfeletti Ura és Teremtője jelenik meg életünkben. (*J. B. Metz: Zur Theologie der Welt. Mainz, 1968*). S ezzel megneveztük az elvilágiasodás két legfontosabb rugóját: hitet a Teremtő Istenben és a megtestesülést.

A világ szentesítése

A szekularizált ember szuverén ura és parancsolója a világnak: korlátlanul manipulál a természettel, sőt önmagával is. A kísérlet tárgya az ember. (*P. Overhage: Experiment Menschheit. Frankfurt, 1968.*) Az ókori archaikus ember legfeljebb kivételesen volt képes ilyen magatartásra, ha valaki vagy valami fölszabadította a kozmosz isteni erőinek hatalma alól. Az ókori világ tele volt istenekkel. Istenek laktak a tűzhelyekben, ligetegben, forrásokban. „Amikor tehát valaki azt mondta, hogy a természetben is benn rejlik az értelem, mint az élőlényekben, s ez a világnak és az általa mutatott egész rendnek az oka, — akkor ez az ember [*Anaxagoras*] úgy tűnt fel a megelőzők között, mint az egyetlen józan a sok találmomra fecsegő között” (*Aristoteles: Metaphysica I, 3 984 b*). Ebben a világfelfogásban, amelyben Isten a legjobb esetben is csak a világ belső rendje és önszabályozó képessége, az embernek nem volt más választása, mint hogy az isteni szerkezetű világ parányának tekintse magát és szent félelemmel és tisztelettel övezzen benne mindent.

Ezzel a szemlélettel állítja szembe a kinyilatkoztatás a teremtés gondolatát, amely megfosztja a világot isteni varázstól. Krisztus azt hirdeti, hogy a világ Teremtője az emberek atyja, aki gondoskodik gyermekeiről. A gondviselés nem biztat tétlenségre, hanem megköveteli az ember együttműködését Istennel, aki szüntelenül munkálkodik (*Já* 5, 1—17). Krisztus „uralkodókat taszít le trónjukról” (*Lk* 1, 52); *ördögüzései* kijelentik az Atya jóságos uralmának eljövételét és az ember felszabadítását az „erők és hatalmasságok” kegyetlen uralma alól. Abból a tényből kiindulva, hogy a kereszténység az egyetlen, világfeletti Isten teremtményének tekintette a világot, biztosította annak nem „isteni” hanem „tiszta világi” létét. Ezzel megnyitja az utat a világ természet-tudományos szemlélete és manipulálhatósága előtt, amely a világ szekularizációhoz vezetett. Isten parancsának tesz eleget az ember, aki meghódítja és uralma alá hajtja a világot (*Gen* 1, 28).

A görögök számára a szemlélődés volt az ideál. A földi feladatok a tulajdonképpenitől fordítják el a figyelmet. *Diogenes Laërtios* beszéli el *Thales* és az attikai szolgáló esetét, aki harsányan kinevette a filozófust, amikor az, a csillagokat szemlélvén, beleesett a kútba. A görög gondolkodás a filozófus pártját fogta a tehénész-lánnyal szemben, bár maga *Platón* sem tagadta, hogy a lány „szellemes” volt. A kereszténységen felnőtt mai ember ezzel szemben szinte vallásos buzgalommal szolgálja a világot. A Bibliát követi, amikor nemcsak csodálja, hanem meghódítja a természetet. A görögök örök kínlásra ítélték az „előregondoló” *Prometheus-t*; a kinyilatkoztatás felszólítja az embert a kultúrára, arra, hogy gondoljon előre. Még *Spinoza* is úgy beszél, hogy „a természet avagy isten”; a kereszténység mítoszalanítja a természetet. *Aquinói Szent Tamás* azt tanította, hogy Isten a természetes okok tiszteletbentartásával irányítja a világot; nem az ember szabadsága ellenére, hanem azon keresztül. Nem Isten ellenében, hanem Istennel együtt hódítja meg az ember a világot. A gondviselés nem menlevél a tétlenségre, hanem felhívás a bizalomra; a siker nekünk ajándékozott reménye nélkül aligha fog hozzá ember a munkához.

Az elvilágiasodás másik keresztény gyökere a megtestesülés. *Rahner* szerint Krisztus megtestesülése gyökereiben szentelte meg, bár nem szakralizálta a világot. Ezen a gyökeres megszentelésen *Metz* a világ isteni jóváhagyását, világiaságának Jézus Krisztusban való megerősítését érti. A krisztológia alapvető, kalkedóni formulája azt mondja, hogy Jézusban „összekeverhetetlenül és elválaszthatatlanul” egyesült Isten és az ember, az isteni és a világi. Jézusban magához emelte Isten az egész emberi történelmet is: részint azért, mert a történelem hozzátartozik „az” emberhez, akit Isten felvett, részint azért, mert Jézus a történelem „kezdeté és vége” és „Isten teremtesének a kútfeje” (*Jel* 3, 14). Ha meg akarjuk érteni a szekularizációt, akkor a megtestesülés horizontjába kell beállítanunk; Jézus istenségének és emberségének egységéből és különbözőségéből kell értelmeznünk.

Amint a megtestesülés nem üresítette ki, hanem beteljesítette Jézus emberségét, a világ isteni főlvétele sem fokozza le, hanem felszabadítja a világot és a történelmet. Isten nem a teremtmény rovására élő *Moloch*, nem azért emeli magához a teremtményt, hogy kiszívja létét. Helyesen mondta *Claudel*, hogy nem kell kiszebednie az embernek ahhoz, hogy Isten növekedjék. Ha Isten magához vesz valamit, akkor éppen azt akarja, amiben az különbözik tőle, ami nem isteni, hanem egészen emberi, egészen világi benne. Éppen abban áll az igazi nagyság, hogy nem nyomja el a gyöngébbet, hanem teret enged neki, biztosítja tevékenységének lehetőségét és eljuttatja önmagához. A személyes kapcsolatok jól példázzák, hogy minél szorosabban tartozik a világ Istenhez, annál önállóbbnak és felszabadultabbnak kell lennie, s minél szilárdabban áll a saját lábán, annál több kötelék fűzi Istenhez. Isten azt mondja minden egyes teremtményének: légy hű önmagadhoz. Ha elutasítjuk a monofizita eretnekséget, amely mindenképpen isteníteni kívánta Krisztus emberségét is, akkor nem nehéz elfogadnunk, hogy a világ gyökeres megszentelése a világ szentesítését, vagyis világiaságát és önállóságát jelenti.

A világ ilyen értelmű gyökeres megszentelése és elvilágiasodása olvasható ki az Újszövetség antiszakrális beállítottságaiból. *Schürmann* hívta fel a figyelmet arra, hogy az Újszövetség nem ismeri a szent helyeket: „Nem tudjátok, hogy Isten temploma vagytok és Isten Lelke lakik bennetek?” (*1Kor* 3, 16). Isten jelenléte nem helyhez, hanem személyhez kötött. *Szent Pál* élesen kikel azok ellen, akik megkülönböztetik az időket, mintha nem járt volna Isten éjjel-nappal népe előtt a pusztában: „Napokat és hónapokat, ünnepi időket és esztendőket tartotok meg gondosan. Aggódom miattatok, hogy talán hiába fáradtam értetek” (*Gal* 4, 10). Az első keresztényeknél nem ismerik sem a szakrális közösséget, sem a szakrális kultuszt. A keresztény „*ekklesia*” a nép

világi összefüggéseit is jelentette. A keresztények „Lélekben szolgáltak Istennek” (Fil 3, 3) „ésszerű hódolattal” (Ró 12, 1), amelyet „egész testükkel” azaz konkrét világi-történelmi létükkel valósítottak meg. A keresztények egész testükkel hozott „lelki” vagy „ésszerű” istentisztelete (*logiké latreia*) magába zár minden szolgálatot mind az egyházban (Ró 12, 3–8) mind a világban (Ró 12, 9–21). Ennek megfelelően hiába keresünk az apostoli időkben „felszentelt” személyeket. Kézrátétellel „rendelték” (*ordinatio*) a kiválasztottakat a különféle szolgálatok végzésére. E felhozott példákból egyfelől nem következik az, hogy az Újszövetség kategorikusan elutasítaná a vallás intézményesítését s mindazt ami vele jár. Másfelől azonban világosan kitűnik belőlük, hogy a Krisztus-esemény valóban elindítja a világ szekularizálódását. Ezek a történetileg hatékony antiszakraális eszmék, — vagy másképpen, a Krisztus-esemény történeti ereje — az egyház és állam szétválasztásához, a kultúra önállósulásához, a világ technikai hominizációjához, és a mai szekularizációhoz vezetett.

Bár az elvilágiasodás a Krisztus-esemény történeti megjelenése, mégis naiv optimizmus lenne azt hinni, hogy a megtestesülés óta szögre akasztható a megkülönböztetés erénye. Isten nem megdicsőült és nem befejezett világot emelt föl magához Jézusban. Ez a világ még nem az Isten országa. Az elvilágiasodás legalább olyan kétértelmű, mint Jézus szolgai élete és kereszthalála. A világ tiszta és jó fölnövekedése és önállósulása nem választható el „evilág fejedelmének” Isten- és emberellenes tevékenységétől. Nem ok nélkül emeli fel szavát *Garaudy* az elvilágiasodásban jelentkező embertelen és elidegenítő irányzatok ellen (*Herder Korrespondenz* 22/1968/312). Az emberi élet pluralizmusai közül az elvilágiasodás viselhető el a legnehezebben. Igaza van *Rahner*nek, hogy ez a pluralizmus nem más, mint a földi integráció elvi lehetetlensége, teológiai nyelven szólva *konkupiszcencia*: ami a tridentinai zsinat szerint nem bűn, hanem alkalom a „férfias küzdelemre” (*Dz.* 792). A pluralizmus, mint a teológiai értelemben vett konkupiszcencia társadalmi megjelenése azt jelenti, hogy bár nem egységesíthető a világ integralista módon, nem is választható benne szét részint az Isten ártatlan teremtménye, részint az ember jogosan plurális műve, részint pedig az emberi bűn objektíválódása. A világ humanizálása nem történik meg automatikusan. Az embertől függ, hogy a hominizált világ valóban humanus világ legyen. A keresztény embert hite is kötelezi a küzdelemre, a reménye pedig bizalomra. Az atomtechnika, kozmoteknika, biotechnika és pszichotechnika korszakát csak egy humanus embe-riség élheti túl; az az emberiség pedig, amelyik túléli saját szabadságának rettenetes lehetőségeit, okvetlenül humanus lesz.

E néhány gondolatból is kitűnik, hogy az elvilágiasodás nem a kereszténység tehetetlenségének, hanem történeti erejének és hatékonyságának a következménye. Nem az a baj, hogy szekularizálódik a világ, hanem az, hogy mi keresztények vonakodva ismerjük csak fel saját szellemünk szülöttét, hogy még mindig csak rossz lelkiismerettel lehet világi a világ. A világ technikai humanizálása mögött a keresztény szeretet legnemesebb hajtóerői állnak: mindenki számára biztosítani azokat a lehetőségeket, amelyekkel rendelkezünk; mindenkinek könnyíteni a lét terhén, mindenki számára lehetővé tenni a Teremtőtől kapott képességeinek kibontakoztatását és *egyesíteni* — de nem integrálni — az elkülönült és széjjelszakadt emberiséget.

Esélyes kereszténység

Azt írja *Cox*, hogy az elvilágiasodott ember egyik alapvető ismérve a *mobilitása*. Akkor pedig nincs kizárva, hogy a szekularizált ember kevésbé érti félre annak az üzenetét, aki útközben jött világra, aki számkivetésben töltötte élete utolsó éveit, akit elűztek otthonából és akinek nem volt hová

lehajtsa fejét. A mai kereszténynek létfontosságú a szellemi mozgékonyság: bár egyedül ez még nem biztosítja az üdvösséget, mégis megláttatja az üdvösség esélyét. Nincs szükség különösebb bölcsességre annak megállapításához, hogy a kereszténységnek akkor lesz csak esélye a szekularizált világban, ha képes *alkalmazkodni* hozzá. Maga a szó is gyanúsán hangzik katolikus fülnek; olcsó kompromisszumot, vagy még rosszabbat vél felfedezni mögötte. Az alkalmazkodás elsősorban *biológiai* fogalom. Az élőlény pusztta fennmaradását vagy túlélését (*survival*) van hivatva biztosítani, ami az élőlény lényegének a megszűnésével is járhat. Az egyház alkalmazkodása nem jelentheti semmiképpen sem az egyház lényegének a feladását, de azt sem, hogy betokosodva külön életet éljen a társadalom testén belül. Az alkalmazkodásnak kérlelhetetlen törvényei vannak. Félúton nem lehet megállni: a régi visszavonhatatlanul eltűnt, az új pedig még nincs itt.

A XX. század valláskritikájának az a tétele, hogy a szekularizációval a kereszténység befejezte küldetését, saját előfeltételeiből kiindulva sem látszik megalapozottnak. A szekularizált világnak lesz csak igazán szüksége az egyházra, hogy megakadályozza a walkürok visszatérését — írja Cox. A profanitásból is üzhető kultusz, és akkor a világ állapota rosszabb lesz, mint annak előtte. A szekularizált világban állandóan ereje fogytán érzi magát az ember, mindenütt önmagával találkozik: saját végességével, kényszerű ésszerűségével és halálával. A szekularizált világ jelentéktelenségét és a belőle áradó emberi esetlegességét aligha viselhetjük el hit, vagy újabb mítoszok nélkül. Minél inkább ura az ember a természetnek, annál inkább rájön, hogy ki van szolgáltatva saját megbízhatatlan szabadságának, a hominizált világ összes szörnyű lehetőségeinek. Az ember már olyan, hogyha nem nézhet föl valami abszolútumra, akkor beleszédül saját esetlegességének szakadékába, vagy újabb istenekkel népesíti be a földet.

Az egyháznak az a feladata, hogy az igaz Istent adja a világnak. Meg kell tanulnunk végre, hogy ne pusztta szavakat mondjunk Istenről, hanem Őt magát közvetítsük. *Mihelics Vid* utolsó írásában olvasható: „Ezt az Istent, akit távollévőnek szoktak mondani, meg kell találnunk ennek az úgynevezett 'távollétnek' a mélyén, s észre kell vennünk névtelen működését az ember vágyaiban, az emberi életnek és egy tevékeny gondviselésnek a titkában.” Az *emberi tapasztalásokat* kell értelmeznünk; az önmaga fölé emelkedő emberi egzisztenciát, amely — bár lehet, hogy rejtjelesen —, de folyvást az *egészen* más után nyúl. És ez nemcsak az emberi szükségben, hanem elsősorban a *bőségben* tapasztalható meg. Akit betölt a lét bősége, az megtapasztalhatja, hogy nem a lét itt-ott felbukkanó *adata*, hanem ajándék ez a teljesség; megelőző jóságával, minden tettem előtt elfogad, s azt kívánja tőlem, hogy *értelmet adjak* neki, és ezáltal értelmet *nyerjek* én magam is. Escarpit is elismeri a beteljesülés ajándék voltát, bár bukfencel tér ki beismerésének következményei elől: „Egy apróság is elég hozzá, hogy boldog legyek. De csak akkor érzem teljesen boldognak magam, ha megköszönhetem valakinek.” Két sorral feljebb: „A szüleimnek persze megköszöntem, de kinek köszönjem meg azt, hogy köszönetet mondhatok a szüleimnek, kinek köszönjem meg az ajándékozás intézményét, kinek köszönjem meg a tavaszt, mely ahányszor csak ujjam hegyével megérintettem tollamat, bezúdult — de egyes-egyedül csak énnekem — a libournei középiskola piszkos, sötét és hideg kettes számú tantermébe?” (R. Escarpit: *Nyílt levél Istenhez. Budapest*)

Vagy nézzük az emberi magányt és együttlétet. Amikor ráébredünk arra, hogy egyedül vagyunk, akkor megtapasztaljuk, hogy egész egzisztenciánk egyetlen kiáltás a másik után; az ember nem arra készült, hogy csak önmagában maradjon, magányos *én* legyen. Amikor pedig megvált magányunktól a másik, akkor rájövünk, hogy olyan teljesíthetetlen ígéret ő, amelyet nem tud soha valóra váltani (Claudel). Így emelkedhetik ki azután az emberi találko-

zás betejesületlenül beteljesült öröméből az egészen mással való legvégső találkozás világossága. Elemezhetjük az egyre növekvő emberi szabadságot és felelősséget is. A felelősségekben jelentkező feltétlen „kell”, az emberi szabadság és szükségszerűség kettősségének különös egysége, az ember feltétlen elkötelezettségére és az ilyen elkötelezettség lehetőségének világfeletti föltételére utal. Ne feledjük azt sem, hogy a szekularizált világban minden, még az ember is *manipulálható*; vagyis *eszközszerű*. Az eszközzel kapcsolatban azonban nem térhetünk ki a kérdés elől, hogy *mire való?* Az egyéni egzisztencia értelmezésén túlmenően meg kell tanulnia az egyháznak azt is, hogy világi módon beszéljen Istenről. A világ exorcizálása az erők és hatalmasságok uralma alól, az emberi munka humanizálása, a szexuális tabuk, mítoszok és *kultusz* felszámolása mellett való egyházi elkötelezettség a szekularizált világnak is érthető nyelven hirdeti Istent.

Mindennek az a feltétele, hogy az egyház *Isten élcsapata* legyen a világban, mondja — egymástól függetlenül — *Rahner* és *Cox*. A II. vatikáni zsinaton az egyház legfőbb tanítóhivatala állapította meg, hogy az egyház új szemléletére van szükségünk. A zsinat átmenet: abból a korból, amelyben úgy tűnt, hogy a keresztény lét elérte tetőpontját, olyan korba, amely a keresztények teljes kisebbségi helyzetét jelenti, amely ennél fogva nem megőrző és tartósító, hanem haladó és missziós felfogást követel meg (*Ratzinger*). Az elmúlt korszakban szilárd keret volt a tradíció, amely megvédte és megőrizte az embert, aki nyugodt lehetett hite felől, ha hűséges volt a múlthoz. A szekularizált világban csak az lehet nyugodt hite felől, aki *hűséges a jövőhöz*. A II. vatikáni zsinat óta nem az a cél, hogy tartósítsuk és lehetőleg teljes egészében fenntartsuk a meglévőt (a szívünkhöz nőttet), hanem az, hogy mindenkiben tudatosítsuk azt a missziós helyzetet, amelyben az egyház él.

A múlthoz való elkötelezettség és a jövő iránti felelősség rendkívüli feszültségek forrása lehet. Sokan úgy vélik, hogy elvesztették hitüket, mert többé nem vigasztalás, hanem gyötrelmek a hit, amelyért naponta kell megküzdeniük. Többek között ezért sem elégedhetünk meg azzal, hogy továbbra is valamiféle elvont jogi-misztikus közösség maradjon az egyház. Ma már nem ír senki himnuszokat az egyházhoz, hanem azt várja tőle, hogy konkrét közösséggé váljék, amelyben kölcsönösen megerősíthetjük egymás hitét és reményét; „hiszen tudjátok, hogy testvéreiteket szerte a világon ugyanez a szenvedés éri” (1Pét 5, 9). Valódi közösség a szekularizált világban nem gondolható el másképpen, mint *demokratikus* alapokon. Ez a „demokratikus” szó nem csatakiáltás a hierarchia ellen, hanem egyszerű *ténymegállapítás*. A szekularizált világ nem szállítja többé készen az egyház alapjait. Az egyháznak magának kell azt megalkotnia. A szekularizált társadalomban élő emberek alapvetően demokratikusan gondolkodnak; és értetlenül állnak a tekintély pátriárkális-feudális modellje előtt. Az egyház építőinek tudomásul kell venniük, hogy élő emberekből építik az egyházat (1Pét, 5, 9), olyanokból, akik benne élnek a társadalomban, meghatározott történeti és kulturális koordinátákkal rendelkeznek, s nem tekinthetők az egyház kénye-kedve szerint formálható „nyersanyagoknak”. Attól pedig ne féljen senki, hogy ebből az új „anyagból” — valóban új szerkezeti megoldással, — nem emelhető a réginel jóval szilárdabb épület. Nem gondolható el például, hogy egy, a kölcsönös felelősség alapján készült enciklika olyan valódi *akcióprogramot* adhatna, amely mögé egy emberként sorakoznék fel az egész egyházi közösség?

Bárhogy is vélekedik valaki ezekről a kérdésekről, annyi biztos, hogy az elvilágiasodás az egész világon terjed. Soha nem sejtett lehetőségeket tartogat számunkra, bár elképzelhetetlen veszélyeket is. A világ technikai meghódítása hamarosan mítosztalanítja az egész természetet és az egész emberi társadalmat. Nem vágyálom azt remélni, hogy az elvilágiasodás, ami a Krisztus-eseményt közvetíti a világnak, minden eddiginél nagyobb eséllyel ajándékozza

meg a kereszténységet. Ne tévesszük soha szem elől, hogy ez a pluralista-szekularizált világ az, amelyet úgy szeretett az Isten, hogy magához emelte és életét adta érte. Ezt a világot kell szolgálnia az egyháznak és ennek a világnak kell hirdetnie Isten igéjét. „Írva van: Nemcsak kenyérrel él az ember, hanem minden igével, amely Isten ajkáról való” (Mt 4, 4). Ez a legfontosabb, amit az egyház nyújthat a világnak, mert az ember nem kevésbé él ebből az igéből, mint a kenyérből. Az ember mindörökre az marad, akinek nemcsak a gyomra éhezik, hanem a szíve és a szelleme is, aki éhez és szomjazza az értelmességet, szeretetet és végtelenséget, s egyszerűen képtelen az emberi, helyesebben isteni adományok nélkül élni. Az egyház változatlan feladata, hogy Isten igéjével csillapítsa a szekularizált világ éhségét, vagy fölkeltse azt, ha a világ elfelejtette volna.

VERONIKA KENDŐJE

*Ibolya-, gyöngyvirág-koszorús hajnal.
A gyerekek szívárványküllős szeme tágra nyílik.
Vadmacska ugrik elő a bozótból,
diófán harkály kopog,
égen pacsirta függ dala pókfonalán,
az eszmélet sodra malmokat hajt.
Ilyenkor Veronika kendőjén az Arc
gyöngyház-szín, alig látható
naphal a hajnali vízben.*

*Tárt vitorlával érkezik a dél.
Testünk ellensúlyként lendül
haránt a Nemlét felé.
Egy tétova mozdulat és a vitorla
megdől, menekülés sehol.
Bizunk majomerőnkben, győzzük fölénnyel.
Idegszál-szerkezetünk a legkülönb mechanizmus.
Ránkutalva bízik erőnkben
riadt-símuló kígyókarcsú szerelmünk.
Ilyenkor a kendőn nem látszik semmi.*

*Krizantémumok, dáliaák
sárga tűzével közelít az alkony.
A merülő Nap körül az ég egyre
lángolóbb templomüveg,
s egyre feketébb varjú gubbaszt, a lelkünk,
s a nagyszemű emlékek színét fölitta az ég itatósa,
csak szívünk görcse jelzi: a hajszából elég volt.
Círpelnek a csontok: túlsok rajtunk a hús.
Círpelnek tetteink: túlsok rajtunk a hívság.
Ilyenkor a kendőn az Arc fölfényesül,
az alkony színeinél is szírmosabb lesz
és elnyel minden más színt, sugarat, tünneményt.*

Jánosy István

A BÍBOROS

Drámai játék hét képben (III. rész)

Írta Aprily Lajos

ÖTÖDIK KÉP

Személyei:

B. András fejedelem
Mikó Miklós
Lippo, a szobrász
Niccolo
Zenobio
Ruggero
Sicilia, a púpos udvari bolond

Viola
Giunone
Lucrezia
Beppo, a szakács
Három szolga
Román páásztor
Román páásztorlány
A futár

A szín: Még mielőtt a függöny felgördülne, román furulyaszó hallik. A medveriadalomig kíséri a képet, akkor hirtelen elhallgat.

Táj a gáldi patak szurdokos felső szakaszán. Elül őszi színnű gyepek tisztás, mögötte, a háttérben, sziklák közé szorult zuhogó víz, a patak túlsó oldalán meredek, nagyrészt kopár, köves hegyoldal, rajta itt-ott tiszafa-foltok. A szín baloldalán, a zuhogó közelében, két-három — ülésre is alkalmas — nagy, lapos kő, mellettük bükkfa, jobboldalán szinte védőfedélként kihajló szikla. Túl rajta, a hátfal irányában, a zuhogó alatt valamennyire megcsendesedő vízben két-három leomlott sziklatömb emelkedik a mederben, melyeken gyakorlott lábbal át lehet menni a túlsó partra. Délelőtti nap éri a gyeplet, a meredek oldal még fénytelen, de fokozatosan megfényesedik.

B. ANDRÁS *jobbról gyors léptekkel megjelenik. Kicsit liheg, kipirult az arca. Vadászos ruha van rajta, de nem a második szín öltözete. Kezében két hosszú mogyoróvessző, vállán puská, oldalán tarisznya. Óvatosan odamegy a baloldali kövekhez, fürkésző horgászpillantást vet a zuhogó mélybe, majd puskáját leveszi válláról s felakasztja a sárga lombot hullató fa egy csonka ágára. Aztán leül az egyik kőre, tarisznyájából zsineget és horgokat szed elő.*

MIKÓ MIKLÓS *pár pillanat múlva a fejedelem nyomán jön s eléri a kőnél. Vadászos ruha van rajta is, vállán puská. A puskát leakasztja s hozzátámasztja az egyik kőhöz.*

B. ANDRÁS *fel sem nézve a szerelésből. És a taliánok?*

MIKÓ MIKLÓS *Jódögélnek hátul. Jó nagyokat nyögnék minden kaptatónál.*

B. ANDRÁS *És a lovak?*

MIKÓ MIKLÓS *Megnyűgözték a szénegétőnél. Van ott egy kis gyepl. A lovász vigyázza.*

B. ANDRÁS *már műlegyet köt a zsinagre. No, evvel a vizet mindjárt ki próbálom.*

MIKÓ MIKLÓS *kíváncsian nézi a műlegyet. Mi az ott a végén? Olyat sose láttam. Gelesztával én is próbálgattam, mikor kicsi fiú voltam.*

B. ANDRÁS *Légy ez, Miklós, csakhogy csinált légy, a bátyám hozta Skóciából.*

MIKÓ MIKLÓS *csodálkozva. Csinált légy? Jobban megnézi. És erre rászökik a pisztráng?*

B. ANDRÁS *Nyáron rá s tavasszal. De én azt gondolom, ilyen csudaországban az idő csudáját a pisztráng is érzi. Nézd, micsoda kékség! Felmutat. Csak a vadlibaraj húz vonalat rajta.*

MIKÓ MIKLÓS *felneéz. Magasan repülnek. — Kettő is kell hozzá?*

B. ANDRÁS *Kettőt is kötök fel: feketét és tarkát. Lássuk, melyik tetszik.*

MIKÓ MIKLÓS *Van másféle szín is?*

B. ANDRÁS *Hozott bátyám mást is, vereset és barnát, rozsdaszínűt, sárgát.*

MIKÓ MIKLÓS *S azt miből csinálják?*

B. ANDRÁS *Van, akit fekete gyapjúból, fekete gácsér tollaiból, fogoly-madáréből. Kalkas tolla sem rossz.*

MIKÓ MIKLÓS *S ezt mióta tudják?*

B. ANDRÁS *Úgy hallotta bátyám, scotus pisztrángtudós száz évvel ezelőtt már könyvet írt róla.*

MIKÓ MIKLÓS Olyan régen?

B. ANDRÁS Száz év nem nagy idő, Miklós. Mondok mást: halakról Plinius is írt már. Azt is írja: volt hal a császár tavában, aki szőlítésre odajött a parthoz.

MIKÓ MIKLÓS Engemet is fog a vadászat furorja, de a pisztrángozás örömet nem értem.

B. ANDRÁS Nagy öröm ez, Miklós. Én itt nem hallok mást, csak a víz zúgását. S ha a legyet nézem, kire köve mellől pislogat a pisztráng, a gond és a világ elmerül körülém. Porta, Prága, Róma, vajda messzire van... mintha nem is volna.

MIKÓ MIKLÓS Vajda nincsen meszsze...

B. ANDRÁS Az a brassai szász mit zavargat engem, mért üzeni újból, hogy mozog a vajda. Én azt a nebulót, hogyha megmozdulna...

MIKÓ MIKLÓS Szavam Nagyságodat semmiképp se sértse: vajda kemény ember, számolni kell véle...

B. ANDRÁS Nem sért. De árnyékot ne vess örömemre. Otthon majd beszélhetsz.

A PÁSZTOR ÉS A PÁSZTORLÁNY megjelenik a túlsó parton, bocskoros lábbal ügyesen átkelnek a patak kövein jobbról s bátortalanul, kíváncsian megállanak. Kezükből hosszú bot, a pásztor fején báránybőrsapka, a lány fején keszkenő, mely alól kikandikál elül-kezdődő hajfonata. Nyakán lánccocskára fűzött pénzdarabok függnek.

A PÁSZTOR megemeli kacsuláját. Buna zúia!

MIKÓ MIKLÓS Adjon nektek is az Isten.

B. ANDRÁS odapillant. Nézd meg azt a leányt. Ami a nyakán van. Engem megismer, mert tavasszal is láttam. Akkor narcisszusok voltak a kezében.

MIKÓ MIKLÓS felkel a kőről, odamegy a lányhoz, kezébe veszi az egyik pénzdarabot s betűzni kezdi. Valen-ti-nianus.

B. ANDRÁS Csáklya alján sűrűn lelenk ilyent omlásos helyeken és földforгатáskor.

MIKÓ MIKLÓS Különös.

B. ANDRÁS Bizony az Dácia ezüstje bocskoros, havasi pásztorlány nyakában. — Miklós, te értesz a havasiak nyelvin. Kérdezd meg a pásztert, látott a göbében halat mostanában?

MIKÓ MIKLÓS a pásztorhoz. Sunt pastravi in apă?

A PÁSZTOR eleven ráütő fejmozdulattal. Sunt, sunt maria-sa. Am vazut si astazi.

B. ANDRÁS Mit mond?

MIKÓ MIKLÓS Azt mondja, hogy van hal. Ma is látott.

B. ANDRÁS Kérdezd meg, hogy fog-nak?

MIKÓ MIKLÓS Prindeti pastravi?

A PÁSZTOR Prindem, dar numai cu virsa.

MIKÓ MIKLÓS Azt mondja, halásznak ők is, de varsával.

B. ANDRÁS végre feláll, gyakorlott mozdulattal beveti a horgot s lassan elhúzza balra a vízen. Ez a mozdulat ismétlődik.

Jobbról, ahonnan B. András és Mikó Miklós érkeztek, behallatszik a közeledő talián csoport lármája.

A SZAKÁCS feltűnően kövér ember, két szolgálával megjelenik a gyepen. Lihegnek mind a hárman. A szolgálk néhez kosarat cipelnek. Oda vigyének... az odvas... szikla alá. Ott eső... nem éri. Ott a régi... tűzhely... Kicsit szuszogjatok s induljatok fáért.

A szolgálk leteszi a kosarat, a szakács kimerülten ledől a kosár mellé.

A SZAKÁCS Aztán... menjetek vissza... a szénégető házához... a lovász is ott van... Ebédkor kiáltok.

A szolgálk még lihegnek, de elindulnak a bükkfa irányában száraz ágért. Tördelés hangja hallatszik. Később visszatérnek s a rőzsét lerakják a kihajló szikla alatt.

A HARMADIK SZOLGA nagy batyuba kötött pokrócokat hoz a hátán, kosár a kezében. A nagy batyut leveti a gyepre, a kosarat leteszi s a pokrócokat teregetni kezdi.

A SZAKÁCS miután a szolga a teregetést elvégezte. Eredj száraz ágért.

A „mulattatók” zihálva — a nők tettezett ájuldozással — elérik a gyepet. Ruggero, Niccolo és Zenobio vállán gitár.

VIOLA Mio creatore! Azt hittem, hogy... sohasem lesz vége...

LUCREZIA Én azt, hogy... felmászunk felmutat a sziklatetőre!

GIUNONE Én ezt mondogattam... amíg kapaszkodtam: Haza... Toscanába...

SICILIA Kecske lettem — nézzétek meg: nem nőtt ki a szarvam?

RUGGERO Még ott van a homlokodon

— Vanna rakta rája...

Általános hahota.

SICILIA visszavág. Te most vedletted le a magad agancsát, kapitális szarvas! Megint nevetnek. Közben rendre letelepednek a pokrócokra. A muzsikások maguk mögé teszik hangszerüket. A három szolga — rőzsét cipelve — áthalad a színen a tűzhely irányában.

MIKÓ MIKLÓS csendre intve felemeli az ujját.

Két szolga tördösi a rőzsét, a harmadik ágasfát farag, beszúrja kétfelől a földbe, rajtuk egyenes ágat fektet át s üstöt fűz az ágba. Aztán tűzszerszámot vesz elő, száraz leveleket seper össze s alággyűjt.

A SZAKÁCS még mindig nyög és sóhajtozik, de már mozdul, kiszedi a kosarak tartalmát, csobolyószerű bortartó edényt, korsót, ivó- és evőkészleteket, kenyereket, húst.

LIPPO odakiált. Beppo, lesto, lesto! Serényen, serényen. Ne kíméld azt a pocakot, siess az ebéddel!

A SZAKÁCS Csitt, csontváz! Schelet-ro! Várhatsz, most is ömlik még a verítékem.

ZENOBIO Sónak bele ne csepegtesd déli tokányodba! Új nevetés.

MIKÓ MIKLÓS hátranéz és felemeli kezét.

NICCOLO Il principe nem fog halat ilyen csatárában.

B. ANDRÁS aki eddig háttal állt, horgfelszerelésével eljön helyéről s a pásztor mellett elhaladva, gyakorlott lábbal átkel a jobboldali sziklaköveken s ott néhány lépést tesz a göbéig. Onnan „ostorozza” be horgát a vízbe. A zajongó csoporttól most elválasztja a víz zúgása.

RUGGERO a szakácsnak. Száraz nap ez így, amice, locsoljuk meg borral.

A TÁRSASÁG ECHÓJA Locsoljuk! Locsoljuk!

A SZAKÁCS bortartó edényből megtölti a korsót, fém poharakat osztogat szét a heverők között s mindenkinek tölt.

B. ANDRÁS szép pisztrángot vet ki a vízből a túlsó parton, integet Miklós-nak, leveszi horgáról, öröm sugárzik arcán s áthajítja a halat Miklós lába elé.

MIKÓ MIKLÓS Hé, te szakács! Pisztráng! Gyere csak utána!

NICCOLO Nini! A principe halat fogott!

A TÁRSASÁG Bravo, bravo il principe!

Gyorsan kiüritik a poharat s odafutnak a halhoz.

VIOLA Hogy tátoogat...

GIUNONE Pettyegetett halacska...

A SZAKÁCS Ez jó fogás volt. Una bella trotta. A principének jó finom falat. A tűzhelyhez viszi a pisztrángot. Ebben a pillanatban odafenn elnémul a furulyaszó, távoli kiáltás hangzik: Vine ursul! Vine ursul! Kutyaugatás csattan. A pásztor és pásztorleány eltűnnek jobbra.

A TALIÁNOK akik még nem telepedtek vissza. Mi az? Mi történt? Mért futot-tak el?

MIKÓ MIKLÓS feláll, pillantást vet a puskája felé. Medve kerülgeti odafenn a turmát.

B. ANDRÁS abbahagyta a horgászást és a hegy felé fordulva fülel.

A NŐK Medve? Szent Isten! Mi lesz itt velünk? Mindenik egy-egy férfi mellé húzóda keresne védelmet, de azok is szepegnek.

SICILIA Nem liba kell neki, hé, hanem birka.

A SZAKÁCS Ha lejön, megeszi az egész ebédünk...

SICILIA És téged, pocakostul.

VIOLA Istenem!

SICILIA Soványt erős arcfintorral utál, kövér falatra éhes.

RUGGERO Azt szereti, aki hátul kövér.

A NŐK félig titokban megtapogatják magukat hátul.

A SZAKÁCS arccal a társaság felé fordulva, ugyanazt teszi.

MIKÓ MIKLÓS nyugodtan. Üljetek le. Nem jön erre. Eddig jó appetitussal fel is falta valahol a juhot, akit rabolt.

B. ANDRÁS már új ostromozásokkal próbálkozik.

A taliánok visszatelepednek. Viola és Giunone még a szívüket fogják.

B. ANDRÁS új halat ránt ki a vízből, mosolyog és ezt is áthajítja Miklós felé.

A SZAKÁCS észreveszi s elviszi a másik mellé.

NICCOLO kezébe veszi a mögötte heverő gitárt s — kissé idegesen — pengetni kezdi.

LIPPO Nótát!

LUCREZIA Nótát!

LIPPO Attól megszeppenésünk s tán signore orso is messze fut.

A NŐK Nótát! Nótát!

VIOLA Csipós verseket ki írt ma?

LIPPO Halljuk Ruggerot! Ő itt a poéta!

LUCREZIA De Niccolo is!

VIOLA Jó. Hát halljuk őt!

SICILIA Ha némák vagytok, én kezdek dalolni.

LIPPO Te? A buffone? Halljuk verse-det!

Ruggero és Zenobio is kezükbe veszik a közelükben fekvő gitárt.

LIPPO Csendben, hogy a principét ne zavarja.

SICILIA zsebéből kihúzott sárga-piros buffone-sapkával cseréli fel kalapját s szinte gyermekes, magas hangon énekelni kezd. Dalát erős arcjátékkal és taglejtéssel kíséri. A három gitáros pengetéssel bekapcsolódik a dalba:

Sigismund úr — tudott dolog

nem csúfolkodva költöm —

fura principe volt, furább

felemelt figyelemzető ujjal

— csitt, csitt! — nem élt a földön.

A KÓRUS vele együtt, az-újfenntartást is átvéve.

Fura principe volt, furább

— csitt, csitt! — nem élt a földön.

SICILIA

Megunta az uralkodást?

Országgyűlésre orrol?

Bizonyos, hogy háromszor is

— csitt, csitt! — leszállt a trónról.

A KÓRUS mint előbb

Bizonyos, hogy háromszor is

— csitt, csitt! — leszállt a trónról.

NICCOLO rákezd, a dalt maga is kíséri.

Ország bajára nem figyel,

kotlót ültet, csirkét nevel.

S csodálkozik: a nagy kakas

milyen erős és férfias!

A KÓRUS

Csodálkozik: a nagy kakas

milyen erős és férfias.

Kukorékolás

NICCOLO

Sigismund úr rettentő irigy:

miért nem udvarolhat így?

szinte szavalva

Kemény parancsot ad tehát:

Vágják el a kakas nyakát!

A KÓRUS

Kemény parancsot ad tehát:

Vágják el a kakas nyakát!

Beteg, elhaló kakaskukorékolás

NICCOLO

A macskák felnyalták a vért,

de megölni szegényt mit ért?

Sigismund úr *suttogva* az ostoba, úgysem lehet kakas soha!

A KÓRUS

Sigismund úr *suttogva* az ostoba, úgysem lehet kakas soha!

Nevetés. Bravo, Niccolo! Bis! Bravo! Isznak.

A NŐK Most Ruggero!

RUGGERO Ez hosszú lesz. De megtörtént eset.

HANGOK Halljuk! Kezd már!

RUGGERO Hát: türelem. Végighallgas-satok.

Sigismund egyszer tornácon állt

s a nagy nyárfára varjú szállt.

A varjúnak fenn fészke volt,

tojója fenn ült és kotolt.

Sigismund — mi üthetett bele? —

egyvet gondolt bolond feje

s kajánul egy inasnak int:

— A tojásokat hozd le mind!

A fickó (mászni volna rest?)

felkúszik gyorsan, mint a nyest,

örvendez is szemlátomást

s lehoz zsebében hat tojást.

Most Sigismund úr parancsot ad:

— Főzd meg! — Szakácsa szót fogad,

a konyhán nagy tüzet rakat

s megfő keményre mind a hat.

Sigismund úr nagy-nevetve szól:

— Mássz vissza és tedd helyre jól.

S a fickó visszarakja mind

a régi varjú-rend szerint.

A nőstény varjú visszaül

s kotolja rendületlenül.

Olykor tűnődve megriad:

A hat fióka hol marad?

Dehát nem boldogul sehogy

s kotolva napról-napra fogy.

S lenn Sigismund úr, a nagy kaján,

röhög szegény madár baján.

SICILIA *utánzó hangon.* Há — há-há-há! Há-há-há-há!

Taps. Bravo, Bravo Ruggero! Isznak!

LIPPO Ez komoly vers. Pittore vagy, Ruggero. Sigismund egész portréja benne van.

A SZAKÁCS Igaz, Lippo. S szinyori és szinyore, éppen én főztem meg a hat tojást.

HANGOK: Ravo il cuoco! Éljen a szakács! *Nevetnek.*

Az ég genciána-kékséggel ragyog. Még-is hirtelen erős szél tör be balról, a

szin mögül erdőzsongás hallik.

B. ANDRÁS *abbahagyja a horgászást s felemelt horogvesszővel átkel a jobb-
oldali köveken, a szakács sziklájához
támasztja a vesszőt s a taliánoknál
megáll. Mikó Miklós követi. Ketten —
Ruggero és Lippo — ülőkövet henge-
ritenek a pokrócok mellé s rövid bun-
dát vetnek rá. A zaj tiszteletből elhall-
gatott. — Köszönöm, Ruggero. Lippó-
nak is odaszól. Köszönöm.*

MIKÓ MIKLÓS *a fejedelem közelében
a gyepre ül.*

B. ANDRÁS *Szél indult, bolond szél.
Kapkodta a horgom. Ha eláll, délután,
a zuhogón felül, újra megpróbálom.
Mikó Miklóshoz. Tudod-e, Miklós, hogy
mind a két pisztrángot feketével fog-
tam?*

MIKÓ MIKLÓS *Jó, hogy Nagyságod a
hal őszi gusztusát evvel eltálalta.*

B. ANDRÁS *a taliánokhoz. Hallgattok?
Az előbb magas kedvetek volt.*

SICILIA *Vigadtunk, Principe, de kor-
gó gyomorral.*

LIPPO *De ha korgott, borral megcsen-
desítettük.*

B. ANDRÁS *hátraszól a szakácsnak. Ké-
sel, Beppo.*

A SZAKÁCS *Mindjárt, mindjárt, feje-
delmem. A két szép pisztráng is meg-
pirult a nyárson. Subito, subito hozom
az ebédet.*

B. ANDRÁS *No, addig egy nótát. Tos-
canait, vígat.*

A GITÁROSOK *kézbe kapják hang-
szerszámukat.*

VIOLA *olasz dalt kezd énekelni.*

RUGGERO *Táncdal. Toscanának vére
pezseg benne.*

VIOLA *tűzzel rákezd a dalra, a többiek
is belevágnak a második sornál.*

SICILIA *feláll, dülöngélve pár lépés-
tesz s táncolni kezd a dalra.*

B. ANDRÁS *Bravo, Sicilia! Benned is
megmozdult a pátria vére!*

MIKÓ MIKLÓS *komolysága egy pillá-
nra sem enyhül.*

SICILIA *hamar kifárad és visszaül li-
hegve. Az ének sem szakad meg.*

LIPPO *felkel és Viola felé nyújtja ke-
zét. Vieni, Viola!*

VIOLA *felszökik és páros táncot jár a
szobrásszal. Aztán visszaülnek.*

RUGGERO *Giunonehoz, táncra hívó
mozdulattal. Giunone!*

GIUNONE *felkel s táncra kerekednek.
A zene gyorsul, a tánc mámore foko-
zódik.*

LIPPO *Lucreziához. S Lucrezia — ?*

LUCREZIA *rejtélyesen mosolyogva. Én
magasabbra nézek... A principét hív-
nám táncra...*

KIÁLTÁSOK *Bravo!*

B. ANDRÁS *meglepődik, de a leány
már elébe lebben s ő feláll s elhelyez-
kedik Lucreziával szemben a táncra.*

MIKÓ MIKLÓS *hirtelen élesen jobbra
figyel s ő is feláll.*

B. ANDRÁS *észreveszi a nyugtalan
mozdulatot s a figyelő arcot. Mi az,
Miklós?*

MIKÓ MIKLÓS *Valaki jön szapora lé-
péssel.*

B. ANDRÁS *a muzsikuskokhoz, akik még
pengetnek. Hallgassatok!... Ő is arra
néz. Várjuk meg, hogy ki zavarja ezt
a mulatságot.*

*A muzsika elhallgat. Lucrezia egy da-
rabig tanácstalanul áll, aztán csaló-
dottan visszaül helyére.*

MIKÓ MIKLÓS *Sebestyén, a kurir. Va-
lami hírt hozhat.*

A FUTÁR *lovagló-nadrágos, sapkás, ki-
fulladt fiatal ember, leveszi sapkáját
s némán meghajlik a fejedelem előtt.*

B. ANDRÁS *ingerülten. Ki küldött utá-
nam?*

A FUTÁR *Jacobinus uram...*

B. ANDRÁS *Mi a hír?*

A FUTÁR *Üzeni... Mihály palatinus,
havaselvi vajda... átalkelt a Boz-
zán... nagy erős sereggel... Széke-
lyek sietnek... vajda seregéhez... Bél-
di János rétjin... táboroz hadával...*

B. ANDRÁS *a megütközés arckifejezé-
sével néz Mikó Miklósr. Lehet-e ez,
Miklós?*

MIKÓ MIKLÓS *nagyon komolyan, fej-
bölintással. Lehet, fejedelmem.*

B. ANDRÁS *És most —?*

MIKÓ MIKLÓS *Vissza —*

TÖBBEN *meghökkenve. Vissza?*

B. ANDRÁS *kiáltó hangon. Vissza! Fe-
hérvárra! Indulunk! Azonnal!*

*A szakács a fejéhez kap, a taliánok
felrebbennek riadt madarak módjára.*

EGY FÉRFIHANG: *Háború?*

EGY NŐI HANG: *Tartari?*

EGY MÁSIK NŐI H.: *Istenem!*

EGY MÁSIK FÉRFI H.: *A vajda!*

NŐI HANG *Itt támadnak reánk?*

EGY MÁSIK *Jaj! Jaj!*

A SZAKÁCS *Az ebédünk!*

B. ANDRÁS *azalatt a fához sietett,
gyorsan leakasztotta a puskát és vál-
lára vetette.*

MIKÓ MIKLÓS ugyanezt tette a kő mellé támasztott puskával. A kavardás teljes. Hangok: Subito! Subito! Mindenik felkap egy pokrócot s megindulnak jajveszékelve a jobb felé siető B. András és Mikó Miklós után. Utolsóelőtti a szakács, utolsó — bolondsap-

kájában — *Sicilia*. Egy hirtelen szél-roham belekap a bükk megmaradt élénksárga leveleibe s szórni kezdi a távozók után.

SICILIA csóválgatja a tarkasapkás fejét s úgy viszi a púpját. Nem bolondnak való, bolondos világ ez!

Függöny

HATODIK KÉP

Személyei:

B. András fejedelem
Csáki István
Béldi János
Karácsonyi Mihály
Lázár Imre
Becz. Tamás

Mikó Miklós
Egy százsz főember
Két fegyverhordozó
Sebesült székely
Hírhozó

A szín: Halom, rajta százados bükkfa, a sellemberki csatatér közelében. Ez a púpos emelkedés a fával együtt jobb felét fogja át az előtérnek. Akik rajta — félig a fa ágai alatt — állnak, a hátfal és a baloldali színfal szöglete irányában a távolba tekintenek, ahol a csata már zajlik.

A háttér: az Olt felé siető Cibin patak síkja. Mögötte a Határ-Kárpátok őszies homályú panorámája dereng. Jobbra a lombja-hullató bükk takarja a tájat; balra hepe-hupás, itt-ott mocsaras és legelő a vidék.

A sík felett sötétszürke felhőket hoz a hegyvidék felől a szél.

A halom baloldalán A betűvel hímezett fejedelmi zászló leng a szélben, rajta a három sárkányfog.

B. András társai előtt egy-két lépéssel, középben áll. Tőle balra Csáki István, Mikó Miklós és a százsz főember — Huet gróf megbízottja — nézik az útközetet, jobbra tőle Becze Tamás, Béldi János, Lázár Imre és Karácsonyi Mihály. A fejedelem mögött Romány, a fegyverhordozó, figyel; a százsz főember mögött is fegyveres áll.

A halomba gyökerezett bükk tövében, a jobb alsó sarokban, mintha mélyútban húzódtak volna meg, a fejedelem kíséretéhez tartozó lovászok feje látszik.

A beszélgetés szünetes, ritmusa feszült, a csata fordulatainak izgalma fűti. A puskalövésekből, ágyúdörrenésekből s olykor fel-felcsapó emberi lármából összetevődő zaj: állandó kíséret. Néha — a szél játéka szerint — hullámszerűen megnő.

B. ANDRÁS *skarlát-piros mentét, prémes süveget, szattyán csizmát visel, hangjában erős megilletődés remeg. S ahol az a szörnyű nagy kavarodás van...*

kinyújtott karral mutatja

Ott... Kik üvöltének a vad rohanásban?

CSÁKI *a szél hozta hangokat figyelve. Hogy rikolt a kürtszó...*

BÉLDI *biztató hangon. A miénk is harsan...*

CSÁKI *Hallottam ezt a jelt havaselvi harcban... Makó György s Lugosi lándzsás hada támad...*

szünet

B. ANDRÁS *aggodalmasan.*

Csendesül a kürtszónk...

MIKÓ MIKLÓS *A másik megárad...*

BECZ Lázár István *nyomják...*

KARÁCSONYI *Meglódult a szárnya...*

CSÁKI *Lándzsás lovas előtt talpas helyt hogy állna?*

A SZÁSZ FŐEMBER *Szász kaszás parasztok... brassai drabantok...*

LÁZÁR IMRE *szorongva figyel.*

Menekülnek... Hullnak...

A SZÁSZ FŐEMBER *elkeseredve, hangosan — mintha meghallhatnák a harcban.*

Hej, hová rohanatok?...
szünet

A SZÁSZ FEGYVERHORDOZÓ *balfelé figyel s odaszól a főembernek.*
Uram, három ember...

A SZÁSZ FŐEMBER Talpasok lehetnek...

B. ANDRÁS *figyelme odafordul.*
Milyen lassan jönnek...

A SZÁSZ FŐEMBER Megsebesedhetek...

Siess oda, Konrád, hozzad ide őket...
A csoport szeme ismét visszatér az útközetre.

CSÁKI Rettentőn aprítják a védekezőket...
Szünet

MIKÓ MIKLÓS De most mintha balról jobbra váltanának...

CSÁKI A középre... Székely Mózesék hadának...

LÁZÁR IMRE *Becz ott kemény legény... Csomortány is állja...*

MIKÓ MIKLÓS S Mózes — fejedelmünk legjobb katonája...

B. ANDRÁS *fájdalmasan.*
Úristen! Székellyel csap össze a székely!...

MIKÓ MIKLÓS Fejedelmi székely vajda székelyével...

BÉLDI Miénknek helytállni s győzni: kötelesség...

CSÁKI Vajda székelye küzd, hogy foglyul ne essék...
Szünet

A SZÁSZ FEGYVERHORDOZÓ *szegényszenen öltözött, eszes arcú székely paraszttal érkezik vissza. A paraszt jobbkarja bénultan, véresen lelóg, beszéd közben csak a balt mozdítja.*
Azok ott sántán és tántorogva mennek; Félkarját sújtotta a kozák-kard ennek! A figyelem most megoszlik. Vannak, akik a parasztra s vannak, akik a heves ütközetre figyelnek.

CSÁKI *a kimerült székelyhez.*
Mit tudsz a csatáról eleitől fogva?

A SZÉKELY Lázár István úrnak voltam a gyalogja...
Aradi György népe a miénkkel szomszéd...
Hajításra volt a vajda hada onnét...
Baba Novac kezdte...

CSÁKI Sokkal?

A SZÉKELY Vagy ezerrel...
de visszavetettük...

B. ANDRÁS *izgatottan.* Vissza?

A SZÉKELY Könnyűszerrel...

Hátra-hátracsapott, de ő vesztett rajta...

B. ANDRÁS S akkor?

A SZÉKELY Lovasait küldte ránc a vajda.
Havaslevi végen kipróbált erőket...
Válogatott népet: zászló-őrízőket.
Voltak ott kurtánok, székelyek kozákok...
Üsd-vágd: zúgott a szó, káromkodás, átok...
Lugosit is láttam: suhogott a kardja, holló paripáról vagdalt jobbra-balra...
Mögötte lovasok, volt ott ezer is tán...
Valaki kiáltja: Hol vagy, Lázár István? a névre valamennyien odafordulnak, az eddig is odafigyelő Lázár Imre hirtelen odalép.

LÁZÁR IMRE Mi történt öcsémmel?

A SZÉKELY *rövid hallgatás után.* Búsulhatsz a vesztén: dühös kozák lovak tapostak a testen...

LÁZÁR IMRE *lehajtja fejét. Pillanati csend. Csak a csata morajlása hallik. Valamennyien Lázár Imrét nézik.*

CSÁKI Lázár...

B. ANDRÁS Lázár István...

BÉLDI Lovak alatt...

LÁZÁR IMRE *halkan.* Vége...

B. ANDRÁS A kavarodásban... ott...
S maradt-e népe?

A SZÉKELY Lándzsás lovasoktól hullottak rakásra...

MIKÓ MIKLÓS S te?

A SZÉKELY Sújtott karommal bebútam a sásba...
Még láttam: mindenkit ledöfnek, levágnak...

B. ANDRÁS *nem bírja, tovább, int neki*

MIKÓ MIKLÓS *kiegészíti az intő mozdatot.*
Menj.

A SZ. FŐEMBER Hová mész?

A SZÉKELY Haza. Falu kóduának.
Elmegy, arra; amerről jött.
Szünet. Szél-suhogás. A felhők gyorsabban futnak az égen.

B. ANDRÁS *szorongva.*
Elveszhet a csatánk?

BÉLDI Nem.

CSÁKI Még nem. Középen Mózes türetilen még. Bizzunk erejében.

B. ANDRÁS Kornis Gáspárban is. Mégis ő a fő itt... Majd elosztja bölcsen maradék erőit.

A SZ. FŐEMBER Lengyeleit vajon mire tartogatja?

B. ANDRÁS Bizzuk rá. Neki van több tapasztalatja.

A SZ. FÖEMBER Vajdáék ellene új erőket vetnek...

KARÁCSONYI De kék drabantjaink is jól verekednek...

BÉLDI Jó-kemény segédhad. Mózeset támogatják.

CSÁKI Küzdöttek Gyirgynál. Olcsón itt sem adják...
szünet

B. ANDRÁS. Kornis azt ígérte: a csatáról hírt ad.

MIKÓ MIKLÓS *szeme a csatatéren.*
Szörnyűség — Így székelj csak a széket irthat! Szinte hallik a harc fogcsikorgatása...

BECZ Két veszett komondor marhat így egymásba...

CSÁKI Lehet: lengyeleit a döntésig ója...

B. ANDRÁS De hol maradhatott el a hírhozója?

MIKÓ MIKLÓS S hol a jámbor püspök, a pápa követje,
aki útját többször vajda felé vette,
hogy jó békességet hozzon kocsijával?

CSÁKI Vajda odafogta...

BECZ *gúnyosan.* Pihenteti...

MIKÓ MIKLÓS Rávall.

BÉLDI *balfelé mutat.*

Valaki futva jó...

A SZ. FÖEMBER Cibin patakától...

B. ANDRÁS Csak Kornis küldheti...

CSÁKI Kornis... a csatából...

Arra felé került, ahol a patak van...

B. ANDRÁS Milyen sebesen fut...

BECZ Hírvívó — lovatlan?

A kísértők közelebb húzódnak a fejedelemhez. A hírhozó a domb lejtőjén már előtte áll. „Kék drabant”. Altsízt lehet. Zihál a futástól.

B. ANDRÁS A sereg hadnagya küld, ugye?

A HÍRHOZÓ Jelentem...

Kornis Gáspár urunk nem küldhetett engem...

A had feje nélkül harcol déltől fogva...
Kornis Gáspár urunk... Mihály vajda foglya!...

Általános megdöbbenés

CSÁKI Megbomlott az eszed?

KARÁCSONYI Mit beszélsz? Bolondot?

A HÍRHOZÓ Nem az én eszem, a csata rendje bomlott...

És ha Székely Mózes nem igazít rajta,

Szeben várán is túl járna már a vajda...

MIKÓ MIKLÓS De megállt...

A HÍRHOZÓ Meg.

B. ANDRÁS Kornis...

BECZ Aki sok csatában...

KARÁCSONYI *ráförmed a hírhozóra.*
Részeg vagy-e ember?

A HÍRHOZÓ Ma még csak vért láttam...

Mózes úr üzeni: harcosai tudják:
vajda lovasai vágta el az útját...

CSÁKI Cselvetés!

B. ANDRÁS *gyötörtten.* Béklyóban segeregünk vezére!...

MIKÓ MIKLÓS *komor, gyanakvó hangon.*

Nem hiszem, hogy béklyót vertek a kezére...

A HÍRHOZÓ Mózes úr még mást is üzent Nagyságodnak:

Ők, elhiggye, minden erőt összefognak.
De harc hajladozhat, mint a fa a szélben, —
ne maradjon itt a csata közelében,
Nagyságod nem juthat Ulászló sorára...

B. ANDRÁS Menekülés?

KARÁCSONYI Itt van erős Szeben vára...

A SZ. FÖEMBER *hallgat.*

B. ANDRÁS *zavarban.*

De én...

CSÁKI És ha vajda a szászokra támad?

MIKÓ MIKLÓS Ha kiéhezteni?

B. ANDRÁS *heves mozdulattal!* Hé! A paripámat!

A bükk jobboldali enyhelyében. Lenn, fejek mozdulnak, lönyerítés, nyüzsgés hallik. A halmon állók is valamenynyien mozognak, B. András már száll is le a dombról. Romány kihúzza helyéről a fejedelmi zászlót. Csak a hírhozó áll a helyén.

MIKÓ MIKLÓS *indul a fejedelem után, de még odaszól a hírhozónak.*

Tarts velünk.

A HÍRHOZÓ A harcnak nem lesz még ma vége...

MIKÓ MIKLÓS Hova indulsz?

A HÍRHOZÓ *bátran és pátosz nélkül.*

Vissza. Mózes seregébe.

Felhők futnak át a domb felett, szél suhog a koraszürkületben. A csata tovább zajlik.

HETEDIK KÉP

Személyei:

B. András fejedelem
Mikó Miklós
Jákó, juhásztor
Mányi, eszelős pásztorleány
Imrus, pásztorfiú

Lőrinc, pásztorbükki juhász
Ördög Balázs
Énok Máté
Kilenc fejszés-kaszás székely

Szín: A keleti havasok egyik legelős szakasza: a sok-esztenás Naskalat. Fenyvesekkel övezett nagy havasi rét a telehold erős világításában.

A szín jobboldalán kisebb rönkökből ácsolt pásztorkunyhó, mögötte, ferdén, a juhok éjszakázó helye: a kosár. Balról, elül, fenyőkkel borított lejtő ereszkedik a völgy felé. Hátrább kidőlt fenyő legallyazott törzse fekszik a kunyhó előtt és a bal oldalfal között, mögötte embermagasságú bokrok. A kunyhó előtt ferdelábú lóca s egy-két faedény, kártyus sajtár. Sarkain két magas karó, farkasok áldozatainak az irhái lengenek az esti szélben rajtuk.

Mikor a függöny felgördül, a kunyhó nyitott ajtaján kihallatszik a boldog leány együgyű magashangú, szorongató hangulatú éneke:

Éde, édem, édem, édem. Édem, édem, édem, édem...

A dal néha lázas üteművé gyorsul. Utolsó szótagja néha elnyúlik s lehull. De nemsokára újakezdi.

IMRUS *bocskoros, báránybórsapkás, kozsokos kamasz, a lócán ül s a holdvilágba bámul.*

JÁKÓ *a kosár felől jön s befordul a kunyhó bal sarkánál.* Eredj vízér, Imrus. Kifogyott egy cseppig.

IMRUS *szorongva.* Nem merek, Jákó bá. Nincsen kutya, — félek...

JÁKÓ *komoran.* Mitől félsz?

IMRUS *Más este, kivált holdvilágban, a kutyák ugattak. Olyan irtózásom van a csendességben...*

JÁKÓ *eltűnődve.* Furcsa, bizony, furcsa... Hol találad őket?

IMRUS *Odalenn az aljban. Szólitottam: Szikra! Borzós! — de nem szóltak.*

JÁKÓ *Hadinép jár arra. Azt megugathatták. Az lőtte meg őket. — Eredj, fogd a kártyát.*

IMRUS *Nem merek, Jákó bá. Egyebet is láttam...*

JÁKÓ *Ugyan mit láthattál?*

IMRUS *Ló-dögöt a víznél. Bordája se volt már... Farkas hordta széjjel.*

JÁKÓ *Hadinép lova volt. Nem idevaló.*

IMRUS *Nem. Kantárja is szép volt, kengyele is más volt...*

JÁKÓ *Elhozhattad volna...*

IMRUS *rövid szünet után.* Szomjas? Tejet igyék.

JÁKÓ *Vizet innám, Imrus.*

IMRUS *Nem merek. Az útnál hótt embert is láttam. Guvadtt volt a szeme, feje alatt vér volt, kicsi vér-pocsolya. Varjú kerülgette... Elfutottam tőle...*

JÁKÓ *Azt agyonütötték. Valahol csata volt. Móduvát keresik, akik erre jönnek.*

IMRUS *Tudtam én: valami szerencsétlenség lesz. Múlt este a tűznél csobánfiúk ültek. Nagy-nagy fülesbagoly lecsapott a fáról s ott az élőszenet szerete-harizsálta...*

A LEÁNY *az utolsó szóra kijön a kunyhóból s az ajtó előtt megáll. Misztikusán. Réztollú boszorkány... Lecsapott s a tüzet szerte-harizsálta. Szárnyyszerű mozdulatokat tesz a két karjával s két nyitott tenyerével.*

JÁKÓ *Eredj, bé. Feküdj le. Ne kántálj már többet.*

A LEÁNY *révületes látással.* Ambrus, a juhász, a Hosszú havason elaludt estére s egy kéz felemelte s Naskalaton ébredt hajnal-hasadásra...

IMRUS *szorongó arccal, oldalról néz fel a lányra a lócáról.* Ambrus a csudát máskor is beszélte...

A LEÁNY *Kecskefejő rászállt a juhunk tőgyére, kibuggyant a teje, kicsordult a vére...*

JÁKÓ *szigorúan.* Eredj a vackodba!

A LEÁNY *Nézzem meg a holdat. Édesanyám arca ilyen volt hóttában... Ilyen volt hóttában... Lassan bemegy a kunyhóba. Az ének szövege megváltozik: Anyám, anyám, édesanyám. Anyám, anyám, édesanyám... A dalam ugyanaz: lázas, szorongató, magashangú.*

LŐRINC *a kunyhó mögül váratlanul megjelenik a havasiak nesztelen lépésével. Bot van a kezében.*

JÁKÓ észreveszi a közeledőt. Ki az?

LŐRINC Jó estét, Jákó.

JÁKÓ Neked is jóestét.

LŐRINC A kutyátok nem szól?

JÁKÓ Ha megdöglött, hogy szóljon?

LŐRINC Kettő volt.

JÁKÓ Kettő volt. Valami puskások megölték ma reggel odalenn az aljban.

LŐRINC Ezért jöttem, Jákó. Hogy erről beszéljünk.

JÁKÓ A legénke látta. Egyebet is. Én nem. Erre a bolondra kutya nélkül itt nem hagyhattam a turmát.

LŐRINC Én jártam a völgyben. Puskással beszéltem lenn a patak partján.

JÁKÓ álmélkodással. Puskással?

LŐRINC Puskással. Lábaszárát nézte s üldögélt ott. Látom: sebesedett ember. Te ki vagy? Mit akarsz? — kérdi gyanakodva. Én jóféle ember, mondom, turmapásztor. Ha jó vagy, vizet adj. Hozok a szilkével. S azt a rusnya sebet honnan hozta? — kérdem. Szebennél csata volt, Simon Júdás napján. Fejedelem hadát vajda összetörte. Kurtánnal, székellyel, sok másféle néppel zúdul Fehérvárra. S hova megy a sebbel? — Átal Móduvába... Aztán polyák szót is hallottam az erdőn...

JÁKÓ Polyákat? Te honnan tudad, hogy polyák volt?

LŐRINC Mikor Zsigmond úrral jártam Havaselvén, akkor velünk lengyel gyalogok is voltak... Móduvát keresik, hazafelé mennek... Fegyveres széke-lyek vizslatják az erdőt, járnak a nyomukban, meg-megúzik őket...

JÁKÓ Féljünk a futóktól?

LŐRINC Jobb, ha bújunk, Jákó: ne legyenek észre. Juhot rabolnának, kiéhezett népek. Egyet mondok neked: holnap virradatkor csendben hajtsuk fel a juhokat a régi felső esztenához. A puskás-vonulás tán nem tart sokáig.

JÁKÓ Csak addig a farkas kárt ne tegyen bennük. Félek kutya nélkül.

LŐRINC Erős tüzeket rakj, többet is éjjelre.

JÁKÓ Fát hordottunk is már, csak az üszköt várja.

LŐRINC Ennyit tudok, Jákó. S megmondtam, hogy te is okosodj belőle. Találkozunk fenn a felső esztenánál.

JÁKÓ Találkozunk, Lőrinc.

LŐRINC Az Isten segéljen!

JÁKÓ Az Isten segéljen!

LŐRINC nesztelen, ahogy jött, eltűnik a kunyhó mögött.

JÁKÓ tűnődve áll a holdvilágban, majd lassan közeledik a kunyhóhoz.

IMRUS aki szorongva ült a padon, de nem hallhatta a beszélgetést, feláll. Mondja meg, Jákó bá, valami nagy baj van?

JÁKÓ Eredj üszkös fáért. Gyűjtsd meg a tüzeket. Reggel felmegyünk a felső esztenához.

IMRUS *vacogó foggal.* Ugye ott, Jákó bá, hóttakat nem látunk?

JÁKÓ Hamar a tüzeket! Nem hallod: az élen üvölt már a farkas.

Messziről elnyújtott farkasüvöltés halatszik a magasból. Egy pillanatig mind a ketten a hangra figyelnek, aztán Imrus remegve bemegy a kunyhóba — a nyíló ajtón át erős hullámmal csap ki az édem-édem dallama — üszkös fát hoz ki s a közeli kosár mellett emelkedő farakásokat meggyújtja. A csetenyegallytól pillanat alatt magasra szökik a láng.

Ekkor a baloldali fenyves lejtő lépcsőzetes ösvényén övig kiemelkedik Mikó Miklós alakja, mögötte megjelenik B. András feje.

B. ANDRÁS *bagyadt hangon.* Hova vészetsz, Miklós?

MIKÓ MIKLÓS *hátrafordulva.* Pásztor-kalibához értünk, esztenához.

JÁKÓ ÉS IMRUS *felneszelnek a hangjára s megpillantják a közeledőket.*

IMRUS *eltorzult arccal.* Kik ezek, Jákó bá?

JÁKÓ Menj a kalibába.

IMRUS *betántorog a kunyhóba.*

JÁKÓ *mindenre-elszántan megáll a kunyhó előtt. Közben egy pillantást vet a fejszére, mely a lóca mellé van támasztva.*

MIKÓ MIKLÓS *már közeledik hozzá, B. András botladozó lépésekkel követi. Öltözetük: csizma, szíjjal átkötött hosszú felső kabát, egyszerű prémsapka, kard az oldalukon.*

MIKÓ MIKLÓS Egyedül vagy? Ne félj. Jó emberek vagyunk s jó embert keresünk.

JÁKÓ Akkor hát... instálom... megtaláljuk egymást...

MIKÓ MIKLÓS *Megpihennénk nálad... Aztán tovább mennénk. Sietős az utunk.*

B. ANDRÁS *azalatt leült a fenyőrönkre s tenyerébe hajtotta a fejét.*

JÁKÓ Mennek Móduvába?

MIKÓ MIKLÓS Megyünk Móduvába.
 JAKÓ *értően ráút a fejével.*
 MIKÓ MIKLÓS A kutyátok néma? Hányan vagytok itten?
 JAKÓ Nem szólhat a kutyánk, megölték a reggel... Én harmadmagammal őrzöm itt a turmát: egy fiúval meg egy bolond leánnyal.
 MIKÓ MIKLÓS Az énekel ott benn?
 JAKÓ Az a betegsége.
 MIKÓ MIKLÓS S más nem is járt erre?
 JAKÓ Csak Lőrinc, a pásztor.
 MIKÓ MIKLÓS *a rönk mellé megy, ahol B. András ül.*
 JAKÓ *leül a padra s onnan figyeli őket.*
 MIKÓ MIKLÓS *gyengéden.* Nem menne Nagyságod megnyugodni be a pásztorikalibába? Egy jó juhászbunda ott benn csak akadna.
 B. ANDRÁS Fázom, Miklós, fázom, nem az éjszakától, valami rossz hideg rázhatja a testem.
 MIKÓ MIKLÓS Megnyugszik Nagyságod, aztán tovább megyünk, teli holdvilág van.
 B. ANDRÁS Meg kell háljunk, Miklós, itt a pásztoroknál — nem bírja a lábam... Akarod? indulunk holnap virradatkor...
 MIKÓ MIKLÓS *aggódalmasan.* Béliéék és Beczék, Karácsonyi, Romány leszkadtak rólunk, elvágtak az úzók...
 B. ANDRÁS Éjjeli setétben nyomot nem találnak...
 MIKÓ MIKLÓS Móduvai határt el kell, hogy ma érjük. Egy iramodás csak. Mintha Szentimrétől mennénk Fehérvárig. Valami kalugyer túl ad nyugadalmat remete tanyáján.
 B. ANDRÁS Egy iramodás csak... Hogyha paripáink ki nem dőltek volna...
 MIKÓ MIKLÓS Paripa is kerül s onnan könnyen jutunk Lengyelbe, Krakóba. S ha már Zamoyski úr szárnya alá vette...
 B. ANDRÁS *felemeli fejét.* Zamoyski! Zamoyski!... Visszajönni erős lengyel sereg élén... Újra elhervadva. De most csak nyugodni, Miklós, csak nyugodni...
 MIKÓ MIKLÓS *leplezett nyugtalansággal.* Maradunk. Nagyságod háljon a kunyhóban. Én a farkasúzó tűzek mellett fekszem éjjeli strázsának.
 B. ANDRÁS *izgatottan, szinte a vizionálás határán.* S ha Krakót elértük?

MIKÓ MIKLÓS Hűséggel kísérem odáig. Ott visszafordulok.
 B. ANDRÁS Vajda keze alá?
 MIKÓ MIKLÓS Valahol, ha másutt nem, még odúban is, megvárom felleget nagy idő múlását.
 B. ANDRÁS *behunyt szemmel.* És Senyey Pongrác mit látott? Mit látott?
 MIKÓ MIKLÓS Mit látott, ha szemet vajda békötözte?
 B. ANDRÁS *lázasan.* S a kürtök! A kürtök! Hallod-e, Miklós, a vajda trombitáit? Hallod a magasan rikoltozó sípszót?
 MIKÓ MIKLÓS Ne vissza gondoljon, Nagyságod, előre!
 B. ANDRÁS S Makó székelyei hogy rohantak reánk! Jaj, hogy aprította székely kard a székelyt! Rettenetes, milyen maga-gyilkos nép ez!
 MIKÓ MIKLÓS A Nagy Fársáng óta csak a gyűlölet élt ezen a vad földön.
 B. ANDRÁS S a vezér! A vezér!... Kornis Gáspár, akit vajda lovasai elfogtak a harcban...
 MIKÓ MIKLÓS Ne féljen, Nagyságod: vajda bilincseit nem sokáig hordja...
 B. ANDRÁS Ne kavard a lelkem... Lovasok rohannak mellettem... lovasok... Ezeren is vannak...
 MIKÓ MIKLÓS Szomjas lehet, éhes. Azért ilyen fáradt. Jákóhoz. Mit tudsz enni adni?
 JAKÓ Zsendicénk van. Ordánk. Friss. Egyebünk nincsen. Kenyeret zádogfa kérgiből sütöttünk.
 MIKÓ MIKLÓS Zsendicét adj. Jó lesz szomjúság-megoldó vacsoraitalnak.
 JAKÓ befordul a kunyhóba s pár pillanat múlva két cseréptálban zsendicét hoz ki. Alig tette be az ajtót, Miklós nyugtalan fejmozdulatára lesz figyelmes. A lócára állítja a két tálat. Az alsó ösvény felől több ember zaja hallatszik.
 MIKÓ MIKLÓS *nagyon izgatottan.* Húzódjék, Nagyságod oda a bükkfához. Jönnék. Ide jönnék.
 B. ANDRÁS *felkel a rönkről és a bokrok felé húzódik.*
 MIKÓ MIKLÓS kardmarkolatra tett kézzel a rönkön belül megáll.
 A CSOPORT *tizenegy székely — a fegyveres alak láttára egy pillanatra megtorpan, amint gyors kapaszkodással megjelenik a kunyhó laposának peremén. Darócruhás, többségükben bajszos, marcona emberek. Kiegyenesített*

kasza vagy fejsze van a kezükben.
ÖRDÖG BALÁZS hangja. No, megijed-
 tetek? Féltetek a kardjától?
A CSOPORT megtámadja Miklóst, aki
 akkor már kivont karddal várja a tá-
 madást. A balról közeledők közül ket-
 tőt suhintás talál, ezek eldőlnek, az
 utolsó suhintás kaszába ütközik s
 pendül.
EGY HANG a gomolyagból. Döfd belé a
 kaszáat!
MIKÓ MIKLÓS megtántorodik, térdre
 rogy és oldalt fordulva elterül a föl-
 dön. Meneküljön... ha tud...
EGY HANG Ez sem kaszából már...
EGY MÁSİK HANG Ügyelj a társára,
 hátul meg ne szökjék!
B. ANDRÁS hangja a bokor mögül. Mit
 akartok tőlem? Kardot ránt.
EGY HANG Sárkányvért eresztünk...
Körülfogják a helyét.
EGY NEGYEDIK HANG Üsd ki a mar-
 kából!
*Ebben a pillanatban hosszúnyelű fej-
 sze villan s csap le a holdfényben.*
*Hallani lehet B. András testének zu-
 hanását.*

JÁKÓ az ajtó előtt áll.
A LEÁNY hirtelen felrántja az ajtót s
 mikor megpillantja Mikó Miklós holt-
 testét, vad sikoltással leveti magát a
 földre.
IMRUS reszketve áll a nyitott ajtóban.
Pár pillanatnyi csend. B. Andrásnak
csak a hanyatteséstől hátraszegett feje
látszik az erős fényben. Jobb szeme
felett érte a fejszecsapás. A székelők
megint egy csoportban állnak. Elöl
Ördög Balázs.
ÉNOK MÁTÉ a borzongó pásztorhoz.
 Szállást adtál neki?
JÁKÓ Szállást adtam volna...
ÉNOK MÁTÉ Jobb szállást készített
 neki az a fejsze.
rövid szünet után
EGY HANG Papot öltél, Balázs...
JÁKÓ erre a szóra többször is keresz-
 tet vet egymásután.
ÉNOK MÁTÉ Megöltük a sárkányt...
ÖRDÖG BALÁZS felemeli a fejét s a
 bokrok felé mutatva ennyit mond.
 Nyisszentsétek le a fejít s vigyétek el
 a vajdának — Fehérvárra.

Függöny

Vége

BÓDÁS JÁNOS VERSEI

„SZENT GYÖRGYÖK” FALUN

Torony himbálja két
 hatalmas érc-szívét
 s bömből... Felriad a
 horkoló éjszaka,
 inget-gatyát ragad,
 nyög nagy csöbrök alatt,
 önt merit önt merit
 s tapossa a Sárkány
 pokoli nyelveit.
 Hajnal kél: nap-követ
 s földöntúli varázs
 önt el csizmás, gatyás
 kormos szentgyörgyöket.

KERESZTELŐ

Magot vetett az ember
 a föld megfogant, s termett.
 Megszületett e nászból
 az aranyhajú gyermek:
 a Kalász... S mint pólyában,
 fekszik, kétébe kötve.
 Madárdallal ringatja
 a határ nagy bölcsője.

S míg karján összehordja
 az ember a kepébe,
 arcáról keresztvízként
 hull rá a verejtéke.

VESZETT FEJSZE NYELE

Irta Kopácsy Margit

A lakásában még minden éllel állt. A harc, melyet a hevenyén bezsúfolt bútorok, fal felé fordított képek, fotelokon keresztbe fektetett függönyrudak ellen vívott, még nem ért véget. A fürdőszobában, a kád felett a bojler helye még üres volt, csak a por szállt rendületlenül a kivésett téglákból.

És most mindent itt kell hagyni, így, ahogy van, mert Linda meghalt.

— Fogadja részvétemet. Én megérttem magát — mondta udvariasan Szőnyi — de magának is meg kell értenie engem. Nekem csütörtökön mindenképpen Párizsban kell lennem. Maga kedden reggel elutazik Győrbe, elintézi a dolgait, részt vesz a temetésen, és este hazajön. Szerdán reggel át kell vennie a kulcsokat és a pecséteteket.

— Sokba fog kerülni nekem ez a fél nap — kesergett Berta. Aztán hirtelen eszébe jutott valami, és újra kezdte az ostromot. — Átcserelem a repjegyét. Magának mindegy, hogy egy nappal előbb vagy később lesz Párizsban.

Szőnyi elhárítóan mosolygott. — Az nagyon körülményes. Ááá — sorolni sem tartotta érdemesnek. Persze: Berta tudja, hogy először valóban pénteken akart menni, de azt nem tudja, hogy a csütörtöki gép jobb. Kényelmesebb. Az air-conditioning, meg minden. — Ha bolond volnék! — gondolta bosszúsan, de ugyanakkor meghajolt, mint egy jajdeédes kisfiú. — Ne haragudjék, ezt nem kívánhatja tőlem. Tehát: viszontlátásra szerdán!

— És én vagyok erőszakos! — gondolta gúnyosan Berta.

A személyvonat úgy tett, mintha nagyon rohanna. Szuszogott, lihegett, olykor hosszasan, türelmetlenül fűtült.

— Két napig agonizált — és Berta fülébe visszatért az orvos hangja. Sértődötten és szemrehányóan mentegetőzött: — Azért hívtam fel, mert gondoltam mellette akar lenni utolsó órájában.

Az asszony az új, fekete kesztyűvel megsúrolta egy kicsit az ablaküveget és rászorította a homlokát. — Hagyjanak engem békén — gondolta idegesen, és ugyanakkor tudta, hogy senki sem háborgatja. Még a lelkiismerete sem. Végeredményben mi köze volt neki Lindához? Semmi. Ha eszébe jutott, a két fogsora egymásra szorult, a szája elkeskenyedett és meghúzódott, mint aki keserűt nyelt és küzd, nehogy kihányja. — Meghalt! — és hogy elterelje a gondolatait, számolni kezdett. A tennivalóit, az idejét számolta, és azt, hogy körülbelül mennyit kap a bútorokért.

— A konyha jószerint üres. Azt a néhány vackot ami van, meg az ágyneműt elviszi Kisné. — Gondolatban végigfutott a tárgyakon. — Edények, ágynemű: nem kell. A képeket is viheti. Csak a kakukkos óra kell, meg a szamová. — Ezt az órát már akkor el akarta vinni, mikor az apja meghalt, aztán maradt, mint régen a karakül bunda.

— A bútorokért meg kellene kapnom tízezret.

— 'sványvizet, savanyúcukrot, csokoládét tessék! — Ajtók csapódtak, lépések, üveg és emberi hangok keveredtek.

— 'sványvizet!

Berta meg sem fordult. Az ajtó, melyet felrántottak mögötte, bevágódott. A vonat továbblihegett, a lépések, hangok elmerültek a kerekék és a rázkódó vagonok zajában. Az asszony ismét rászorította a homlokát az ablaküvegre, és folytatta a számolást.

— Háromkor lesz a temetés, tehát fél háromkor el kell indulni. — Legyintett. — Tizenkettőre mindennel végzek, és négykor már kinn leszek az állomáson. — Megnézte az óráját, és fészülködni kezdett. Aztán előhúzott egy lapos üveget, egy lélegzetvételtre kiszopta belőle a kávé. A folyosón emberek

csoszogtak, a kalauz benyitott: — Győr következik! — A személyvonat diadalmas füttyüléssel lassított, és szuszogva megállt.

* * *

Hét óra volt, mikor Berta kissé türelmetlenül és erélyesen megverte öklével a konyhaablakot.

— Ki az? A nagysága Pestről? Jaj, Istenem! Csak magamra kapok valamit — és a piszkos üvegre aggatott rongyos függönydarab mögött egy aszszony kászálódott ki az ágyból.

— Nyitom már! — de előbb befutott a konyhából nyíló szobába, onnan vissza az ágyához, hegyibe-hátára szórta a párnákat, dunnát. A mosogatóhoz szaladt, egy tál vizet zúditott a lefolyóba, amiben előző este mosdott vagy mosogatott talán, aztán valami ládában matatott. Közben beszélt. Hangosan, hogy az ajtón túl is meghallják. — Nem gondoltam, hogy ilyen korán...

Berta a függöny rongyain keresztül nézte az ide-oda kapkodó alakot, s mint a gomolygó füst, feketén emelkedett benne a düh és a gyanakvás. — Mit kotorászik annyi ideig! — Másodszor is rávert az ablakra.

A kuporgó alak felugrott: a ládát belökte az ágy alá.

— Nyitom már, kezét csókolom. A temetésre tetszett jönni...

Az ajtó kinyílt. A fény egy öregasszony hályogos szemére esett, amit alulról felfelé úgy közelített Berta arcához, mint megvakult tükröt. A másik szeme ép volt és sunyi.

— Tessék csak, tessék. Kezét csókolom — és a kesztyűs kéz után kapott.

— Ugyan! Jónapot — és Berta gyorsan átlábolt a konyhán. A vénasszony kerepelve utána.

— Szegény Linda nagysága... A távirat. Gondolom, meg tetszett ijedni.

Berta komoran megállt a szoba közepén, mint aki eddig akart jönni és nem tovább. Egy pillantással átfutotta a bútorokat. — Rendben van — gondolta. — Az óra?

A két ablak között a falból egy szög meredt rá. Alatta négyszögletes, világos folt.

— Az óra hol van?

A hályogos szem az ablak felé fordult. — Nem tudom, kezét csókolom. Ellopták, de hogy mikor? Biztosan az a semmirekellő...

— És a szamovár?

— A teafőzőt tetszik gondolni? Az kilyukadt, aztán nem is tudom.

Berta alig bírt magán uralkodni. — Na nézzük! — mondta nyersen, és inkább szakította, mint nyitotta a szekrény ajtaját. — Ez üres. — Flókokat húzgált és lökött vissza, két ujjal felrántotta az ágyról a takarót. A vénasszony gyorsan közelebb lépett.

— A dunnát meg a két párnát nekem ígérte a megboldogult. Hűséggel megszolgált érte Kisné, mondta, Isten nyugosztalja — és a kereplő hang sírósra vált.

Berta lerántotta a kesztyűjét, a táskájával együtt a fotelba dobta, és szó nélkül kicsörtetett a konyhába. Kisné egyszerre megszűnt szipogni: minden porcikájával kifelé figyelt. Egy villanásnyi csend után a megnyitott csapból folyni kezdett a víz. A vénasszony fellelegzett.

— Az óra, meg a szamovár is: egye meg a fene — és Berta a hideg víztől vörös kézzel, lehiggadva visszament a szobába.

— Hol lakik az a becsüs, Kisné?

— Wagner úr? Itt lakik a szomszédban. Itt lakik az már...

— Akkor menjen át hozzá és mondja meg, hogy kéretem.

— Igenis, kezét csókolom. — Kiszaladt a konyhába. Rongyos, piszkos ruhájára ráhúzott egy kevésbé rongyosat. A haját, amit a ruhájával vívott küzdelem ezerfelé zibolt, a tenyerével lesimította, fakult, fekete kendővel lekő-

tötte. A lábát felrakta az ágyra, és úgy-ahogy, befűzte a cipőjét. — Máris megyek. És nem tetszik elfelejteni: a dunna meg a két párna az enyém.

Wagner úr vékony kis ember volt, és olyan eleven, mint a higany. — Szóval a temetés után mindjárt vissza tetszik menni. Muszáj: megérttem, hogyne érteném. Hát asszonyom — Wagner szétnézett. — A kredenc nem kell, ez a két szék sem. — Az öregasszony önkénytelenül bólintott. — A többiért adok négyezerötszáz forintot.

— Ne vicceljen!

Wagner úr nem viccelt. Wagner úr tudta, hogy a temetést délig ki kell fizetni, és a hölgy valószínűleg úgy gondolja, hogy majd a bútorok árából. És siet. Estére feltétlenül Pesten akar lenni.

— Tessék privát eladni — mondta szemtelenül. — Két-három napig itt tetszik maradni vagy egy hétig, akkor talán meg lehet kapni érte ötezret. — Szedelőzködött.

Berta arra gondolt, hogy valami asztalost kellene keresni. Ha nyakába venné a várost, — de fél nap alatt vagy fel tud kajtatni valakit vagy se. Ha megérzik rajta, hogy sürgős...?!

— Én itt vagyok a szomszédban — mondta Wagner. — Csak be tetszik jönni az üzletbe, és adom a pénzt. Nem kell szólni senkinek, csak engem tessék keresni.

— Más se adna többet — mondta vigasztalóan Kisné, mikor egyedül maradtak. — A kredencről meg a két székről hogy tetszett határozni? — és közben vitte az ágyról a dunnát a két párnával.

— A kredenc meg a két szék a magáé — mondta csüggedten Berta. — A képeket is elviheti.

— Csokolom a kegyes kezét.

A Bizományi Áruházban alig lézengtek még, mikor Berta benyitott. Wagner örvendezve szaladt elé.

— Tessék parancsolni — és a pénztárhoz kormányozta. — Kartársnő, bútorvásárlás. Tessék kifizetni négyezerötszáz forintot a hölgynek. A többit majd elintézzük.

A pénztárosnő nem mozdult. Ellenségesen, gyanakodva nézte Wagnert, és ezt az ellenséges gyanakvást átvitte Bertára is.

— Tessék kifizetni nyugodtan. Tíz perc múlva visszajövök és mindent elintézek — hadarta Wagner, és mielőtt a helyzet katasztrofálisan kínossá vált volna, a nő kelletlenül benyúlt a fiókba.

A becsüs szinte röpködött a boldogságtól.

— Tessék felvenni a pénzt, asszonyom. Azonnal küldök két embert a bútorokért.

A pénztárosnő dühösen rakta a százasokat. — Tíz perc! — vetette oda fenyegetően Wagnernak.

— Még annyi se! — viháncolt a kis ember.

Mire Berta kifizette a temetést, a legközelebbi virágüzletben megrendelte a koszorút, evett valamit a cukrászdában, Wagner emberei lehordták az utcára a bútort: két sodronyos ágyat matraccal, két mahagóni szekrényt, két fotelt, egy asztalt, egy vitrint és egy csiszolt tükröt. A járókelők megbámulták, a nők megnézték magukat a tükörben, és továbbmentek. Csak egy mosolygós menyecske maradt: bizalmasan tapogatta a fotelokat, és mintha beszélgetett volna valakivel. Egy férfival. Berta abban a pillanatban ért a ház elé.

— Mennyibe került? — A kérdést tisztán hallotta, csak a választ nem, mert a menyecske háttal neki, a kérdező felé fordult.

— Mennyibe került? — kérdezte hirtelen Berta, és a fiatalasszony elé állt. Talán volt valami a hangjában, ami a nőt megriasztotta. Nem felelt.

— Miért nem mondja meg?

A kapu alól Wagner úr futott ki. Egy rémült pillantás, és közéjük vetette magát.

— Mi van már azzal a kocsi-val? Meddig akadályozzák itt a forgalmat? — mordult a fiatalasszonyra, és karon ragadta Bertát. — Jöjjön asszonyom, jó hírem van a maga számára.

Berta szinte önkénytelenül ment. Visszamentek az üres lakásba, ahol a bútorok helyén — földön és falon — nagy, pókhálós csomókban állt a por. A két szék, ami Wagnernek nem kellett, ott állt a szoba közepén.

— Még ötszáz forint jár önnek — és a százasokat letette a székre.

Berta nem nyúlt utána.

— Becsapott, Wagner úr — mondta vészjóslo nyugalommal. — És én most fel fogom jelenteni magát.

A becsüs talán egy kicsit elsápadt, de nevetett.

— Ugyan kérem! Itt van ötszáz forint és rendben vagyunk.

— Valami írást is kellett volna kapnom, nem gondolja?

— Megvan az írás, asszonyom. A négyezerötszáz forintot alá tetszett írni. Most még hozzáírjuk az ötszázat, ez a kiegészítés.

— De maga nem ötezerért adta el a bútort!

Farkasszemet néztek. A férfi tekintete idegesen, kapkodva turkált Berta szemében, s egy lélegzetvétel alatt meglelte, amit keresett. Az a gyámoltalan, elbátortalanodó villanás... — Nem tudja! — és Wagner legszívesebben keblére ölelte volna Bertát.

— Ne fárasza magát, asszonyom.

— Fel fogom jelenteni — hajtogatta makacsul Berta, és tudta, hogy semmit sem fog csinálni. Fél háromkor elindul a temetőbe, aztán taxival ki az állomásra, hogy elérje a gyorsvonalat. Visszafelé is személlyel menni egy kicsit sok volna. Az utolsó hónapokban egy kicsit minden sok volt. A szülővárosától való elszakadás, a lakáscsere, ami sok izgalom után végül is másképpen alakult, mint ahogy gondolta; az új munkahely, ahol utólag derült ki, hogy tisztázni kellett volna bizonyos dolgokat, — és most ez a minimálisan ötezerforintos érvágás, amit Wagner ejtett rajta. De hiszen tudta, hogy így lesz. A sietségnek ára van!

— Fel kellene jelenteni. Az az ötszáz forint, amit Wagner első rémületében letett a székre, könnyen lehetett volna ötezer is. Lélektani pillanat volt. Meg kellett volna zsarolni, ahogy ő megzsarolt engem — töprengett az asszony, és egy hang azt súgta, hogy még most sem késő. A feljelentéstől sem késett el. Legfeljebb még egy napig Győrött marad. Szőnyi pedig csináljon Pesten amit akar.

Szőnyi a Könyvtár egyik vezetője volt. Valójában ő találta ki, hogy Berta Pestre jöjjön. A helyére.

— Én három évre kimegyek Párizsba.

Berta húzódozott. — Nem tudom...

— Biztos vagyok benne, hogy megtalálná a számítását. Pest azért mégis csak Pest.

— A lakásomat is sajnálom.

— Elcseréli.

Egyszerűen és meglepő gyorsasággal ment minden. A házaspár, aki Berta lakását kapta, három szoba hallban lakott Budán a szülőkkel. Ők találtak egy másik házaspárt, aki hajlandó volt szoba hallos lakását átadni, ha beköltözhet a három szobából kettőbe, mint társbérlo.

Az új lakók megérkeztek, Berta bútorai már kocsin voltak, mikor kiderült, hogy a pesti felek között vita támadt: más megoldást kell keresni. Addig, hogy fedél legyen a feje felett, bezúfolták a három szoba egyikébe. Ott jött rá, hogy Szőnyi nem egészen pontosan fejezte ki magát, mikor azt ígérte, hogy a helyére kerül. Elfelejtette hozzátenni, hogy ez csak a munkakörre és felelősségre vonatkozik: a fizetését mint helyettes vezető kapja.

— Még így is meg fogja találni a számítását — hajtogatta. Csak azt nem mondta meg, hogy hogyan.

— Legalább a fizetéspótlékot intézze el — nyúzta Berta. Szőnyi türelmesen, udvariasan mosolygott.

— Azzal nem sokra megy.

— Tudom. Veszett fejsze nyele, de ehhez ragaszkodom.

— Kis erőszakos.

Az asszonyban egy villanásra megállt a lélegzet. Az agya lázasan dolgozott, és azt parancsolta: csend! Szőnyi veszekedő kofának, szánalomraméltó hisztérikáknak akarja kijátszani. Mégsem tudott hallgatni.

— Igaza van — mondta keserű gúnnyal. — Én vagyok az erőszakos, mert szeretnék kétszáz forint fizetéspótlékot kapni. Maga, akinek három állása van, nem erőszakos. Én a két szoba hallos gyönyörű lakásoméért kaptam egy ócska garszont, mert erőszakos vagyok. Magának öröklakása van, de nem erőszakos. Most elmegy három évre Párizsba, itt is, ott is kapja a fizetését, és nem kellett érte erőszakoskodnia. Én három évig fogok dolgozni itthon maga helyett, és bárhogy erőszakoskodom, nem kapom meg azt a kétszáz forintot sem, ami jogosan járna nekem. — Sarkonfordult és becsukta maga mögött az ajtót.

Minden ajtó bezárult mögötte. Visszaút nem volt. Berta még gondolkozni sem ért rá, mert lakást kellett keresnie. Fél esztendeig minden idejét, energiáját ez kötötte le. Otthon és Könyvtárban állandóan csengett a telefon, és — címekkel a táskájában — a város egyik végéből a másikba rohant.

— Kihúzták a lába alól a lakását. Becsapták. Miért nem jelenti fel? — úszították minden oldalról.

— Azt kellett volna — gondolta fásultan Berta és undorral felszedte a szászasokat, amiket a becsüs a széken hagyott.

* * *

A koporsót négy ember becsúsztatva a kocsiba. A menet elindult. A kocsira akasztott csokorról hosszú, selyemszalag lógott: a szellő néha belekapott és lágyan meghimbálta. A napfényben vidáman ragyogtak a betűk: — Béke poraira — és Berta agyán hirtelen átvillant, hogy eddig egyetlen gondolata sem volt Linda számára. Csak megy a koporsó után, és eszébe sem jut az, akit kísér. A háta mögött Kisé né csoszogott: sóhajtozott, olykor aprókat jajgatva zokogni próbált, ahogy egy gyászolóhoz illik. Néha másodpercekig csendben volt: talán egy kő, madár vagy arc kötötte le a figyelmét, aztán — mint a gyerekek, aki már alig tudja, hogy miért sírt — ismét rázendített.

— Vén tolvaj — utálkozott Berta és arra gondolt, hogy ennek is el kellett volna kapni a nyakát. Nyilván ő volt a becsüs szarkája. Nem sokat kereshetett az üzleten, de talán nem is akart. A sok pénz megrémítette volna: maradjon az csak Wagner úrnak. De hogy lehet ezt bizonyítani? Sehogy. És Berta tudta, hogy most is el fog menni szó nélkül, gyámoltalanul, ahogy esztendőök óta jön és megy, mióta az anyja meghalt.

— Milyen más lett volna minden, ha akkor apa velem jön...

— Nem hagyom itt anyád sírját! — kiabált magánkívül az öreg, és Berta megrendülten átölelte. Ősz volt, november nyolcadika. A kályhák minduntalan kialudtak, mert sem Berta, sem az apja nem tudott fűteni. Fáztak, és Bertának eszébe jutott a karakül bunda.

— Csukd be a szekrényt! Ne nyúlj semmihez! — és az öreg oktalan izgalommal az asszony és a szekrény közé vetette magát.

— A bundát akartam kivenni.

— Nem! Nem akarom, hogy hozzányúlj — és Berta úgy ment el a házból, hogy egy tűt sem vitt magával abból, ami az anyjéé volt. Csak a legendát vitte: a feleségét sirató, kétségbeesett férj megható történetét, — amiből egy szó sem volt igaz.

— Hiszen már anya életében... És ez az, amit soha nem lehet megbocsátani. — Berta a koporsó mögött olyan mozdulatot tett, mint aki a fülét szeretné betapasztani, de a keze gyámoltalanul elsiklott: az ujjai a tarkóján találkoztak,

a lesimitott haj felett. A karakül bunda és minden, ami a szekrényekben és a négy szobában volt, Lindának kellett.

— Mégis úgy élt apja halála után és úgy halt meg, mint egy koldusaszszony.

Mikor Berta az apja temetésére megérkezett, két szobában már kőművesek dolgoztak.

— Le fogják választani — mondta közönyösen Linda.

— És a bútorok?

— Ott vannak...

Valóban ott voltak a másik szobában. Egymás hegyén-hátán, ahogy éppen be tudták nyomni. A malteros-poros földön egy vénasszony kaparászott.

— Kisné vagyok. Csókolom a kegyes kezét.

— Főz, meg takarít — mondta Linda, aztán hasra fordult az ágyban és nem szólt többet.

— Így fekszik, mióta a nagyságos urat elvitték mellőle — magyarázta Kisné. — Hiába présmitálok neki, nem is válaszol. Enni is csak akkor eszik, ha a szájába adom.

Berta az ágyhoz lépett. — Linda — szólított halkan. A fekvő alak nem mozdult. — El kell mennem... — Várt egy ideig, aztán megérintette a takarót. — Isten veled.

Néhány hét múlva a harmadik szobát is leválasztották. Csak a hálószoza maradt, és a konyha. Linda most is némán, mozdulatlanul feküdt az ágyán. Az arca eltűnt a párnában, csak a tarkójából látszott egy tenyérnyi, majdnem kopasz folt. Kisné ott áll az ágy mellett: összekulcsolt kezét a hasára ejtette, a feje félrebillent, eltompult, hályogos szemét a világosság felé fordította. Időbe telt, míg Berta erőt vett magán, és szétnézett a szobában.

— Hol vannak a bútorok? A ruhanemű?

Kisné bárgyún hallgatott, mint aki nem érti.

— Magához beszélek! — A vénasszony megrebbent a nyers hangra, de csak sokára szólalt meg.

— Azt a kis himi-humit, ha arra tetszik gondolni, bevitem a Bizományiba. Wagner úr...

— Három szoba bútor, és ami a szekrényekben volt: az magának himi-humi? — csattant fel Berta.

— Nem tudom, kezét csókolom. Én hazamentem egy hónapra, mert a menyem igen beteg volt, azalatt történhetett. Sok rossz ember van.

Berta ezúttal valami olyan elhatározással jött, hogy rendet csinál. Csak azt nem tudta, hogyan. Rendőrséggel fenyegetőzött, lecsörtetett a házmesterhez, bekopogtatott a szomszédokhoz, — senki sem tudott semmit.

— Magának is jókor jut eszébe, hogy megkeresse a veszett fejsze nyelét — kiabált utána az asszony.

— Én nem tudok semmit — kárpált Kisné. — Szegény nagyságám — és a fejére mutatott — megzavarta a nagyságos úr halála. — Kicsoszogott a konyhába, nagy karéj tejbe áztatott kenyérrel jött vissza. Üggyel-bajjal megfordította Lindát, hasáról a hátára, és az áztatott, málós kenyeret falatonként beletömködte...

A menet megállt. A gyászolók körülvették a sírt. Kisné odafurakodott Berta mellé, hogy jobban lásson.

— Circumdederunt...

Nyolc kar nyúlt a koporsó alá fektetett kötélért, aztán vigyázva, de mégis gyorsan leengedték terhüket a sírba. Kisné ismét jajgatni kezdett. Az ásókról ütemesen, szaporán zuhogott a föld. A szerszámok a távolabbi göröngyök alá nyúltak, rádobták azt is a hantra, majd az ásó bal felével megnyomták, lesimitották a földet. A koszorú mint nagy, színes pillangó a sírra telepedett.

— Kész — gondolta tárgyilagosan Berta. — Itt nincs több tennivaló. — Fejet hajtott és keresztet vetett.

A MAGYARORSZÁGI POLGÁRI FORRADALOM ÉS A SZENTSZÉK

Az évfordulók és emlékezések időszakában élünk. Kortársak beszélnek, levéltárak nyílnak meg, hogy feltárják 1918 őszének eseményeit. A magyar katolikus egyház is részese volt az 1918. évi októberi forradalomnak. A magyar néppel együtt ő is visszanyerte önállóságát, függetlenségét és ezentúl bécsi nuncius közvetítése helyett budapesti nunciussal kapcsolódhatott az egyetemes egyházi élet vérkeringésébe. Az őszirózsás forradalom sokféle részletét tárta fel a legújabb történetkutatás. A függetlenné vált Magyarország, a Magyar Népköztársaság nemzetközi kapcsolatában jelentős helye lett volna a Vatikánnal való kapcsolatoknak. Ez a kapcsolatfeltevés is csak kezdeményezés maradt, mint sok más tervezetés. Úgy gondolom, hogy nem lesz hiábavaló, ha levéltárak, korabeli iratok, visszaemlékezések alapján felvázoljuk a Magyar Népköztársaság és a Vatikán közötti kapcsolatkeresés alakulásának történetét, hogy ezzel is hozzájáruljunk az 1918 októberi forradalom eddig ismert képeinek teljességéhez.

* * *

1918 őszén az utolsó Habsburg uralkodó, IV. Károly király egy végső kísérletet tett a felbomlásra ítélt Monarchia megmentésére. Október 16-iki manifestumában teljes nemzeti autonómiát kínált a Birodalom népeinek: „Minden néptörzs saját külön állami közösséget alkot letelepülési területén.” A manifestum Magyarország egységét nem érintette. „Ez az új alakulás — hangzik a kiáltvány — a magyar szent korona országainak integritását semmi tekintetben nem érinti.”¹

A magyar és az osztrák kormány külön útja tovább mélyült, mert amíg az osztrák kormány a manifestum nyomán új nemzetiségi politikát hirdetett meg, a magyar kormány október 20-iki ülésén elfogadott törvényjavaslat tervezete a magyarországi nemzetiségek felé semmiféle változást nem tartalmazott.

Ausztriában is, Magyarországon is mindenki látta, hogy a dualizmus megszűnik, a két ország külön utakra tér. A Habsburg Birodalom felbomlásán dolgozott az antant, várták a kisebbségek és számított rá Róma is. Mind a nagyhatalmak, mind a kisebbségek más-más indító okból dolgoztak a Habsburg Birodalom felbomlasztásán. A Szentszék pozitív cselekedetekkel nem mozdította elő egy katolikus Birodalom széthullását, de nem is akadályozta meg, mert távlati terveinek végrehajtására fel tudta használni a széteső monarchia népeit.

Az Egyház a háború alatt készült el az új egyházi törvénykönyvvel, amely 1904 óta készülöben volt és 1918 Pünkösdjén, május 19-én lépett életbe. Ebben az új törvénykönyvben az Egyház arra törekedett — többek között — hogy az egyház-kormányzatban változásokat hozzon létre, hangsúlyozza a pápa főhatalmát és a monarchikus püspöki hatalom kiépítését. Az Egyház és Állam kapcsolatában 1918-ban még sok volt a középkori, a feudális vonás, bár ennek alapjait a francia forradalom és a német szekularizáció már a XVIII—XIX. század fordulóján megdőntötte. Az 1855-ös osztrák konkordátum még nagyon sok olyan jogot biztosított az uralkodónak, amit az új egyházi törvényhozás már megszüntetendőnek ítélt. Az új Kódex a régi konkordátumokat természetesen érvényben levőnek tekintette mindaddig (3. c.), amíg új konkordátum kötésére nem kerülhetett sor. Ha azonban új államok keletkeznek, akkor azokkal már az új törvénykönyv alapján lehet az új konkordátumokat megkötöni és érvényesíteni lehet ezekben az új szemléletet. Az

Egyház és Állam kapcsolatának mindig nehéz kérdése volt a kegyúri jog. Minden állam arra törekedett, hogy minél több befolyást szerezzen az egyházi hivatalok betöltésére és az egyház mindig azon volt, hogy minél kevesebb jogot biztosítson az államnak. Az új egyházi törvénykönyv pedig kimondja: „A jövőben kegyúri jog semmiféle címen nem szerezhető”. (1450. c.)

A magyar főkegyúri jog továbbgyakorlásának kérdésében akkor is kellett volna tárgyalnia Bécsnek a Szentszékkal, ha a Monarchia nem veszíti el a háborút, ha nem esik szét darabjaira a Birodalom, és ha bármilyen formában a Habsburgok maradtak volna a magyar trónon. Az 1918. Pünkösdjén életbe lépett új egyházi törvénykönyvnek igen sok rendelkezése ellentétben állott a magyar közjoggal és az általános jogfelfogással. Az új törvénykönyvet és az abban foglalt új törvényeket akkor még kevesen ismerték nálunk és nem gondoltak annak következményeire.

Az 1855-ös osztrák konkordátumot *I. Ferenc József* kötötte IX. Pius pápával. Az egyházi jog szabályai szerint a konkordátum kétoldalú szerződés. Ha a konkordátumot kötő egyik fél megszűnik létezni, vagy a szerződő felek állapotában lényeges változás (államforma) következik be, akkor az egész konkordátum hatályát veszti, mert mint szerződés nem tartható fenn. Az új uralkodóház vagy az új államalakulat mint új szerződő fél a Szentszékkal új konkordátumot köthet, amelynek kölcsönös engedményei új megállapodás és nem jogfolytonosság alapján érvényesülhetnek.

A Szentszék tehát élénk figyelemmel kísérte a politikai helyzet alakulását és felkészült arra, hogy az új államalakulatokkal egy új, a maga számára előnyösebb és az új egyházi törvényeknek megfelelőbb konkordátumot kössön. Az új államalakulatok és a velük kötött esetleges konkordátumok lehetővé tették a Szentszéknek, hogy közelebb kerüljön Kelethez és megerősíthesse diplomáciai tevékenységét a többségében ortodoxiához tartozó új államalakulatokban is.

Ausztria köztársaság lett. Az ideiglenes nemzetgyűlés 1918. november 12-én egyhangúlag elhatározta, hogy az osztrák császárság köztársasággá alakul át. 1918. november 13-án IV. Károly király lemondott a Szent István koronájához tartozó országok vezetésében való részvételtől. A Monarchia, az 1855-ös konkordátum egyik szerződő fele nem volt többé, megszűnt.

A Károlyi-kormány és a Szentszék kapcsolata

Valfré di Bonzó Theodor bécsi nuncius és környezete kapcsolatban állott a Monarchia kisebbségeinek bécsi képviselőivel és várta a beavatkozás lehetőségeit. Az osztrák császárság november 12-én megszűnt, köztársaság lett. Másnap, november 13-án Magyarország is visszanyerte önállóságát. A nuncius tehát nem vétett sem az osztrák konkordátum, sem IV. Károly király ellen, amikor 1918. november 15-én hivatalos levéllel kereste meg *Csernoch János* bíboros-hercegprímást. „...Kötelességet vélek teljesíteni — írta a nuncius — ha most, egészen bizalmasan, tudomására adom Eminenciádnak, hogy a Szentszék főséges hivatásához híven, a legjobb szándékkal elterelve és a kibontakozás legnagyobb vágyakozásával, kész és hajlandó a nemes és híres magyar nemzettel mind jobban biztosítani és kifejleszteni azt a szívélyes és őszinte összeköttetést, amelyet mindazok óhajtanak, akik értékelni tudják a tényleges értékeket és lelkesednek a népek igazi és állandó jólétéért. Amikor ezt a jóakaratú hajlandóságot így bizalmasan tudomására adom Eminenciádnak, ezt oly mértékben használhatja fel, amilyent Eminenciád bölcsessége jónak fog látni. Hálás lennék, ha az említett információkon kívül saját véleményét is közölné velem arra vonatkozólag, hogy mi módon lehetne a fentebb jelzett célt elérni...”²

Ez a levél egy nappal azelőtt kelt Bécsben, mielőtt a Magyar Népköztársaság kikiáltása megtörtént volna. A levél keltezésének napján kezdte meg Bécsben *Harrer Ferenc* első bécsi követünk működését a magyar külszolgálatban álló tisztviselők felesketésével és a kisebbségi képviselők konferenciáján való részvétellel.

Az új magyar bécsi követség vezetői természetesen felvették a kapcsolatot a Szent-széki bécsi képviseletével is.

Az 1918. november 1-én megalakult Károlyi-kormány már az első miniszter-tanácson Lovászy Márton kultuszminiszter mellé a protestáns és a katolikus egy-házi ügyek intézésére egy-egy kormánybiztost nevezett ki. A katolikus egyházi ügyek kormánybiztosa az alig 31 éves fiatal újságíró, Persián Ádám lett. Persián személye nem volt ismeretlen a magyar katolikus mozgalmi élet körében. Feren-ces szerzetesnövendékként Németországban töltött néhány évet, majd újságíró lett és a polgári demokratikus forradalom idején az *Alkotmány* című napilapnál dol-gozott. Az új Kormánybiztosság mellett továbbra is megmaradt a kultuszminiszté-rium katolikus ügyosztálya az I. ü. o. és annak élén Breyer István, a későbbi győri püspök.

Persián Ádám a kinevezése után való napon már Esztergomba utazott, hogy a tisztelgő látogatáson kívül néhány magyar egyházpolitikai kérdést is megtárgyal-jon. Ekkor még nem került szóba a Szentszékkal való diplomáciai kapcsolatok fel-vételének ügye, hiszen november 2-án még állt a Monarchia és a Bécsben működő nuncius a Monarchia minden népének, így a magyarországi katolikusoknak is a nunciusa volt.³

Az önálló Magyarország harangzúgás és Te Deum hangjai mellett kezdte meg működését. A főpásztorok székhelyeiken tettek hűségnyilatkozatot a Károlyi-kor-mány mellett. Csernoch János bíboros-hercegprimás november 3-án az esztergomi bazilikában mondta az ünnepélyes Te Deumot és a palota márványtermében a hű-ségnyilatkozatot. A magyar püspöki kar 1918. november 20–21-én Esztergomban tartotta konferenciáját. Lepold Antal, az esztergomi primási hivatal irodaigazgatója magánlevél útján hívta meg erre a konferenciára a Kormánybiztost. A miniszter-tanács úgy döntött, hogy a meghívásnak Lovászy Márton kultuszminiszter és Per-sián Ádám katolikus ügyek kormánybiztosa tegyenek eleget. A kultuszminiszter a püspökkari konferencián ismertette a püspökökkel a Károlyi-kormány politikai-gazdasági elgondolásait. A konferencia másodnapján a magyar püspöki kar egy *Nyilatkozatot* adott ki, amelyben üdvözlí a Magyar Köztársasági Népkormányt, a független önálló Magyarországot. Biztosítja továbbá a nyilatkozatban a Magyar Köztársasági Népkormányt, hogy fenntartás nélkül elismeri és minden erejével támogatja a független, önálló Magyarországot kiépítésében. A birtokreform megvaló-sítására pedig készséggel felajánlotta a kezei között levő arra alkalmas földbirto-kot. Ebben a *Nyilatkozatban* már szó van arról, hogy „...kormányzati szempont-ból való fontossága is arra fogja indítani a Magyar Népkormányt, hogy az egyház és állam jogviszonyát az egyház szabadságának biztosításával az illetékes ténye-zőkkel rendezni fogja”.⁴

A magyar Püspöki Kar, amikor ezt a nyilatkozatot tette, akkor még nem tudta, hogy a Magyar Népkormányt megelőzve a bécsi nuncius útban lévő levele már arról szól, hogy a Szentszék a két hatalom közötti kapcsolatok rendezésére tö-rekszik.

Persián Ádám kormánybiztos — úgy látszik — legelőször 1918. november 22-én lépett közvetlen kapcsolatba Valfré di Bonzó bécsi nunciussal. A diplomáciai érint-kezés felvételére az adott okot, hogy *Marchis Romulus* nagykarolyi görög katoli-kus főesperes, „a nép akaratából román nemzeti vikárius” 46 egyházközséggel ki akart szakadni a hajdúdorogi egyházmegyéből. Persián táviratilag kérte a bécsi nunciust, hogy az Apostoli Szentszék teljes tekintélyével védje meg a hajdúdorogi püspök megsértett joghatóságát. A nuncius nem késett a válasszal és azt távira-tozta a kormánybiztosnak, hogy e kérdésben forduljon *Radu Demeter* nagyváradi román szertartású katolikus püspökhöz. Persián ebben az ügyben nem tárgyalt Raduval, mert úgy tudta, hogy az elszakadási mozgalom mögött maga Radu De-meter állott.⁵

A püspöki kar nyilatkozata, a Marchis Romulus ügy és még sok más probléma indíthatta arra Persiánt, hogy *Csiszarik* János címzetes püspököt informátorának és tanácsadójának felkérje. *Csiszarik* János, mint a közös külügyminisztérium tisztviselője, hosszú ideig volt a közös külügyminisztériumban a Vatikánnal kapcsolatos ügyek referense, majd e hivatal osztályfőnöke. *Csiszarik* János legelőször is azt közölte Persiánnal, hogy értesülései alapján úgy tudja, hogy *Valfré di Bonzó* nuncius már tárgyalásban is van az utódállamok ott működő megbízottaival: *Tusar* csehszlovák, *Galeczky* lengyel, *Wassilkó* ukrán, *Simonovici* román követekkel. Jugoszláviának akkor még nem volt követe Bécsben. A magyar követ *Harrer* Ferenc is csak november 14-én érkezett Bécsbe. *Csiszarik* János úgy tudta, hogy *Valfré di Bonzó* nuncius már ígéretet is tett volna a követeknek, hogy a népeik által megszállott területeket egyházkormányzatilag is önállósítani fogja a Szentszék. Az utódállamok követeinek a nunciussal való tárgyalásairól a Károlyi-kormány semmit sem tudott. *Harrer* Ferenc csak november 15-én kezdhetette meg a bécsi követségünk megszervezését és működésének megindítását. *Harrer* tehát időbeli hátrányban is volt az utódállamok követeivel szemben.⁶

A magyar püspöki kar pozitív állásfoglalása a Károlyi-kormány mellett, a *Csiszarik* féle tájékoztatás, *Marchis Romulus* ügye, és nem utolsósorban a bécsi nunciushoz november 15-én kelt levele *Csernoch*hoz, azt az elhatározást érte el, hogy *Persian* Ádám kormánybiztosban, hogy hivatalos látogatásra *Valfré di Bonzó* nunciushoz utazik Bécsbe. Amíg a magyar minisztertanács *Persian* kiküldetéséről tanácskozott, *Csernoch* hercegprímás már válaszolt is a nuncius levelére. Ebben a hosszú válaszlevélben szó volt mindazokról a problémákról, amelyek a Szentszék és a Magyar Népköztársaság kapcsolatát érintették. Amikor tehát a bécsi nunciaturán *Persian* látogatásának esélyeit tárgyalták, akkor már *Valfré di Bonzó* nuncius sok mindent tudott a magyarországi állapotokról és *Persian* személyéről is.

A kormánybiztos 1918. december 6-án utazott Bécsbe, hogy ott a német-ösztrák nunciussal magyarországi egyházi ügyekről tárgyaljon. Kíséretében volt *Csiszarik* János c. püspök és *Jalšovszky* Jenő. *Csiszarik* János, aki régi ismerőse volt a nunciushoz, a megérkezés után azonnal tájékoztatta a nunciust azokról a kérdésekről, amelyeket a magyar katolikus ügyek kormánybiztosra tárgyalási alapul ajánlott. *Valfré di Bonzó* Theodor nuncius az előzetes tájékoztatás után is készséges volt a tárgyalásra.

A tárgyalásnak — amely tehát az első hivatalos érintkezés volt a független és önállóvá vált Magyarország és a Szentszék között — a következő pontjai voltak:

- „1. A kölcsönös diplomáciai képviselő helyreállítása Magyarország és a Vatikán között.
2. Arra az időre — amíg a megválasztandó alkotmányozó nemzetgyűlés az államforma kérdésében és az új államfő jogkörét illetően végleges döntést nem hoz — *modus vivendi* kötése a Vatikánnal az ősi főkegyúri jog épségben tartására és annak időközi gyakorlására.
3. Magyar főnhatóság alatt sürgősen önálló érseki tartományban való kapcsolása az eperjesi, munkácsi, hajdúdorogi rutén illetve görög szertartású egyházmegyéknél.
4. A megváltozott viszonyoknak megfelelően alkalmasabb személyekkel felcserélni azokat a felvidéki püspököket, akiknek helyzete a csehszlovák megszállás alatt nemcsak politikailag volt tarthatatlan, hanem alkiknek távozását esetleg saját híveik és papságuk többsége is kívánni fogja.”⁷

Valfré di Bonzó Theodor c. érsek, bécsi nuncius a Monarchia nunciusa volt és amíg az önállóvá lett Magyarország új nunciust nem kap, ő volt az illetékes képviselője a szentszéki ügyeknek a Magyar Népköztársaság területén is. A nuncius egyébként iskolatársa volt *XV. Benedek* pápának és közvetlen baráti kapcsolat

volt közöttük. Valfré di Bonzó a pápai diplomácia idősebb korosztályához tartozott, *uditor*éja azonban a fiatal *Micara* volt. A nuncius szívélyesen fogadta az önálló Magyarország első küldöttségét és végigtárgyalta Persiánnal az előbb említett pontokat. A tárgyalások során a főkegyúri kérdésben volt véleménykülönbség a két tárgyaló fél között. A nuncius a fél éve életbelépett új egyházi törvénykönyvre hivatkozva egy új konkordátum megkötésének szükségességét hangoztatta. A magyar népkormány képviselője a jogfolytonosságot elve alapján csak *modus vivendi* életbeléptetését javasolta. Persián jelentése szerint a nuncius kifejtette és hangsúlyozta, hogy a római apostoli Szentszék a főkegyúri jogok gyakorlására a Habsburg dinasztiával szerződést kötött, ha tehát a dinasztia elvesztette a trónt, akkor abban a szerződésben foglalt jogokat és kötelezettségeket senkisésem örökölni nem lehet, a Vatikánnak jóváhagyása nélkül.⁸

E kérdés körül élénk eszmecsere fejlődött ki és végül is a nuncius arra kérte Persiánt, hogy az általa kifejtett magyar közjogi felfogást latin vagy olasz nyelvű iratban minél előbb küldje meg, hogy azt megfelelő kísérfeljegyzéssel eljuttathassa Rómába.

Ami pedig a Magyar Népköztársaság és a Vatikán diplomáciai kapcsolatát illette, arra vonatkozólag a nuncius megígérte, hogyha Károlyi Mihály kormánya a római Apostoli Szentszékhez jegyzéket intéz és kérni fogja a kölcsönös diplomáciai képviselő felállítását, akkor azt ő a maga részéről a legnagyobb jóindulattal támogatni fogja. *Benedek* pápánál. Persiánnak még azt is megígérte Valfré di Bonzó, hogyha Budapesten nunciatura lesz, akkor ő fog eljönni Budapestre nunciusnak. Valószínűleg ez a kijelentése, ígérete és budapesti lakás után való érdeklődése adott okot olyan feltevésnek, hogy amint Magyarország illetve Budapest lenne a központja egy sok nemzetiségű államnak, úgy lenne a budapesti nuncius mintegy központi nunciusa a Magyarországhoz tartozó, autonómiával rendelkező nemzetiségek, népcsoportok egyházi életének.

Bármilyen szívélyes volt is a találkozás a nuncius és a kormánybiztos között, Valfré di Bonzó nem közölte a kormánybiztossal azokat a határozatokat, amelyeket továbbított vagy saját hatáskörében hozott. Így többek között nem beszélt arról, hogy a pannonhalmi főpát választását a Szentszék a békekötés utáni időre halasztotta és ezt közölte a pannonhalmi kormányzó perjellel. Ez a kérdés a főkegyúri problémák körébe tartozott és a nuncius az új egyházi törvénykönyvhöz tartotta magát: a konkordátum megszűnt, nem volt sem *modus vivendi*, sem új konkordátum még, tehát a Szentszék minden korlátozás nélkül egyedül az egyházi törvénykönyv előírásait tarthatta szem előtt. A főkegyúri jogfolytonosság magyar elméletét nem tartotta magára nézve kötelezőnek.

Az 1918. december 6-iki bécsi tárgyalások után a magyar kormánynak kellett volna megtennie a kezdeményező lépéseket a diplomáciai kapcsolatok felvétele érdekében. A kormányon belül azonban nem volt meg az egyetértés, mert a liberális-szabadelvű és a szociáldemokrata párt a diplomáciai kapcsolatok felvételének kérdésében más álláspontot foglalt el, mint a Károlyi-párt. Az államapparátus csak nagyon nehezen lendült munkába. A kultuszminisztérium működésében kevesebb volt a zökkenő, mert annak kialakult keretei voltak, mégha új ága keletkezett is a katolikus ügyek kormánybiztosi hivatalával. A külügyminisztérium azonban tulajdonképpen még nem is működött. Károlyi Mihály volt a névleges miniszter és *Diner Dénés* az ügyvezető államtitkár, de 1918. december 3-án azért kellett Harrer Ferencnek hazajönnie a bécsi követség éléről, hogy megszervezze a külügyminisztériumot. Ilyen körülmények között nem lehetett azt várni, hogy a diplomáciai kapcsolatok felvétele rövidesen szóba kerülhet. 1918. decemberében egyedül a bécsi követségünk működött rendesen. Voltak ugyan külügyi képviselőink Prágában és Bernben, valamint Berlinben is, de ezek inkább gazdasági és leszerelési kérdésekkel foglalkoztak. Ilyen zűlést állapotok között történhetett meg, hogy Csernoch János hercegprímás november 28-án kelt levelére és a mellékletére csak de-

cember 23-án válaszolt Károlyi Mihály nevében *Baloghy* Ernő miniszterelnökségi államtitkár. „...A bécsi nuncius levelét a magyar külügyminisztériumnak küldöttem meg oly célból, hogy az érintett diplomáciai eljárást igénylő kérdések megtárgyalása végett a szükséges lépéseket megtehessem.

A magam részéről bátorodom már most Bíbornok Hercegrímás Urat arra kérni, méltóztassék nagy befolyásával odahatni, hogy a nuncius úr által is érintett diplomáciai összeköttetés Magyarország és a Vatikán között mihamarább létesíttessék.

Az a szívélyes viszony, mely a Szentszék és a Regnum Marianum között ösidőktől fogva fennáll, továbbá a bécsi nuncius úrnak meleg készsége, mely a fentebb említett jegyzékben megnyilvánul, remélünk engedi, hogy miként 1000 évvel ezelőtt a Pápa Öszentsége volt az, aki Magyarországot a Szent Korona adományozásával a nyugati államok sorába s kultúrájába bekapcsolta, most is állami önállóságunkat — melyet jogosan kétségbe vonni soha sem lehetett — az alkotmányformában történt változás után is érintetlenül fennállónak tekintí, s velünk, a fiatal Népköztársasággal, mely a Szentszékkal való viszonyában a régi hagyományokhoz hű kíván maradni, a diplomáciai összeköttetést megkezdeni szíves leend...”⁹

Csernoch a kapott választ sietett Bécsbe továbbítani, de erre már csak a karácsonyi ünnepeket követően kerülhetett sor. Amint előbb a nuncius levelét küldte meg másolatban a miniszterelnöknek, úgy most a miniszterelnök levelének a másolatát küldi meg Bécsbe. A kísérőlevélben megjegyzi a bíboros-hercegrímás, hogy a miniszterelnök levelének a hangja minden várakozással ellentétben „*molto, forse troppo gentile*” (nagyon, sőt talán túlságosan nemes hangú)¹⁰. Valóban. December végén a hangulat az országban és a politikai vonalvezetés már sokkal inkább balra tolódott a szociáldemokrata párt befolyásának előtérbe kerülése és a kommunista párt megalakulása következtében, hogy az akkori Magyarországról, mint Regnum Marianumról beszélni, már több mint optimizmus. Ennek ismeretében írta Csernoch, hogy bármiképpen alakuljon Magyarország vezetése, a diplomáciai kapcsolatok létesítését mindenképpen szükségesnek tartja.¹¹

Az 1918—1919 fordulója igen mozgalmas volt. Csernoch János hercegrímás már január 2-án felkérte *Serédi* Jusztiniánt, a későbbi hercegrímást, hogy kíváncsatos volna, ha mielőbb Rómába utazna és személyesen tájékoztatná a Szentszéket. *Serédi* Jusztinián, aki tevékenyen részt vett az új egyházi törvénykönyv szerkesztésében, akkor idehaza tartózkodott és a forradalmi eseményeknek mint tábori lelkes szemtanúja volt. *Serédi* Pannonhalmáról kelt válaszában készségesnek mutatkozott az útra, de erre csak február vége felé kerülhetett sor, mert Csernoch ajánlólevele 1919. február 18-án kelt.¹²

Amíg a Népkormány arra készült, hogy a diplomáciai kapcsolatok felvétele érdekében a Vatikánhoz intézendő jegyzéket elkészítse, addig Csernoch János hercegrímás, *Rott* Nándor veszprémi püspök, *Mikes* János szombathelyi püspök élénk levelezésben állottak a nunciussal és informálták őt a magyarországi helyzet alakulásáról. *Fischer—Colbrie* Ágost kassai püspök pedig személyesen is tárgyalt Valfré di Bonzó nunciussal, amikor mint a csehek által megszállott Felvidék apostoli delegátusa átvette megbízatását. Így azután előbb *Serédi* Jusztinián, azután pedig *Fischer—Colbrie* Ágost kassai püspök voltak azok, akik személyes információkkal szolgálhattak Valfré di Bonzó nunciussal.

A Berinkey-kormány döntése a diplomáciai kapcsolatok felvétele ügyében

Az 1919 első napjaiban a belpolitikai küzdelmek is kiéleződtek. Miniszterek váltak ki a Károlyi-kormányból és végül január 11-én a kormány lemondott. Ez a hónap azzal telt el, hogy a kormányalakítás foglalta le a pártok erejét. *Harrer* Ferenc tovább szervezte és építette ki a külügyminisztérium szervezetét. A belpolitikai küz-

delmek következménye volt, hogy bár a Károlyi kormány lemondott és *Berinke* Dénes lett a miniszterelnök, a kormány ülésein továbbra is Károlyi elnökölt és a külügyminisztériumban is fenntartotta magának az irányító szerepet. A minisztertanácson sorra kerülő napirendi kérdésekben továbbra is Károlyi akarata érvényesült. A január 11-én lemondott Károlyi kormány helyébe lépő *Berinke* kormány már január 19-én szétválasztotta a Vallás és Közoktatásügyi minisztériumot. Közoktatásügyi miniszter lett a szociáldemokrata *Kunfi* Zsigmond és vallásügyi miniszter *Vass* János egri születésű ügyvéd, képviselő, volt közéleti államtitkár. *Persian* Ádám, a katolikus ügyek kormánybiztosa a vallásügyi minisztérium államtitkára lett. Még ki sem alakult a külügyminisztérium szervezete és máris egy új minisztériumot, a vallásügyit kellett megszervezni. Ez megint csak időbe került. Ilyen körülmények között nem lehet csodálkozni azon, hogy 1919. február 12-én *Vass* János így ír *Csernoch* hercegprímásnak.:

„Tudomásomra jutott, hogy Főmagasságod már november hóban a magyar népköztársaság megalakulása után *Valfré di Bonzó* bécsi nuncius közléseiből arról értesült, hogy az Apostoli Szentszék kész hajlandósággal venné a magyar népköztársaság olyan lépését, hogy a hagyományos jó viszony a magyar állam és az apostoli szentszék között változatlanul fennálljon és az átalakulásnál változást szenvedő ügyekben a megbeszélések fonala vétessek fel. Főmagasságod — úgy értesülök — erről a magyar kormányt akkor értesítette is.

Minden további lépés megtétele előtt mint a vallásügyeknek minisztere pontosan óhajtanám ismerni a nuncius közlését, Főmagasságodnak az akkori magyar kormányhoz küldött értesítését, egyrészt, hogy amennyiben Főmagasságod az akkori kormánytól még nem kapott volna viszontértesítést, ez az ügy érdemére ne adjon félreértésre okot. Ellenkezőleg a legnagyobb készséggel és gyorsasággal szándékozom az ügy fonalát felvenni s azért kérem Főmagasságodat, méltóztassék az anteaktákat esetleg másolatban rendelkezésemre bocsátani.”¹³

Nem sokkal azután, hogy *Vass* János megkapta *Esztergomból* a diplomáciai kapcsolatok felvételére vonatkozó iratokat, a vallásügyi miniszter Bécsbe utazott, hogy ott a nunciussal számos problémát tisztázzon. E február végi utazáshoz kíséretül vitte magával *Csiszarik* János c. püspököt, *Persian* Ádámot, a katolikus ügyek volt kormánybiztosát, *Breyer* Istvánt, a későbbi győri püspököt, mint a vallásügyi minisztérium I. ügyosztályának vezetőjét, *Kisfaludy* Kálmán miniszteri tanácsost és *Vass* Józsefet, a későbbi kalocsai nagyprépostot és minisztert, mint a vallásügyi miniszter személyes egyházi tanácsadóját. A küldöttség a Magyar Népköztársaság megalakulását jelentette hivatalosan és azt vitatta Bécsben újól, hogy a Nép-kormány a főkegyúri kérdések tekintetében a jogfolytonosság alapján áll. *Valfré di Bonzó* újra csak azt mondta, amit decemberben, hogy a magyar kormány kérje a Szentszéktől a diplomáciai kapcsolatok felvételét.¹⁴

A Minisztertanács mégis csak akkor foglalkozott formálisan ezzel a kérdéssel amikor *Charmant* Oszkár bécsi követünk Rómában az olasz kormánnyal folytatott tárgyalások ideje alatt arról értesítette a külügyminisztériumot, hogy a Vatikán Budapesten nunciaturát akar létesíteni. Ezt *Harrer* Ferenc jelentette 1919. március 6-án a Minisztertanácsnak. A minisztertanácsi jegyzőkönyvek alapján kiténik, hogy az értesítést „Károlyi Mihály köztársasági elnök úr örömmel fogadja. Ha megtagadjuk, a választásokra való tekintettel a kormánynak kellemetlen volna, mert provokálná a katolikusokat.” A szociáldemokrata párti *Kunfi* Zsigmond közoktatásügyi miniszter „attól tart, hogy a nuncius szervezett centruma lesz a köztársaságellenes politikának.”

A Károlyi-párti *Juhász* Nagy Sándor igazságügyminiszter „külpolitikai előnyt lát benne a katolikus többségre való tekintettel is.”

A liberális-szabadelvű *Szende* Pál pénzügyminiszter „ellenzi a pápával való diplomáciai összeköttetést, mert belső szempontból rontaná a helyzetet.”

A szociáldemokrata párti *Garami* Ernő kereskedelmi miniszter „nem tartja szerencsésnek, hogy a magyar népköztársaság elsősorban a pápával kerüljön diplo-

diplomáciai viszonyba, amelynek sehol sincs képviselője. Szerinte, ha nem is elutasítólag, de halasztólag kell kezelni az ügyet."

Kunfi Zsigmond másodszor is hozzászól és „belemegy abba, hogy jöjjön ide valami missio a pápától, de ne követ."

„Károlyi Mihály köztársasági elnök úr indítványára utasítják a külügyminisztériumot, hogy puhatolódzék az iránt, hogyan fogadná a pápával való diplomáciai összeköttetést az entente és elsősorban a Quirinál.”¹⁵

A magyar külügyminisztérium időközben, úgy tűnik, újabb és megnyugtató értesüléseket kapott a Vatikánnal való diplomáciai kapcsolatok felvételének ügyében, mert a Minisztertanács 1919. március 17-i ülésének jegyzőkönyve a következőket mondja:

„Károlyi Mihály köztársasági elnök úr indítványára a minisztertanács tudomásul veszi Charmant Oszkár követnek Rómában folytatott diplomáciai tárgyalásainak eredményét. Tudomásul veszi, hogy a Vatikán kész volna a bécsi nunciaturát áthelyezni Budapestre, ha a magyar kormány ez irányban kívánságát kifejezi.

A magyar kormány a nunciust kész fogadni.”¹⁶

Mindez akkor történt, amikor — ugyancsak a jegyzőkönyvek tanúsága szerint — már érlelődik a Berinkey kormány bukása, és Szende Pál a Minisztertanácsban azzal indokolja a tiszta szocialista kormányt, hogy: „A polgárság megbukott ennek le kell vonni a konzekvenciáit.” A jegyzőkönyvvezető szokásszerűen hozzáteszi, mint határozatot: „Tudomásul szolgál.”¹⁷

Nemcsak a polgárság, de vele a polgári demokratikus forradalom is megbukott, és 1919. március 21-én átadta helyét a Tanács Köztársaságnak.

JEGYZET: 1. Rubint: Az összeomlás Bp. 1922. 307. 1. — 2. Prim. Lvt. Eszt. 6443/1918. — 3. P. I. Archivum 704 F. Persián Ádám összefoglaló jelentése. — 4. Prim. Lvt. Eszt. 6306/1918. — 5. Persián id. jel. — 6. L. Nagy Zsuzsa: A párizsi békekonzferencia és Magyarország 1918—1919. Bp. 1965. 27. 1. — 7. Persián id. jel. — 8. Uo. — 9. M. E. 6538/1918. — 10. Prim. Lvt. Eszt. 7069/1918. — 11. Uo. — 12. Uo. 1158/1919. — 12. Uo. 1016/1919. — 14. Persián id. jel. — 15. O. L. M. T. Jkv. 1919. márc. 6. — 16. Uo. 1919. márc. 17. — 17. Uo.

UTCA ESŐBEN

*Az eső tükörré mered
nyüzsög megannyi kártya
egy egésznek tűnő felek
képletes két világa*

*a talp fölött s a talp alatt
a lábak arcok ikrek
kettéosztott a pillanat
meghasonlik az ihlet*

*bizonytalan híg ragyogás
burkolja be a sorsot
két külön rend az egy s a más
éles és elmosódott*

*mindenki önmagára lép
ugyanarra a pontra
pőrén mutatja a gyökerét
most az életfa lombja*

*mely talajtalan rögbe nő
szétfolyó csillogásba
s öntözi két ég gyöngyöző
csillagcsepp-miriádja*

Bittei Lajos

A hívőknek a múltban nem sok személyes kapcsolatuk volt püspökükkel. „Püspököt látni” ritka és kivételes esemény volt életükben, s ezért mindig egy kicsit idegennek, nem maguk közül valónak is érezték őt. Pedig ez a papság által csak részben közvetíthető kapcsolat püspök és hívei között az egyház életének föltétele.

Jézus apostolaira építette egyházát: az ő gondjukra bízta Isten népét. Ez a megbízás az idők végéig szólt, ezért az apostolok tanítványaikra hagyományozták írásba foglalt tanúságtételüket (a Szentírást) és Istentől nyert hatalmukat (az apostoli méltóságot). Az általuk alapított egyházközségek élére maguk állítottak olyan férfiakat, akik ott őket teljes joggal képviselték, és papokat szenteltek — mint például Timoteusz Efezusban, vagy Titusz Kréta szigetén. Ezek voltak az első püspökök, akik egyházmegyéjükben ugyanazzal az oldóköző hatalommal rendelkeztek, amelyet Krisztus az apostolok kollégiumának adott át.

Az apostolok utódai azonban idők folyamán pápai hivatalnokokká váltak. A világi tekintély kísértése túlságosan erősnek bizonyult, s a püspökségek mindinkább javadalmakra alapozták tekintélyüket. A hatalom gyakorlása pedig mindig bonyolult ügyintézkést kíván, így a püspökök saját hivatalaik függvényei lettek. 1215-ben a IV. Lateráni zsinat már azt kifogásolta, hogy a püspökök nem látják el lekipásztori feladataikat, mert figyelmüket leköti a közigazgatás: „nincs idejük” az evangélium hirdetésére.

A püspökök lekipásztori feladatairól szóló zsinati rendelkezés ezért hangsúlyozza éppen azt a tényt: hivatásuk szerint a püspökök nem a pápa hivatalnokai, hanem „Isten megbízottjai” (episzkoposz = felügyelő, megbízott). Nem emberi intézmény ügyvivői, hanem a Mennyeek Országának követői. Küldetésük azért oly hatalmas, mert nemcsak meghívja, de egyenesen arra rendeli őket, hogy a helyi egyházakban magát Krisztust képviseljék. Tisztségük tehát a személyiség teljes odaadását követeli tőlük. Ezért írja Szent Pál, hogy „a tisztiséget magától senki sem vállalhatja, csak akit az Isten meghív, mint Aront” (Zsid. 5, 4). A püspöki intézmény tartalmát nem földi köteleességek és kiváltságok alkotják — a püspök minden köteleessége és

kiváltsága az evangélium értékrendjében érvényesül. Abban az értékrendben, amelyben nincs uralkodás, csak szolgálat és nincs parancsolás, csak engedelmeség: amelyben az első az, aki mindenkinek a szolgája. A püspökség ilyen evangéliumi méltóság — vagyis szolgálat. Ez azt jelenti, hogy a hírek nem alattvalók, hanem valamennyien testvérek Krisztus testében és vérében. A püspök és hívei mindig „megérdemlik egymást”. A papok nem a püspököt, hanem vele együtt a népet szolgálják. A püspök ugyanis az evangéliummal örökös adása „zsidónak és görögnek”, bölcsnek és tudatlannak egyaránt. Ezért a jó pásztor nem „vezetésre törekszik”, mint a János apostol harmadik levelében szereplő Diotrefesz, hanem „az igazság útján jár”, mint Gárusz (3. Ján.), „a hívek példaképe beszédben, viselkedésben, szeretetben, hitben és tisztaságban”, mint Timoteusz, „megőrzi a rábízott kincset” és „hirdeti az evangéliumot, akár alkalmas, akár alkalmatlan” (1-2. Tim.). Tevékenykedéséről nem ügyrendi kimutatások lapjain, hanem az Isten színe előtt ad számot. Nemcsak öntöz, hanem ültet is. Nem fullad akták tengerébe. Mártai szorgoskodás helyett a távoli, de elveszíthetetlen és „egyedül fontos” dologra figyel. Mert „aki harcol, nem bonyolódik bele az élet mindennapi dolgaiba, különben nem vívja ki vezére elismerését” (2. Tim.).

Az egyház életében a zsinat óta egyre láthatóbb jelekkel nyilvánul meg a püspökök apostoli hivatása is. VI. Pál létrehozta a püspöki szinodust. A jövőben több szerepük lesz a püspöki konferenciáknak. Bizonyos esetekben minden püspök számára kötelező határozatokat hozhatnak, s feladatuk lesz az egyházmegyei határok megállapítása, püspöki székhelyek áthelyezése is. De a lélek megújulásának jelei csak akkor ülnek ki az egyház ábrázatára, ha püspökök és hívek pótolhatatlan személyes kapcsolatai tartják összhangban a Titokzatos Test minden szellemi mozdulatát. Az apostoli hivatás belső gazdagsága csak a hívek szeretetében bontakozhat ki. A szeretetben, amely a bolyongó egyházban mindenkor fölismeri az Isten követségét, a püspökökben pedig a Jelenések könyvébe írt hét egyház hét angyalát, a hét csillagot, akiket az Emberfia tart a jobbján.

SOMOGYI GYÖRGY

NAPLÓ

ELLENREFORMÁCIÓ 1969-BEN?

Az alábbiakban magyar fordításban közöljük azt a rögtönzött beszédet, amelyet Johann Baptist Metz műns-teri dogmatika professzor mondott hallgatóinak a „Heising-ügy” kapcsán. Alkuin Heising bencés apát lemondott egyházi hivataláról, sőt laicizálását is kérte, mert nincs megelégedve az egyház megújulásának ütemével. A „Heising-ügy” szenvedélyes vitát váltott ki. Metz, aki ma negyven éves, több kiváló mű szerzője és társszerzője, a nemhívók titkárságának konzultora, a nemzetközi Dialog folyóirat társkiadója, nem Heising mellett, hanem a reformtörekvések meggyanúsítása ellen szólt. Szenvedélyes hangú beszédét a Neues Forum 1969. januári száma közölte.

„Alkuin Heising laicizálását kérte. Az intézményes egyház magatartására, a tanszabadság veszélyeztetésére, a zsinati reformkezdeményezések elfojtására és még sok más egyéb okra hivatkozott. Nem szeretném hallgatólagosan túltenni magam azon, ami történik, és ami jellemző az Egyház mai állapotára. Néhány személyes hangú szót szeretnék szólni, ami persze nem választható el egyszerűen és tetszőlegesen attól a teológiától, amelyet megkísérlek előadni.

I. A zsinat utáni egyház és a zsinat

A zsinat problémái nem azonosak a zsinat utáni egyház problémáival: a problémák tartalmát illetően a zsinat voltaképpen nem példamutató a zsinat utáni egyház szorult helyzetében. Annál fontosabbnak látom, hogy komolyan vegyük és ragaszkodjunk a zsinat formális példaadásához, ahhoz, amit oly gyakran és szívesen a zsinat Lelkének mondtak. A zsinat Lelke nem fogható gyanúba cinizmus nélkül; nem az olcsó alkalmazkodásnak és a divatos megújulásnak, hanem a szabadságnak és az önbírálat-hoz való bátorságnak a Lelke ez.

A zsinat Lelke — meg kell vallanom, hogy sok gondot okozó szó ez — úgy tűnik mintha veszélyben forogna. A zsinatot meggyanúsító különféle csoportok fegyverkeznek, hogy kiűzzék a zsinat Lelkét. Visszatérőben van az inkvizíció,

bár álcázott és óvatos, de nem kevésbé ártalmas és elgondolkasztató módon mint azelőtt.

Fennáll annak a veszélye is, hogy megátolják a reformot, mielőtt még elkezdődött volna, attól kell tartani, hogy mindent lefújnak, mielőtt egyáltalában megtörténne a nagy felszabadító ugrás előre. Drasztikusan és talán szörnyen profánul szólva: néha olyannak tűnik az egyházból, elkezdődő megújulás, mint a repülni készülő cserebogár; csak zúg, zúg, zúg és amikor éppen felrepülne, jönnek és azt mondják neki: az ég szerelmére! — csak nem fogsz repülni! — az rettenetesen veszélyes!

Annak a gyermeknek esete ez, aki soha sem tanult meg járni, mert félt attól, hogy elesik, és mert túl sokan mondták neki, hogy ha az ember jár, akkor el is eshet. Az egyenesen járást nehéz megtanulni és nem sajátítható el esések nélkül, mégis annak a szabadságnak a jele, amelyet megidézett a zsinat. Nem szabad a gyermeket lebeszelnünk arról, hogy járni kezdjen. Nem szabad ellenreformációba fogni, mielőtt még elkezdődött volna a reform!

Szélteben-hosszban zűrzavart és nyugtalanságot emlegetnek. Olyan helyzetbe kerültünk, amelyben a dolgok áttekinthetlenebbek és nehezebbek lettek, mert meg kellene osztani a felelősséget, és végre bízni kellene a Lélek kezdeményezésében. A zűrzavar nem jeladás a visszavonulásra. Úgy tűnik, mintha az egyházban alkati bizalmatlanság mutatkoznék a Lélek szabadságával szemben. Jézus üzenete mindenkit megajándékozott ezzel a szabadsággal. Az Isten gyermekeinek Szent Pál által oly nyomatékosan hangoztatott szabadsága ez. Mi más is lenne? Nincs kétféle szeretés, nincs kétféle szabadság.

Az Isten uralma, amelyet mi keresztények hirdetünk, szabaddá tesz minket. Csak a szabadságban és nem anélkül akar Isten uralkodni. Hogyan cáfolhatnánk meg másképp, hogy a kereszténység nem uralmi ideológia?

Nem színlelhető tartósan a szabadság. Ezen dől el az, hogy mi történt a zsinat Lelkével a zsinat utáni egyházban.

Csak beszélnek a reformokról, valójában azonban nem akarják a fájó változtatásokat, amelyek mindenkire nézve

szükségesek: nemcsak kis csoportokra, hanem mindenkire, a tagokra is és a főre.

Nem némul el azonban soha többé a reform sürgetése. Többé nem semlegesíthető. Vannak dolgok, amelyek, ha egyszer kétségbe vonták őket, nem menthetők meg soha többé. A monarchia meghalt abban a pillanatban, amikor először kelték fel ellene és kétségbe vonták létjogosultságát; meghalt, mert mivoltánál fogva képtelen arra, hogy feldolgozza a kritika és a kétely szabadságát. Az egyház számára is a gyökeréig hatoló kérdés: sikerül-e neki a kebelében jelentkező, bíráló kérdést és szabadságot mint saját mozzanatát felfognia?

Az egyházi uralkodásnak és kormányzatnak sok formája kijavíthatatlan. Szó sem lehet arról, hogy szét tört struktúrákat tákoljunk össze, hanem csak arról, hogy az egyház tanulja meg végre miként éljen ezzel a bíráló akaratral és szabadsággal. S ezt éppen azoknak kell hangsúlyozniuk, akik a teológiát tanítják.

II. Az újítók hite

Mostani helyzetünkre számos példa hozható fel az egyház történetéből: az újítókat — vagy amint hirtelenében elnevezték őket: a bírálókat — úgy kell ártalmatlanná tenni, hogy meg kell támadni hitüket. Liberálisnak, csak félig-meddig hívőnek, vagy hitetlennek állítják be őket. Vagy bolondoknak, akinek mindent szabad. Eppen ezen kellene elgondolkoznunk: nem kísérelte-e meg Heródes is azáltal ártalmatlanná tenni Jézust, hogy udvari bolondként akarta őt magánál tartani? A keresztfeszítésnél sokkal veszedelmesebb vértelen gyilkolás a tiltakozásnak, a szenvedélynek, a reformnak a semlegesítése: azzal húzzák ki mindennek a méregfogát, hogy a kishitűség kinövésének mondják.

Azt tartom azonban a legrosszabbnak, hogy maguk az újítók dolgoznak ellenfeleik kezére. Ellenfeleiknél emberibben és tisztesebbesen, megkülönböztetéssel éleik: »A konzervatívok és számos egyházi tisztviselőnk jószándékú és mélyen hívő ember, csak politikai, társadalmi vagy hivatali tevékenységükben tévednek itt-ott«. Egyúttal megkísérlik önmagukat is mentetni az újítók: nem is vagyunk annyira szabadelvűek, mint ahogyan azt szemünkre vetik.

Ez a fajta érvelés minden hitből jövő és lényegbevágó reformra végzetes. Elentétben ezzel az érveléssel meg kell mutatnunk, hogy nem mindent támadó liberális minimalizmusról, sem minden

áron való alkalmazkodásról, hanem a hit szenvedélyes nyugtalanságáról van itt szó.

Az újítók és a konzervatívok nem a modernségért vagy a maradiságért, hanem a hit esélyéért küzdenek egymással. Eppen ezért az újítóknak legyen bátorságuk, hogy visszafordítsák a kishitűségnek vagy a látszat-hitnek a vádját és vonják őket is kétségbe a jóakaratot meg a jóhiszeműséget. Nem kíséri önműködően sem a mély hit a reform ellenzőit, sem a kishitűség az újítókat. Ki kell mondanunk a gyanút, hogy fordítva is lehetséges ez.

Természetesen nemcsak az úgynevezett konzervatívoknak vannak csatlósai, az újítók között is akadnak, akik csak a kritikáért kritizálnak. Olyan konkrét gondolkodási formákkal is találkozhatunk az egyházban, amelyek a liberális minimalizálás látszatát keltik. Nem a hit megkönnyítése a reform célja: az újítóknak nem lenne szabad többé olyan féltékeny érvelniök ezen a téren.

Új Kierkegaard, új Pascal, új Newman vagy új Szent Ferenc kellene nekünk. Azonban egyedül a példaképek nem segítenének rajtunk, mert ma már nem arról van szó, hogy egy-egy kiválóság bírálja az egyházat: vagy mindenki belekapcsolódik a reformba, vagy nem lesz reform.

Aggódva és szenvedélyesen kell megkérdeznünk: nem túl kevés az egyház jelenlegi intézményes magatartásában a Lélek erejébe vetett hatékony bizalom?

Attól tartok, hogy az Egyház, mint intézmény, ma pontosan olyan minta szerint viselkedik, mint az összes többi intézmény, amely fenn akarja tartani magát. És mivel minduntalan megkérdezőm: végül is mi a jellegzetesen keresztény az intézmény viselkedésében? Leolvasható világosan egyházunk megjelenéséből, hogy nem öncélú, hanem arra való, hogy szó szerinti és dialektikus értelemben megszűnjék az Isten országaért? Kitűnik az, hogy az egyháznak éppen ebben kellene különböznie a többi intézménytől és azoknak önfenn tartási és fennmaradási törvényeitől?

Az újítók nem engedhetik meg, hogy a gyakran kifejezetten cinikus értelemben használt szavakkal intézzék el őket: „Csak nem akartok ti is elmenpi?” Az újítók nem fogadhatják el a kisdéd nyáji emlegetését a változni nem akaró egyház öngazolásául. Ezt nem szabad tenniök, hiszen ezek a szavak az újítóknak is szólnak. Semmiképpen sem szánták eze-

ket a szavakat arra, hogy ideológiai öngigazoltatást szolgáltatassanak azoknak, akik többé már azért nem akarnak a társadalomra támaszkodni, mert nagyon is jól tudják, hogy *ők* egy kis elkülönített csoportot képeznek. A kereszt nem a szentek szentjében, hanem a városon kívül állt. Nem választhatjuk meg a keresztrefeszítés helyét és nem is sokasíthatjuk meg tetszésünk szerint, hacsak nem kigúnyolni akarjuk.

Nem tehetjük meg, hogy egyszerűen aszketikusan megszorítsuk a keresztet. Oda kell mennünk, ahol ma feszítenek keresztre, és akkor azt kérdezem, kiből van nagyobb készség *ennek* a keresztnek a viselésére? Hol van az a szenvedély, amely helytáll a „kereszténység botrányával” szemben? Ott, ahol már csak befelé néznek?

III. Megnyílás a világnak

Jobban hisznek azok az egyház Lelkében, akik el akarják őt zárni attól, amit világnak mondanak? Az egyházra az jellemző, hogy nem önmagából él, sohasem lehet elég önmagának, sohasem fordíthatja szemét befelé. Ez eretnecség lenne.

Az egyház alapítása azzal kezdődött, hogy a zsinagóga megszűnt saját meghitt hagyományából élni, hogy kivándorolt a hazájából és elhagyta atyáinak nyelvét, kimerészkedett a világ hullámverésébe, azoknak a szétszórtságába, akik vele együtt kerekedtek fel. Így kezdődött az egyház, azzal a készséggel, hogy ott éljen, ahol nem élhet egyszerűen csak az elébe adott vallási hagyományok másolásából.

Az egyház a Fiúé; csak akkor az Ő egyháza, ha fölemelkedik önmagáig, ha kimerészkedik abba az idegenbe, amelyről a Fiú azt mondja, hogy ez az Ő tulajdona. A világnak való megnyílás kérdése — ma már ismét lemosolygott és gyanúsított jele a liberalizmusnak és a hitbeli szabadságnak — nem az alkalmazkodásnak vagy a divatos időszerű-

ségnek, hanem az egyház azonosságának a kérdése.

Az egyház megszűnnék az lenni, ami, ha már nem keresne többé az idegent, mint Krisztus tulajdonát, ha nem fedezne fel benne valamit, amivel az egyház maga nem rendelkezik. Eretnékké válna, ha azt hinné, hogy önmagából is megértheti sajátmagát és küldetését. Ismét zsinagóga lenne belőle — szociológiailag szólva szekta.

Nem járja tehát, hogy csak azok számitanak hívőnek, akik pünkösdi előtti bezárkózottságukban, zárt ajtók és leengedett függönyök mögött gyűlnek össze, és azután alkalomadtán kimennek, hogy másokat inkvizíciós beszédben megfogjanak, amint a szentírás mondja: „Ut caperet Jesum in sermone”, de ezt nem a tanítványok, hanem a farizeusok tették.

Nem járja, hogy azokat, akik kimerészkednek az idegenbe — hogy ne törjék el a lehajtott nádszálát és ne oltsák ki a füstölő mécsbelet, hanem mindig újból felélesszék — minimalistáknak vagy pusztán humanistáknak tekintsék.

Nem járja, hogy csak azok számitanak hívőknek, akik úgy zárnak el minden nyugtalanságot, mint a tüzet elzárják a tűzhelyben.

Nem járja, hogy eleve gyenge hitűnek számitanak azok, akik maguk is kísértést szenvedve felelősnek érzik magukat mindazokért, akik tiltakozva vagy cinikusan vagy közömbösen felreállnak, hogy hitükben meggyengültnék számitanak azok, akik megbotrányoznak azon, hogy a fiatalok lelkesedését nem gyűjtja fel az egyházhirdette üzenet.

Mi történhetett ezzel az üzenettel!

Nem segít itt a pusztá közvetítés, a pusztá *et et* „tedd az egyiket — tedd a másikat: az igazság a középben van”, igen, a középben van *eltemetve*. Ezt a mondatot: „az igazság középben van”, mérjük egyszer hozzá az evangéliumhoz! Ez a mondat oda nem vág! Ezért nem kérhetek mást, mint elszántságot, elszántságot és szenvedélyt.”

ny. t.

AZ OLVASÓ NAPLÓJA

A zsinat kétségkívül korforduló az Egyház életében. A korfordulók azonban csak a történelem évszázados, vagy évezredes távlatából látszanak simáknak. A valóságban többnyire tele vannak megrázkódtatásokkal, szellemi földrendésekkel, válságokkal, küzdelmekkel. Sőt tragédiákkal is. Azonfelül a korfordulók-

nak nincsenek „pillanataik”. Nincs olyan „perc”, amelyben a forduló megtörténik, a régi lelép a színről, és elkezdődik az új. A régi sosem adja át bölcs megértéssel, vagy önmegtagadó nemességgel helyét az újnak. Általában csökönyösen ragaszkodik a helyéhez; lépésről lépésre adja föl pozícióját, és közben megpró-

bálja, hogy amit kénytelen-kelletlen föl-
adott, lépésről lépésre visszahódítsa. Nem
is mindig a legfeddhetetlenebb módon.
Vereségeit átmenetinek tekinti; új arc-
vonalat szervez, és az első adandó alk-
alommal újra támadásba lendül. Az új
pedig többnyire nem fukarkodik az ilyen
alkalmakkal.

Körülbelül itt tartunk most. Így aztán
kérdőjelet tehetünk Gál Ferenc könyvé-
nek* mindjárt az első mondatához, amely
szerint „a zsinat lefolyása, vitái, a ha-
ladó és konzervatív irány mérkőzése ma
már csak történelmi emlék számunkra”.
Igen: maga a dátumhoz kötött esemény
ma már történelem; de ami ott megin-
dult, az tovább folyik, erjed, érik. Ma
talán izgalmasabban és élesebben, mint
a zsinaton és közvetlenül utána. Ma már
egyre többet beszélnek és írnak a zsinat
„reformálását” visszaszorító „ellenreform-
ációról”, ki aggodalommal, ki diadal-
masan. „A hívő embert érdekelheti a
maradandó eredmény és szeretne szem-
pontokat kapni annak megítéléséhez, mi-
lyen irányba terelte a zsinat az egyházi
életet” — írja Gál Ferenc. Hozzátehet-
jük: a hívőt ma már az is érdekli, sőt
aggaszthatja is olykor, hogy a „mara-
dandó eredmények” valóban úgy, olyan
hatékonyan, termékenyen, életformálóan
maradnak-e meg, és egyáltalán megma-
radnak-e, ahogyan a zsinat akarta. Erre
a kérdésre és aggodalmára pusztán
passzív választ keresnie annyi lenne,
mint csak növelni azt, amiből aggodalma
származik. Felelnie neki magának kell,
mégpedig aktívan, részvétellel és állás-
foglalással. Azzal, hogy ő maga segíti-e,
vagy gátolja-e a korforduló beteljesedé-
sét. Ehhez pedig ismerni kell a tényeket,
a folyamatban levő „per” anyagát, ér-
veit, céljait.

Gál Ferenc könyvében alapvető tájé-
koztatást kap. Az előszó szerint a mű
nem kíván részletes magyarázatot adni a
tizenhárom zsinati határozatról; inkább
csak azokat a fogalmakat és témákat ra-
gadja ki, amelyeknek különös mondani-
valójuk van a mai hívő számára, s
amelyekből mégis teljes képet kaphat-
nak az egyházi reformról. Ez azonban
végül is valamivel kevesebbet mond,
mint amennyit a könyv *de facto* ad:
nemcsak kiragadott szeletekben mutat
meg valamit az egészről, hanem azt, aki
olvassa, alaposan és nagy körültekintés-
sel bevezeti, beavatja a zsinat szellemé-
be, az Egyház zsinat által megújított
gondolkodás- és életmódjába. Mégpedig

úgy, hogy semmi kétséget nem hagy afe-
lől: egyáltalán nem holmi „árulásról”
van szó, a régi meg gondolatlan földá-
sáról, a hagyományok tiszteletlen kihaji-
gálásáról, s még sok minden egyébről,
amivel itt-ott tájékoztatlanok és rossz-
indulatúak ezt a zsinati szellemet vádolni
szokták, hanem ellenkezőleg, a változat-
lan és változhatatlan tanítás korszerűsi-
téséről, megtisztításáról a sallangoktól,
visszkapcsolásáról a forrásokhoz. Mint
az előszóban olvashatjuk: „Igyekeztem
minden újat összehasonlítani a hagyomá-
nyos teológiai örökséggel, hiszen azt is
meg kell látnunk, hogy az Egyház nem
tagadhatja meg a múltját és nem is
akarja megtenni. Ellenben szabadulni
akar olyan történelmi kötöttségektől,
amelyek akadályozzák feladatának telje-
sítésében, és segítségül hívja mindazo-
kat a technikai, kulturális és társadalmi
vívmányokat, amelyek eszközül szolgál-
nak a hit megvallásához és a szeretet
gyakorlásához.” Nem arról van tehát szó,
hogy eddig szívósan megőrzött javakat
eltékozoljunk a korszerűség (mint az el-
lenzők mondják, amúgyis föltöttebb zsi-
szikes) tál lencséjéért, hanem arról, hogy
„az Egyház számára a korforduló az üd-
vösség szolgálatának nagyobb lehetősé-
geit nyújtja”, tehát az egyháznak egye-
nesen hivatásából következők, hogy eze-
ket a lehetőségeket ki is használja, és a
korfordulóban a maga korfordulóját is
végrehajtja (sőt talán elmulasztott ré-
gibb korfordulókért is kárpótoljon).

Mert hiszen a hitet megvallani is a
kor nyelvén kell, és a szeretetet is a kor
eszközeivel kell gyakorolni, ha nem akar-
juk, hogy hitünk anakronizmus és sze-
retetünk „retrográd” legyen. Ha a dog-
ma, meggyőződésünk szerint, „örök”, az-
az változatlan, akkor épp úgy szól a má-
nak, mint a tegnapiéknak; aának te-
hát „maul” kell szólnia, nem tegnapelőt-
tiül. „A dogmák — írja Gál Ferenc —
nem változnak az Egyházban, nem is
változhatnak, de hiba lenne, ha érthet-
len nyelven mutatnánk be őket.” Elég
huzamosan ragaszkodtunk ehhez a hi-
bához, elég kárát is láttuk; ideje leten-
nünk róla. A dogma integritása jottányit
sem fog csorbulni vele, legföljebb az
integristák hermetizmusa rendül meg
kissé tőle. Föltétlenül a dogmának, a
dogma „életének” a javára. S így is van
ez rendjén: a dogma azért van, hogy él-
jen, nem azért, hogy katedrafiók meg-
közelíthetetlen holt kincse legyen.

*Gál Ferenc: Zsinat és korforduló. Szent István Társulat, 1968.

Gál Ferenc könyve ennek az életnek a szolgálatában áll. Homályokat oszlat, fogalmakat tisztáz, alapokat épít, látóhatárt tágit. Olyan teológia, amely „hordozza a történelem terhet”, tehát szól is mindazokhoz, akik vele együtt hordják ezt a terhet. És olyan teológia, amely a zsinat kitűzte feladatait is vállalja. „A zsinat — olvassuk végső soraiban — feladatokat tűzött ki: az igazság mélyebb keresését, közlésének módját, továbbá természet és kegyelem szintézisének azon a széles alapon való munkálását, amit a természet eddigi megismerése magával hozott. Biztos, hogy a vállalkozás a teológia újabb virágkorához fog vezetni, de ez a virágzás más lesz, mint a trentói zsinat után. Akkor a vita leszűkítette a problémákat, most az összefogás hihetetlenül kiszélesíti.”

Remélhetőleg nálunk is küszöbön áll egy ilyen „újabb virágkor”. Legalábbis Gál Ferenc könyve erre mutat.

* * *

Erre mutat Nyíri Tamás könyve is,* ez a modern világi és zsinat utáni egyházi eszmék pergőtüzében született izgalmas munka a mai hívő számára legizgalmasabb kérdésről: arról, mi a helye, szerepe, küldetése a mai világban, „szeretheti-e a világot anélkül, hogy szeretetének kárát vallaná kereszténysége”, „lehet-e ugyanolyan értékű tagja a modern társadalomnak, mint akárki más”, és „ha a mai kereszténynek tudomásul kell vennie, hogy egy középont helyett két gyűjtőpontja van egzisztenciájának, akkor hol keresse és hol találja azt, ami közvetít e két pólus között”? Ezekre a kérdésekre adja meg a könyv a „legjobb” választ — legjobbat annyiban, hogy (mint az előszó mondja) szerzője nem „eredeti megoldásokkal” kísérletezett (pontosabban szólva eredeti megoldásait sem tünteti föl eredetieknek), hanem a modern teológia legjavának válaszait „gyűjtötte össze”: Rahner, Congar, Metz, Ratzinger és mások gondolataiból. Csakhogy „összegyűjteni” sokféleképpen lehet; lehet tövel-heggyel egybehányini olvasmányokból kiírtakat, és lehet a kapottat megemésztetni, újra átgondolni, személyessé élni s így végül mégiscsak személyes és „eredeti” szemléletté formálni. Ezt tette Nyíri Tamás. Hogyan? „Igyekeztem — írja — megszívlelni az Üdvözítő figyelmztetését, hogy úgy gazdálkodjam hitemünk javaival, mint az a házigazda, aki

régit és újat hoz elő kamrájából. A dolog természetéből következett azonban, hogy a mai világ nyelvén kellett megfogalmaznom a régi kincseket is. Lehet, hogy ez a nyelv szokatlan s olykor kemény beszédnek tűnik. Ám a megszokott nem szükségszerű... A kemény beszéd pedig nem tévesztendő össze az elkeseredéssel, mert az nem a fáradt lemondás, hanem a remény, bizalom, az Isten sürgető kegyelmének szülötte.”

Ami ezt a „kemény beszédet” illeti: nem annyira a beszéd kemény, mint inkább azok az igazságok, amelyeket Nyíri Tamás minden kertelés nélkül a nevükön nevez. És mire van nagyobb szükség, mint a kemény igazságok enyhítő „csomagolás” nélküli kimondására? Ne álltassuk magunkat: helyzetünk alaposan megváltozott a világban, és ha ennek megfelelőleg nem változtatnánk meg a szemléletünket (szemléletünket! nem pedig a dogmáinkat!), akkor a saját tehetetlenségünk bizonyítványát írnánk alá. Szerettünk például azzal hivatkozni, hogy a modern ember gondolkodását ha akarja, ha nem, a kereszténység determinálja. Ezzel szemben jó tudomásul vennünk a kemény valóságot: „Az egyházi értékrend egyre jelentéktelenebbé válik a modern ember hétköznapi életében. Részben magának köszönheti ezt az Egyház, mert a mai világ kialakulása kezdetén emigrált a társadalomból és magas falakkal vette magát körül. Az Egyház a maga választotta kisebbségi helyzetben él.” Ennek pedig le kell vonnunk a következményeit; mindennekélőtt le kell tennünk arról, hogy kisebbségi voltunkban többségnek képzeljük magunkat és úgy is viselkedjünk, vagy pedig (ahol lehet) hatalmi segédleteket vegyünk igénybe többségi illúzióink fönntartása érdekében. Egyáltalán le kell tennünk minden privilégiumról (és minden privilégium illúziójáról), mégpedig mind társadalmi, mint kegyelmi téren, annál is inkább, mert — a történelem tanúsága szerint — a kegyelmi privilegizáltság hangsúlyozásának óhatatlanul az lett a következménye, hogy áttevődött társadalmi térre, beletükröződött a társadalomba: a hit privilégiuma alapján kívántak társadalmi előjogokat, vagy próbáltak igazolni már megszerzeztüket, mások rovására. Annak, hogy „az Egyházon kívül nincs üdvösség”, nem egyszer úgy vonták le a társadalmi következményeit, hogy az Egyház tagjait (elsősorban tehetős tagjait) következképp több tár-

*Nyíri Tamás: A keresztény ember küldetése a világban. Szent István Társulat, 1968.

sadalmi jog is illeti meg, mint másokat. „A második vatikáni zsinat óta azonban biztosan tudjuk, hogy láthatatlanul sokkal többen tartoznak Krisztushoz, mint a látható Egyházhhoz...” Persze jobb lett volna, ha előbb tudjuk, illetve tudatosítjuk magunkban, de úgy, hogy ennek eredményét aztán a gyakorlatban is megvalósítjuk; akkor most bizonyára nem kellene olyan keservesen eltűnődnünk a Nyíri Tamás fövetette kérdésen, hogy „mi lett volna, ha a fiatal Marx nem azzal a retrográd Egyházzal találja magát szemben, amely középkorok óta védte világi előjogait”.

Ez a kényes fűleknek „kemény beszéd” egyszerűen csak igaz beszéd. Mint ahogy ilyen igazul „kemény beszéd” az is, hogy a hit nem egyszerűen holmi passzív, he-tente egy-egy templomi félórával vagy órával tanúsított „odatartozás”, hanem egzisztenciális döntés és személyes élet. „A hit nem ritualizált viselkedés az ember ősi, mágius igényeinek kielégítésére. Nem arra való, hogy elűzze a félelmet, megbűvölje az ijesztő emlékképeket, levezesse a felgyülemlett agresszivitást. Nem stimulálószer a hit, nem az a célja, hogy gyönyörködtessen azzal az izgalommal, amit az ismeretlen kelt. De nem is nyugtató létünk szorongásaira, nem mákony az emberi lét fájdalmaira, bármilyen sokan is vannak, akik még mindig erre a célra használják.”

A hit nem jegyváltás valamiféle kényelmes túlvilági (vagy esetleg már evi-lági) páholyba. A hit az egész emberre és minden kapcsolatra kiterjedő, szemé-lyes elkötelezettség, személyes elha-tározás alapján. És mint élet (azaz nem mint tan, hanem mint „gyakorlat”, mint a tan életbeli megvalósítása) nem kész,

előre kidolgozott, földiktált receptek gé-pies alkalmazása, hanem személyes fele-lősségvállalás, és ezt a felelősséget senki nem háríthatja át másra. „A zsinat ki-fejezetten tanítja, hogy az Egyház nincs semmiféle politikai, gazdasági, társadal-mi berendezkedéshez, vagy életformá-hoz kötve. Ezért szólhat... az egész em-beriséghez, az egész emberiséget érintő kérdésekről. A keresztény hívőnek azon-ban nem nyújtott konkrét modellt, amit csak másolniuk kellene, hogy eleget te-gyenek földi és örök hivatásuknak. Ez a kérdés olyan nehéz és olyan bonyolult, hogy a hívek ne is várjanak a papoktól választ azokban a világi problémákban, feladatokban, amelyek megoldása meg-haladja a papok szakértelmét. A zsinat számol azzal, hogy a keresztények ugyanabban a kérdésben, ugyanolyan lelkiismeretes megfontolás után, külön-böző eredményekhez jutnak. A zsinat el-veti ezzel a keresztény integralizmust és elfogadja a pluralizmust az Egyházon be-lül is... Az Egyház a mai korban nem ad modellt ahhoz, hogy hogyan éljünk a világban, hanem felajánlja Isten erejét és kegyelmét, hogy modellel nélkül is meg-álljunk a helyünket.”

Kemény beszéd? Lehet. De igaz be-széd. Bár minél többen olvasnák ezt a könyvet, hívők, nemhívők egyaránt. A hívők megtudnák belőle, mi a zsinat szel-lemében küldetésük a világban (és ho-gyan éljék hitüket abban a tág, szabad, széljárta légkörben, ahová a zsinat a kö-rülbástyázottság korábbi mentalitásából kihelyezte őket); a nemhívők pedig meg-ismerkedhetnek benne a modern, hi-teles, mai és valódi keresztény gondol-kodással.

RÓNAY GYÖRGY

SZÍNHÁZI KRÓNIKA

Felújította a Pesti Színház Joseph O. Kesselring nagysikerű bűnügyi vígjáté-kát az „Arzen és levendula”-t. Ezt a da-rabot 1941-ben mutatták be Amerikában, és azóta valahol mindig műsorra ke-rül a világ színpadain. Nálunk 1947-ben került először előadásra a mai Thália színház helyén működött Művész szín-házban Várkonyi Zoltán igazgatása alatt Apáthy Imre rendezésében.

Külvárosi villájukban köztisztellel és szeretettel övezetten él a két bűbajos és jószágos Brewster-nővér, Abby és Mártha. Jótékonykodásuk, társadalmi segíteni akarásuk köztudott, éppen ezért gyakori

vendég házukban mind Harper tiszte-letes, mind pedig a helyi rendőrség em-berei, akik a nőknek összegyűjtött ada-mányait osztják szét a rászorulóknak között. Velük lakik a villában testvéröccsük Teddy is, amolyan ártatlan örült, Theo-dore Rooseveltnek képzei magát, aki 1901 és 1909 között volt az Egyesült Ál-lamok elnöke. Látogatóba érkezik egyik uno-áccsuk Mortimer szinkritikus, ő Harper tiszteletes lányának, Elainenek udvarol. A fiatalok már régóta szeretik egymást, most kerül sor az eljegyzésre s ezután színházba készülnek. A lány boldogan hazaszalad átöltözni, mialatt

Mortimer riasztó felfedezést tesz: az ablak alatti ládában egy ismeretlen halott fekszik.

A fiatal újságíró, aki örült nagybátyját, Teddyt gyanúsítja gyilkossággal, szóra veszi a két idős hölgyet. Hatalmas megrökönyödésére a nénik szemrebbenés nélkül bevallják, hogy ők maguk a tettesek. Kiderül az is, hogy nem első ízben gyilkolnak, a pince valóságos temető, ott ásták el ugyanis Teddy segítségével áldozataikat. Kisül továbbá az is, hogy a rémtettek sorozatát merő jószívűségből követték el... Tekintettel a háborús nehézségekre, villájukban kiadó szobát hirdettek. Betoppant egyszer hozzájuk egy teljes magányos öregember a szoba ügyében. Alig ereszkedett le azonban a szalon foteljébe, szívrohamot kapott s ez csakhamar végzett vele. A halott arcán végtelen nyugalom tükröződött, mintha a társiatlan magány réme, az emésztő gondok kínja egyszerre eltávozott volna róla. A nővérek rádöbbennek: a halál jó, megszabadít minden szorongástól, rettegéstől... A halottat, hogy elejét vegyék minden kérdezősködésnek, eltemették a pincében, de megadták neki a végtisztességet, a methodista vallás szertartása szerint. Ezentúl, ha magányos öregember tévedt be hozzájuk, lakásügyben, — és csupa ilyen jött a villába — megmérgezték, hogy ne kelljen tovább szenvednie, hogy megszabadítsák az élet gondjaitól.

Bonyolítja a helyzetet, hogy váratlanul megérkezik a család fekete báránya, Mortimer bátyja, a kitagadott, kétesmúltú Jonathan, aki feltűnően hasonlít Frankenstein fiára, a közismert rémfilm alakjára. Vele van bartája, Einstein doktor is, egy meglehetősen fura orvos. Ők is hullát rejtegetnek autójukban, amitől szeretnének megszabadulni. Az újabb holttest, számos félreértésre ad okot, s kiderül, hogy a hánnyatott múltú kitagadott pontosan ugyanannyi embert tett el a láb alól, mint köztisztelőben álló nagynénjei. Holtverseny!... Mivel az újonnan érkezett gangsterek a villában akarják felütni hadiszállásukat, s mert Mortimer minden áron gátat akar vetni a további rémtetteknek, Jonathan elhatározza, hogy végez öccsével. Hogy a helyzetkomikum a végtelenségig kiaknázódjék, egy titkos drámaíró rendőrtiszt is színre lép s ostobasága csaknem az újságíró életébe kerül. Végül megjelenik a rendőrség s elviszik Jonathan, aki a tébolydából szökött meg. Ugyancsak elmegyógyintézetbe szállítják Teddyt s a két nővére is ez a sors vár.

Közben a rendőrség mindent elhisz, csupán azt nem, hogy a pince valóságos temető. A két nővér így még az utolsó pillanatban meggyilkolja az elmeorvost is, csakhogy ne legyen holtverseny. Tableau!

Nos, Kesselring bűnügyi vígjátéka, noha sokszor nevetőgörcsöket vált ki a nézőkből, voltaképpen hátborzongató darab. Már mint krimi is eléggé rendhagyó, hiszen a színpadon a gyilkos mindig ismert, a feszültséget tehát nem a nyomozás teremti meg, hanem a képtelenségekben is nagyon valószínű helyzetek sorozata. Eppen ez a valószínűség riasztja meg az embert és csupán a történet bonyolításának a módja, a számszerűség eltűlése változtatja a rémdrámát komédiává. Am a hatalmas kacagások, a sziporkázó gagek sem képesek elmosni azt a nyomasztó érzést, ami a darab megtekintése után támad a nézőben, s ami végül gondolkodásra készteti.

Kiderül ugyanis, hogy a leghátborzongatóbb rémtett, az iszonytató tömeggyilkosság alapján véve roppant egyszerű dolog; nem kell hozzá gigászi hatalom, terrrorszervezet, mint amilyen ama bizonyos Mr. Hitleré volt, akire a szerző egy odavetett megjegyzéssel már darabja elején utal. A tömegirtás lehetősége újszólóan mindannyiunknak rendelkezésére áll. Riasztó felismerés ez annál is inkább, mivel azt szügerálja, hogy potenciálisan mindenki tömeggyilkos. A bűnök nagy része, mint ahogy a jelen történet is bizonyítja, a jó tragikus félreismeréséből fakad. Lám, a Brewster-nővérek is számalomból, valami torz euthanasia-szemlélet következtében váltak tömeggyilkossá, nem valami gonosz indulat, könnyen felismerhető elvetemültség folytán. Ez utóbbinál Jonathan a példa, a kegyetlen, a vérszomjas gyilkos, aki — bármilyen nevetséges képtelenség legyen is — illetén szinte erkölcsi ellenpontja a nővéreknek, a „jó” gyilkosoknak. Mentőövet is dob ugyan a szerző felénk, a darab szereplői szinte kivétel nélkül örültek, noha nem mindig viselkednek háborodott módjára. Ez a mentőöv azonban igen gyengének bizonyul, mivel voltaképpen senki sem tudhatja teljes bizonyossággal, hogy mi lakik benne, s mert mindenkit érhet baleset.

Ami a színpadi megvalósítást illeti, ez a darab a fiatal Kapás Dezső eddigi leg-sikerültebb rendezése. Nagy érdeme, hogy a krimi-komédia drámai felhangjait, a hátborzongató valószínűséget erőteljesen érvényre juttatta anélkül, hogy ez a mulatságosság rovására ment volna. Hibája

viszont, hogy még mindig nem tud eléggé pergő előadást produkálni, nem eléggé szigorú önmagával szemben s olykor a könnyebbik megoldást választja, üresjáratokat iktat a darabba. A szereplő színészek szinte kivétel nélkül tudásuk legjavát nyújtják, nekik köszönhető elsősorban, hogy az említett üresjáratok nem válnak szembeötlőkké, hogy a közönség végül is kitűnően szórakozik. Kesselring a remek szituációkon felül, pompás szerepeket is írt, s ez mindennek előtt Sulyok Máriának és Bulla Elmának ad alkalmat átlagon jóval felüli, élményre emelkedő alakításra. Bűbájos idős hölgyeket jelenítenek meg s éppen szimpatikus voltukkal formálják hitelessé, teljesen elfogadhatóvá a nővérek logikus örültségét. Bárdy György Jonathán szerepében az izzóan gonosz, Csákányi László doktor Einstein figurája pedig a riasztóan kegyetlen tébolyt formálja meg torz mulatságossággal. Benkő Gyula ropant intelligenciával és ugyanakkor remek komédiázással érzékelteti az örült és a bolond közötti különbséget. Igen

nehéz a dolga a darab szerelmespárjának, hiszen ők az egyedül normálisak a sok örült között s így szerepük eléggé elmentmondásos. Dicséretükre szolgál, hogy kitűnően oldják meg ezt a feladatot. Különösen Tordy Géza, aki néhány halványabb teljesítménye után szemlélatomást magára talált ebben a darabban. Noha szerepe eléggé „strapás” — hosszú percekre tölt betömött szájjal, összekötözött tagokkal — végig bírja erővel, ami magában véve sem kis teljesítmény. Szerepfelfogásában mindvégig mértéktartó, pedig Mortimer alakja eléggé magában hordja a modorosság vagy a túljátszás veszélyeit. Venczel Vera kedves, üde bája ezúttal is érvényre jut, mindig kellemes jelenség, valahányszor csak színre lép. Kozák László az ostoba rendőrtiszt-dramáiról szerepében kitűnően mulattat, Prókai István, Fonyó József, Pethes Sándor, Szatmári István, Márton András és Nagy István korrekt alakítást nyújtanak. Fábri Zoltán díszlete és Kemenes Fanny jelmezei hiteles környezetet teremtenek.

BÍTTEI LAJOS

KÉPZŐMŰVÉSZET

HÁROM BUDAPESTI KIÁLLÍTÁS. A Fialat Művészek Stúdiója — fennállásának 10-ik évfordulója alkalmából — jubiláris tárlatot rendezett december—január hónapokban a Múcsarnok termében. A kiállításról a látogató jó szájjal távozott; a zsűri ugyanis — ellenében a XI. Magyar Képzőművészeti Kiállítás rendezésekor vétőjogukkal élő személyekkel — lehetővé tette a legkülönbözőbb stílusirányzatok jelentkezését, nem állva útját annak, hogy a közönség elé kerüljenek mindazok az izgalmas kísérletek, amelyek napjainkban a fiatal alkotók műhelyében folynak. Posztimpresszionisták, újrealisták, szürnaturalisták, nonfiguratívok, szentendreiék és hódmezővásárhelyiek, a pop-art és az op-art követői s a fiatal festő- és szobrász-generáció körében megtalálható egyéb tendenciák hívei egyaránt megszólalhattak ezen a kiállításon, azt dokumentálva, hogy a művészetpolitika ma már nemcsak megengedhetőnek, de egyenesen szükségesnek tartja a különféle esztétikai szemléletek és áramlatok szabad megnyilatkozását és akadálytalan versengését.

Igy azután, habár sok felületes, nagyipájú-keves dohányú művel is találkozunk (így Szurcsik János munkáival, Ballár József „Kosárhalsz” című csú-

nyán kezelt, maszatos akvarelljével, Koch Vilmos épigon festményével stb.), — a kiállítás légköre biztató, az anyag egészéről alkotott összbeművésünk kedvező volt. A legsikerültebb művek közül hadd emeljük ki Kovács Albert „Feljárt a padlásra” című festményét, Berki Viola „Kistemplom”-át, Galambos Tamás humoros-naív „Órásbolt”-ját, Deim Pál „Szentendrei kereskedők jelképe” című temperaképét, Orosz János három nemesvonalú tusraszát, Patay László „Esthajnalcsillag” című kompozícióját, Ircsik József „Apám a ravatalon” című markáns művét, Samu Katalin „Kölöklutya” című kőszobrát, Lakner Lászlónak a pop-art-hoz és a neo-dadaizmushoz közelálló, nagyon figyelemreméltó munkáit. Bár nem egészen eredeti mű, mégis a tárlat java dolgai közül való Molnár Sándor hatalmas méretű (2 x 5 méteres) nonfiguratív üvegablakterve. A tárlaton résztvevő geometrikus absztrakciók (Bak Imre, Keserű Ilona, Nádler István) közül munkáinak érettségével, színbeli és kompozíciós erényeivel s képeinek szép fakturájával Fajó János tűnt ki.

*

Az Union des Arts Plastiques elnevezésű francia művészeti egyesület Mon-

triul-i csoportja tagjainak munkáiból januárban kiállítás nyílt a Nemzeti Galériában. A tárlaton természetelvű (Jean Thomas, Dollet, Rival, Dorian, Teicher, a magyar származású Simonka munkái) és elvont képek (Ulli Bruno: „Szónáta cinóbervörösben” stb.) egyaránt szerepeltek, — sajnos azonban, a kiállított darabok nem emelkedtek felül a tisztes közepszerűség szintjén. Igazán kiváló művész csupán egy volt a francia együttes tagjai között: Auguste Harzic, aki tiszta színekből építi fel nonfiguratív munkáit, amelyekből mozgalmasság, játékos fantázia árad.

*

Ugyancsak a Nemzeti Galériában láttuk *Dinnyés Ferenc* (1886—1958) emlékkiállítását. A bemutatott nagyszámú festmény — túlnyomórészt győri, erdélyi és szegedi város- és tájképek, kisebb részben figurális munkák — szűkös ihletről, egyhangú koloritról, a művészi képességek szerény fokáról tanúskodnak; a festő mindössze egy-két művében volt képes maradandót alkotni („Színharmóniák”, „Aranyhajó”).

Ha arra gondolunk, hogy Máttis-Teutsch János, Czigány Dezső, Galimberti Sándor, G. Dénes Valéria, Perlrott-Csaba Vilmos, Hrabéczy Ernő, Crouy-Chanel László és a közelmúlt több más jó művésze hagyatékának összegyűjtése és kiállítása egyre késik, — nehéz megérteni, hogy a Galéria igazgatósága miért éppen Dinnyés Ferenc tárlatának megrendezését tartotta sürgős kötelességének...

* * *

Művészi könyvek. A „Minerva zsebkönyvek” olcsó és magas példányszámú sorozatában látott napvilágot *Kampis Antal* „A magyar művészet a XIX. és a XX. században” című könyve, amely áttekintést ad — I. Ferenc korszakától napjainkig — a magyar építészet, szobrászat és festészet történetéről. Bár a rendelkezésre álló terjedelem korlátozott volt, a szerző mégis talált módot arra, hogy néhány kevésbé közismert, de az utókor megbecsülésére érdemes művészegyeniségről — így például Páchk János reformkori építészről — is megemlékezzen. (A pannonhalmi főmonostor Páchk építette könyvtárterme — mint Kampis joggal állapítja meg — „egyike hazánk legjobb klasszicista tereinek.”)

Múlt századi művészetünkön végigpillantva, a kiemelkedő képességű, európai

rangú művészek (Pollack, Munkácsy, Paál, Székely, Szinyei-Merse, Lechner) mellett — nagyon helyesen — nem feledkezünk meg *Kampis* a becsületet, jószándékú kismesterek (Tikos Albert, Libay Károly Lajos, Györgyi Alajos stb.) működéséről sem. Ők voltak azok, akik — nagy mesterségbeli gondossággal készített munkáikkal — koruk közizlését pallérozták, és mostoha körülmények között folytatott tevékenységükkel önfeláldozóan táplálták a hazai művészeti Kultúra — sokszor gyenge lánggal égő — tüzeit. Aránytalannak tűnik azonban, hogy a kis könyv egy teljes oldalt szenteljen Deák Elnor Lajosnak (két reprodukciót is közölve tőle), akinek munkássága *Kampis* szerint is erősen másodlagos jelentőségű.

A XX. századi magyar képzőművészet bemutatásával is nagyjából elégedettek lehetünk; *Kampis* tárgyilagosan méltatja Kassák konstruktivizmusát és Vajda Lajos, Korniss Dezső, Ámos Imre szurrealizmusát csakúgy, mint a hagyományos, realista-naturalista utakon járók (Glatz, Kisfaludi Stróbl, Pásztor János, Szentgyörgyi István stb.) működését. Nem szerencsés viszont a „Derkovits és kortársai” címet viselő fejezetben a Dózsa-fametszettek és a „Szőlőevők” nagyszerű alkotójának az egészen más esztétikai ideálokat képviselő Mattyasovszky Zsolnay Lászlóval és Perlmutter Izsákkal való társítása. Avval, hogy Ferenczy Noémi egyetlen semmitmondó mondatot, Czöbel Béla munkássága pedig fanyalgó minősítést kap („Czöbel munkái egyenletes érték-szintűek, de már-már egyhangúak”), — nem tudunk egyetérteni. Úgyszintén sajnálatos, hogy Farkas Istvánról, Bálint Endréről és a kiváló grafikusról: Szalay Lajosról (akinek „Genezis” című rajzciklusát 1966-ban díszes kötetben adta ki New Yorkban a Madison Avenue Church Press) említés sem történik, — pedig mindhárman időtálló műveknek adtak életet.

Kampis Antal egyik munkáját pár évvel ezelőtt Lukácsy Sándor irodalomtörténész — mind nyelvi, mind tartalmi tekintetben — szigorúan megbírálta. Lukácsy kritikájának élessége — véleményünk szerint — túlzott volt, bizonyos azonban, hogy jeles művészeti írónk stílusa sokszor valóban modoros, szükségtelenül bonyolult. Csontváry Tivadar — mint a 122. oldalon olvassuk — „a látható világ letapogatott valóságát félrebillent személyiségének emberfeletti léptékével tömte meg...” Az ilyen és hasonló körülményes mondatok átfoglalma-

zása, leegyszerűsítése feltétlenül javára vált volna a különben igen hasznos és a szerző nagy műtörténeti erudícióját bizonyító könyvecskének.

*

Jean Renoirnak, az idős, kiváló francia filmrendezőnek édesapjáról: Auguste Renoirról, az impresszionista pikktúra klasszikusáról frott könyvét — a mester halálának (1919) ötvenedik évfordulójára — G. Beke Margit fordításában, „Apám, Renoir” címmel magyarul is megjelentette a Gondolat kiadó.

Jean Renoir bemutatja az „intranzi-gensek” (mielőtt az „impresszionista” terminus technicus megszületett volna, így nevezték Monet-t, Pissarrót, Renoirt, Sisleyt, Degast és e kör többi tagját) egyik vezető egyéniségének őseit, Renoir porcelánfestőként eltöltött ifjú éveit, a művész párizsi és délfranciaországi életét, baráti körét (Cézanne, Vollard, Choquet), rokonszenves, bölcs, puritán, a festői tevékenységnek mindent alárendelő egyéniségét, s — bevilágítva Renoir műhelyébe — elmondja a mester sok munkája keletkezésének történetét.

Az „Apám, Renoir” külön értéke a művész számos — jórészt nem (vagy alig) ismert — írásbeli és szóbeli megnyilatkozásának közlése. A mester szavaira ma is érdemes figyelni; íme, néhány gondolata: „En azt szeretem a művészet-

ben, ha érezteti az örökkévalóságot, — anélkül, hogy hirdetné.” — „Hogy az elmúlt korszakot újra teremtheted a művészetben, sohase hidd.” (Másként — más szavakkal — ugyanez a felismerés: „Amit egy régebbi kor teremtett, azt ma nem utánozhatjuk.”) — „Szerény véleményem az, hogy alkotni csak alázatos szívvel lehet...” — A mai embereket az utolsó száz év csodálatos felfedezései annyira elvakítják, hogy azt hiszik: velük kezdődik a világ. Nem árt figyelmeztetni őket, hogy elődeik is voltak, mégpedig nem megvetendő elődeik.” — „Mihelyt a művész zseninek érzi magát, vége a művészetének.” — „A vallás mindenben ott van: agyadban, szívedben és a szeretetben, amit munkádba beleadsz.”

Jean Renoir könyve — amely olvasmányoknak is roppant élvezetes — hitelesen, élettelenesen, álpátosz és műkegyelet nélkül állítja elének a Jeanne Samary-arckép, „A páholy”, a nő alkotok, a virág- és szamócás csendéletek, a vízparti jelenetek, a budapesti Szépművészeti Múzeumban őrzött bájos leányportré alkotójának emberi lényét és a mester életörömöt, harmóniát sugárzó oeuvre-jét, amelynek szuggesztíója alól nehéz szabadulni, talán elsősorban azért, mert a Renoir-művek sokasága — mint a művész fia oly szépen és találóan írja — „a mindenség rendíthetetlen, örök egyensúlyának igazságát tárja a XX. század romboláshoz szokott embere elé.”

D. I.

ZENEI JEGYZETEK

(Bach: h-moll mise.) Ritka dolog, hogy egy hangverseny értékelése körül valóságos kritikai háborúság kezdődik, aki azonban Karl Richter budapesti vendégszereplése után egyváltékban elolvasta a két fellépéséről szóló értékeléseket, a sorok között érezhette az ellentétek feszülését, s olykor az lehetett a benyomásunk, hogy a vita már nem is egy hangverseny, egyetlen műalkotás felépítése körül folyik, hanem egy egész zenei korszak értelmezése kapcsán. Nem is lehet vitás, hogy Karl Richter, a müncheni Bach-zenekar vezetője a barokk stílus, de kivált Bach művészetének kiváló ismerője. Nem csak egy Bach műveit újraalkotó zenekar vezetése tette azzá, hanem a Günther Ramin mellett Lipcsében eltöltött esztendő, amikor a Tamás-templomban orgonálva a legmélyebb és leghitelesebb tradíciókat szívhatta magába. A hagyomány persze még nem minden. Ha interpretációnkban megelé-

sziünk a múlttal, félő, hogy porossá válnak. Mauersberger professzor például egyike korunk kiemelkedő Bach-karmestereinek, a h-moll mise vele készült felvétele mégis meglehetősen unalmas. No, persze Karl Richter esetében egy pillanatra sem fenyeget az unalom, a megszokás veszélye. Még a hallgató is annyira rabjává válik zenei elképzeléseinek, annyira lenyűgöző, ellentmondást nem tűrő akarattal vezényli hatalmas együttesét, hogy óhatatlanul inkább az értelmezés kérdése vetődik fel mindenkiben: vajon ez a kivételes felkészültségű mester a maga poroszos tábornoki keménységével az egyetlen lehetséges megoldást választotta-e, hagyott-e még elég helyet a bachi muzsikában rejlő emberközelségnek, s képes volt-e ezt a nagyon is emberi réteget felelősen abba a magasságba, és arra a szintre, amelyikre Bach tette.

Neveltséges dolog volna kétségbe vonni, hogy létezik egy másik Bach és egy másik h-moll mise is, amelyik talán valamivel egyszerűbb, nem ilyen fényes, ilyen pompás, ilyen szinte emberfölöttien nagy és tökéletes. De az is tény, hogy ilyen előadásban még talán sosem hallhattuk a miseirodalom e remekét. Az Állami Hangversenyzenekar és Budapesti Kórus (karigazgató: Forrai Miklós) az első eladás kisebb bizonytalankodásai után valósággal megtáltosodva kivételes teljességgel muzsikált. Persze aki közelről látta Karl Richter legapróbb részletekre és frázisokra is érzékenyen reagáló, kicsit talán túlságosan is részletező karmesteri magatartását, s maga is a lényéből kiáradó kérlelhetetlen erő és erély hatása alá került, önkénytelenül is úgy érezte, hogy a muzsikások nem is mernek hibázni. Amikor a kürtösök egyik-másik nyaktörő akkordban nem találták el pontosan a hangot, Karl Richter tekintetével viharfelhők költöztek. S bizony csak ritkán lehattunk tanú a megnyugvás nyájas pillanatainak. Richter követelt, de ugyanakkor adni is tudott, hiszen kivételes szépségű, izzó, benső hitellel kiáradó muzsikálással ajándékozott meg bennünket, amelynek akadtak mélyen egyszerű pillanatai is, például a Crucifixusban, és az isteni fenség teljességét megragadó részletei is, a Cum Sancto Spiritu felszárnyaló fúgájában. Csak ismételné tudom, hogy ez a h-moll mise tökéletes építmény hatását keltette mindnyájunkban, egy befejezett remekműt, amelyet csak nagyon nagy mester tehetett ilyen széppé. Karl Richter ilyen mester. Századunk egyik legnagyobb muzsikusa, aki úgy hozza közénk a hagyományt, hogy korunk nyelvén tolmácsolja. Bach bizonyára másképp képzelte el a Gloria indítását. Az a végtelenségig kidolgozott lebegő staccato, amellyel Karl Richter kezdte ezt a tételt, valahogy mégis teljes plaszticitással tárta elénk az angyalok kórusát, s abba a hatalmas gótikus székesegyházba vezetett bennünket, melyről William Cart ír a h-moll misével kapcsolatban. Cart szerint a mű „hatalmas gótikus székesegyház, amelyben mindkét felekezet hívői kezét nyújthatnak egymásnak”. Korábban divat volt a h-moll mise kettéosztottságát elemezni, egyes méltatói szerint Bach e műve korántsem egységes, még Albert Schweitzer is kétféle vallásos szemlélet találkozásaként elemzi. A „korszerű” s a vallásos korszellemnek is megfelelő Bach-felfogást mégis csak inkább Karl Richter képviselte, aki egyetlen, mindent átölelő

és magába forrasztó érzés dokumentumaként vezényelte és értelmezte Bach kompozícióját.

A h-moll mise kivételes szépségű előadása arra is jó példa lehetett, milyen áldozatos munka kell ahhoz, hogy Bachot híven tolmácsolhassuk. Ami látszólag szinte akadémikusan kiszámított művészetében, az valójában olyan poétikus, annyira telítve van érzelmekkel, hogy még a legegyszerűbb fúgákat is csak az tolmácsolhatja hitelesen, aki nem csak mesterségbeli oldaláról közeledik hozzájuk. Nálunk valahogy nem honosodott meg még ez a „költői” Bach-kultusz. Nagy örömmel hallgathattuk a Rádiózenekar matinésorozatán a lipcsei mester alkotásait, de csak némelyik hangverseny vitt az igazi lényeg közelébe. Különösen a kantáták megszólaltatásánál hiányoltuk a benső tartalom kifejtését: az olaszos áriák és tömören fénylő németes kórusok ellentétéből egy egész kor teljességre törekvő szintetizáló igényét is ki lehet bontani. Sajnos nálunk még inkább a megszólaltatás problémáival való küzdelem jegyében hangzanak el a kantáták. Visszatérve Karl Richterre: tőle a hagyomány kezelésének szabadságára s ugyanakkor alázatos tiszteletére kaphatunk példát. S ezt a példát érdemes volna megszívlelni.

Vendégünk sajátos vezénylési módja talán leginkább a szólistákat zavarta, akik közül a búcsúzni készülő Maria Stader amúgyis némi indiszpozícióval küzdött. A második előadásban azonban ismét megcsodálhattuk Réti József kivételes stílusismeretét és hangjának hajlékony zengését, de magasszínvonalú teljesítményt nyújtott Barlay Zsuzsa és Deme József is.

(L e m e z f i g y e l ő.) Világviszonylatban is figyelmet keltő vállalkozása a Qualitonnak az LPX 11366-tól 11270-ig terjedő sorozata. Őt fiatal, de máris nemzetközi hírű művészi felvételeiből jelentetett meg válogatást őt szépen kivitelezett lemezen. Némelyikük — mint Mező László vagy Sirokay Zsuzsa — már nemzetközi zenei versenyek győztese. Mások — mint Kiss Gyula — kitűnő tehetségek, akiktől méltán várhatjuk a magyar előadói kultúra újabb felvirágoztatását. Mindenképpen jelentős zenei vállalkozásnak tarthatjuk tehát a Magyar Hangfelfogást, amely ezeket a fiatalokat most az egész ország nyilvánosságával is megismerteti, s „hátteret” teremt tehetségük kibontakoztatásához.

Kóté László, fiatal hegedűművészdünk még nincs harminc esztendőse sem, de tehetségére már a Szovjetunióban is felfigyelték, ahol Vajman professzor irányításával formálta képességeit. Lemezen Sibelius ritkán hallható d-moll hegedűversenyét játssza, Saint-Saëns és Ravel egy-egy művének társaságában. Elsősorban játéknak áradó dallamosságga ragadja meg a hallgatót, s hegezőülésének meleg tónusa, amely bizonyára a romantikusok előadására predesztinálja majd. — Mező László hangversenyre való hatalmas műsort ad lemezén. Kiemelkedően szép Sztravinszkij Olasz szvitjének tolmácsolása. Mező különben már nem egészen fiatal művész, tudását és rátermettségét pedig nagyjából az egész zenei világ ismeri, hiszen olyan mesterek egyengették kibontakozása útját, mint Pablo Casals és Gregor Pjatigorsky. Ezen a lemezen különben Szűcs Loránd kiegyenlített, szépen alkalmazkodó zongora művészetét is megcsodálhatjuk. (Bizonyára örömmel forgatná kezében ezt a kiadványt a híres zongorista, Gerard Moore, ő ugyanis mindig azért kardoskodott, hogy a zongorakísérőt ne csak mint kísérőt, hanem egyenrangú társat tüntessék fel a műsorok. Erdemes lett volna ezt az elvet a tasak betűtervében is megvalósítani.) — A híres Liszt-versenymű felvételek között is megállja a helyét Kiss Gyula lemeze, amelyen az

A-dúr zongoraversenyt adja elő (néhány egyéb alkotás kíséretében). Kitűnően alkalmazkodik robbanó temperamentumához a Pál Tamás vezette Allami Hangversenyzenekar. Ez a lemez technikai szempontból is kifogástalanul sikerült, a mű indításának „élőben” is kényes effektusa hibátlanul szólt meg. — Szintén öröme lesz a lemezgyűjtőknek Mozart két zongoraversenyének előadása Sirokay Zsuzsa lemezén. (Breitner Tamás vezényli a Hangversenyzenekart. Ezen a felvételen sajnos nem egészen tiszta az első tétel zenekari kísérete.) Kivált szépek a lassú tételek, de az A-dúr zongoraverseny egésze is mesteri tolmácsolás. A hangversenyen is ritkán hallható C-dúr versenymű (K. 415) pezsgő, színes előadása is maradéktalan örömet szerez a hallgatónak. — Szegedi Anikó Schumann Karneválját és a Kreislerianát adja elő. Igényes, lényegretörő művészsze számára talán néhol még idegen a schumann-i költőiség, s a merész hangulatváltozásokat sem követi mindenütt, lemeze azonban egy ígéretesen felívelő tehetség méltó dokumentálása.

A lemezek kivitelezése is szép, kar, hogy nem egységes elvek szerint valósult meg, érdemes lett volna vagy mind az ötük képét a címlapra hozni, vagy olyan szép tervet kellett volna találni mindegyikhez, mint Koncz Máriaé a Schumann-lemezen.

RÓNAY LÁSZLÓ

FILMEK VILÁGÁBÓL

Mészáros Márta: *Holdudvar*. A szolid polgári filmgyártás téma- és környezetválasztását gyakran jellemzi a jólszabott előkelőség. Vitathatatlanul sokat számítanak a válogatott színészek is, akiknek szabályos vagy szabálytalanul szép ábrázata jelentősen hozzájárul a nézőtéri transz állapotának kialakításához. Azonban éppen az elegáns (ma már többnyire intellektuálisra vagy enyhén bohámszerűre igazított) lakberendezések, a decens ízléssel kiválasztott tóparti nyaralók, az à la mode öltözékek (vagy adott esetben panyókára vetett hülígn hacukák), és a technika soronlevő korszerű vívmányai, mint a hűtőszekrény, fűtő telefon és automobil, az általános vágy céltáblái, melyeknek látványa is bizonyos fokú vigaszt és kielégülést már. Az ásatag konfliktuseszmény alkalmazása, a kicentizett dramaturgiai szabályok segítségével alaposan megjátszatott színész-összeállítások ráadásul még azt is elhítetik, hogy

a vagyontárgyakkal együtt a lelki gazdagság is gyarapodik, és a kommunikációs folyamatba bevont néző ösztönszerű vágya, hogy neki is ekkora lelke és nyaralója legyen.

Mutatós keretvilágért a filmipar dolgozóinak amúgy sem kell a szomszédba menniük. Benne élnek; egész környezetük — a díszletektől a munkamódszerig — eleve exkluzív a közvélemény szemében, és ha valaki végre bejutott, úgy nem kell sok hozzá, hogy egy potemkinvilágot higgyen valóságnak; a technikai apparátus minden látszattal ellentétben olyan messzire távolítja el őket a szürke hétköznapiaktól, hogy számukra „lemerülni az élet sűrűjébe” többnyire vératömlésztés számba megy, akárcsak lapszerkesztőknél. Filmeknek lenni ma már társadalmi rangot jelent, nagyvilági dolog: olyan, mint egy-egy Citroen az Opelek között. A gyalogosok innen még messze vannak.

Mi is történik, ha egy közgazdász-funkcionárius felesége megözyegyül? A *Holdudvar* tehetős (lásd a bevezető sorokat) özyegy „úriasszonya” 1945-ben még harcos kedvű, lelkes gondolatokkal foglalkozó fiatal, férje hatalmi gondolkozása mellett azonban állandó megalkuvás volt az élete; mi sem természetesebb hát, mint hogy most végre fölszabadítja magát, lemond a vagyonról, a magas életbiztosításról, a kiemelt nyugdíjról. Egyik gyermeke hippi-huligán, a másik azonban apja fia: nem tűri a nemes emléke meggyalázását, s erőszakhoz folyamodik, hogy anyját *comme il faut* magatartásra kényszerítse.

Mi ez? Egy családba beleférne egész Magyarország? Nemzeti sorskérdéseket feszeget a súlyos jelkép, a gyávaság, megalkuvás és újratermelésének folyamatát, vagy esetleg az emancipált nő problémájának, helyzetének vizsgálatáról van szó? Lehetne ugyan bármelyik, hiszen nem a tárgyválasztás határozza meg a művet, hanem az alkotói állapot.

De éppen ennek az állapotnak a „sót-lansága” okozza a *Holdudvar* szolid hollywoodiságát, ezt a jólfésült konform környezetlelképést, melyet Kende János gondos képtechnikájával akaratlanul is véglegesít. A monden, jól szituált film-beli életforma persze már nem az a teljesen régi; a férfiak nem gyártulajdonosok, hanem műszaki-gazdasági funkcionáriusok, egyes jelenetekben fölsejlik a közvetlen paraszti leszármazás nyoma, s az utódokban a később kirajzolódó vargabetűk, a virágokat dobáló elégedetlenkedők sorsa. Egyszóval: sok minden változott.

Nehéz megmondani, hogy mi az oka a filmeknél elég gyakori környezet-exkluzivitásnak, (mely adott esetekben éppen ellenkezőleg, ezoterikus elzárkózásba is fordulhat!). Valószínű, hogy néha éppen a könnyebb ellenállás útját jelenti, (bizonyos mértékig a film-keresztretjtvények esetén is). A forgatáshoz technikailag nem nehezebb divatos díszleteket összeválogatni, s előkelő dolgok mindig látványosabbak.

Mészáros Márta második filmjében két dologgal foglalkozik: az emancipált nő sorsával, aki egyenlősége ellenére elrontja életét, és a totalitás, a hatalom igényével, mely az új nemzedékben is ugyanúgy jelentkezik, akár az előzőben. Egy pillanatban föl villan a „vegetatív út” is, a Balaton parton kószáló fiatalok képében. Látjuk, elég sok ez így együtt; ha nem társul hozzá megfelelőre méretezett koncepció, ha a probléma-fölismerés és

a megformálási állapot között hiányzik az összhang, minden darabokra esik, befejezetlen marad, félmegoldásnak fest. Egy-egy részmegoldás sejteti, mennyivel többet tudott volna nyújtani a rendező, ha kevesebbet akart volna; *Törőcsik* alakítása nemcsak azért jó, mert tud játszani, hanem azért is, mert szerepében valóban van valami, ami esetünkben egy nő életében jelentős és nehéz kérdés. A forgatókönyvi elgondolás azonban nem felelt meg a film túlméretezett problematikájának, az adott díszletvilágon belül egy maroknyi jómódú réteg látszólagos kiábránulását hozták csak mutatós közelségbe az egyszerű csakhöz, akinek mindez legfeljebb pillanatnyi élménypótlékot jelent és hamis vágyrezonanciákat. Az, ami a rendezőben tényleg „dolgozott”, a kellő redukció híján nem bontakozott ki. A *Holdudvar* olyan film, amely tele van kitöltetlenül hagyott hézagokkal. Az indító jelenet olyan elnyújtott, szájbárágós, akár egy oktatófilm, a két nő parasztosan mulatós ivászata irreális jelképe lehetne legfeljebb a jómódban magukra hagyott asszonyokra leselkedő veszélyeknek, a halotti tort helyettesítő koktél-parti alig több stilizált kameramozgatási gyakorlatnál, a remek záróképet pedig a körbe táncoló fiatalokkal akár egy Fellini-filmből is ki lehetett volna vágni. Talán az ebben a megnyugtató, hogy jó rendezőknek is szükségük van időnként rossz filmekre, hogy lássák magukat.

A. *Koncsalovszkij: Az első tanító.* Egy elmaradott vidékre fiatal tanító kerül: leszerelt katona, éppen annyit tud, hogy mindenki érdeke a tudás. A tanulásra, mint kollektív cselekvésre, az embert általában a gazdasági körülmények készítetik. Ha az emberek kollektíven nem akarnak valamit, úgy valószínű, hogy a gazdasági élet fejlettsége alapján tényleg nem jött még el az ideje, különben ugyanis maguktól is megtennék. Ilyenkor nyilvánvalóan kényszert kell alkalmaznia annak, aki mégis változást akar.

Az alkotók konfliktusokat hoznak létre a filmben, társadalmi ellentéteket alakítanak ki a szereplők között, hogy bizonyítsák, hogyan találhat szövetségest a katona, hogyan vonhatók be a harcba az emberek.

A film erénye, hogy formailag tömör, közvetlen, felesleges képek és pátoz nélküli. A tartalmi szándéktól független nyers stílus és az ismeretlen kirgiz világ ábrázolása élményt is jelent.

UNGVÁRY RUDOLF

AKIK MA

könyvtárak, tanári szobák, szerkesztőségek biztonságában, vagy otthonunk melegében könyveket forgatunk, vagy gyermekeinket tanítjuk a betű szere-
tetére, álljunk meg egy pillanatra. Emlékezzünk a halott költő, Radnóti Miklós so-
raira:

De aki egyszer egy hajnalon arra ébred,
hogy minden összeomlott s elindul mint kísértet,
kis holmiját elhagyja s jóformán meztelen,
annak szép, könnyüléptű szívében megterem
az érett és tűnődő kevésszavú alázat,
az másról szól, ha lázad, nem önnön érdekéről,
az már egy messzefénylő szabad jövő felé tör.

.....
szívemben nincs harag már, bosszú nem érdekel,
a világ újra épül, — s bár tiltják énekem,
az új falak tövében felhangzik majd szavam;...

E sorokat olvasva emlékezésünk ne legyen a szokványos, fejbólintásos meren-
gés. Ne mondjuk, hogy igen, igen, a költő előre megérezte társai és a maga sorsát,
megérezte az eseményeket, lám meg is írta, — előre. A költőnek nem kellett meg-
látnia semmit előre. Nem váteszség volt az, ami Radnóti soraiban tükröződött, ha-
nem a napok, az órák valósága, az események és sorsok realitása, amely a költővel,
pólya- és embertársaival életük minden pillanatában történt.

Huszonöt éve, 1944. március 19-én, az ország német megszállásával véget ért egy
illúzió, amely egy közép-európai Svájcot igyekezett látni az országban, és azt sugall-
ta, hogy a háborút át lehet vészelné pusztítás és emberirtás nélkül. Nem lehetett át-
vészelné. Ezt tudja mindenki, vagy onnan, hogy átélte, vagy onnan, hogy tanulta a
történelemből.

Mégis, az emlékezés kapcsán villantsunk fel néhány eseményt az akkori időkből.

A megszállás után az új kormány államtitkári rangban kormánybiztost rendelt
a sajtó, a rádió, a könyvkiadás élére. Ő néhány héten belül minden politikai és idő-
szaki lapok betiltott, amely a békéről, a függetlenségről, a szabadságról tett emlí-
tést működése során. Betiltották egyebek között Illyés Gyula irodalmi lapját, a
M a g y a r C s i l l a g o t, erre a sorsra jutott A z O r s z á g Ú t j a, és még kétszáz saj-
tóorgánium. Beszüntette megjelenését a Possonyi László felelős szerkesztésében meg-
jelenő V i g i l i a is.

A betiltások után a kitiltások következtek. Háromszáznál több magyar és kül-
öldi író művei tiltattak ki a nyilvános, az iskolai és a magánkönyvtárakból. Sorsuk
a megsemmisítés lett. Huszonkét vasúti tehervagonban félmillió könyvet szállítottak
a zúzdába. A zúzó-malom megindítása előtt ünnepséget rendeztek. Ezen a kormány-
biztos így kezdte ünnepi szónoklatát: „A március tizenkilencediki események után
vállalom a könyvégető szerepét...”

Más miniszterek és kormánybiztosok olyan döntéseket hoztak, hogy nemcsak a
könyveket, hanem az embereket is vasúti teherkocsiba kell zsúfolni és a könyvek
sorsára kell juttatni, a németeknél bevált módszerek szerint. Kezüket néhány hat-
hatós tiltakozás kötötte meg: az államfőnél tiltakozott XII. Pius pápa, Európa né-
hány keresztény uralkodója. Erre ideiglenesen felfüggesztették az emberirtást.

A nyilasok azonban nem hallgattak sem isteni, sem emberi törvényekre. Gyer-
mekek, asszonyok, férfiak kerültek a zúzdában elpusztított könyvek sorsára. Emlé-
kezzünk: az út ehhez a szellem megfojtásán, a könyvek égetésén át vezetett. A gyil-
kosok a szellem gyilkolásával kezdték.

PERGEL FERENC

A KATOLIKUS SAJTÓ AFRIKÁBAN

A misszionáriusok voltak az elsők, akik a fekete kontinensen nyomdákat építettek és újságokat jelentettek meg. Az első lépést azonban nem követte második. Szent X. Pius pápa híres felhívása: „Építetek inkább egy templommal kevesebbet, és alapítsatok egy katolikus lappal többet!” az afrikai püspökök körében is is gyöngye visszhangra talált — állapítja meg az *Alle Welt*, a bécsi hitterjesztési központ lapja. — A misszionáriusok ma is csak úgy mellékesen szerkesztenek lapokat. Szerkesztősegeikben amatőr újságírók ülnek, akiknek a jószándék mellett többnyire csak nagyon halvány fogalmaik vannak a hír, a tudósítás, a riport, vagy a kommentár műfajáról.

Egy-egy katolikus lap megalapítása meglehetősen véletlenszerűen történik. A független Malawi köztársaság első katolikus folyóiratát például harmadmagával hozta össze egy német misszionárius, akit Malawi püspöke azért talált alkalmazni erre a feladatra, mert nagyon szellemes leveleket tudott írni. Ezt a képességét bizonyítja az említett „*Moni*” című folyóirat megalapításáról szóló beszámolója is: „A Limbe-i misszionár volt egy szerény nyomdája — írja — amellyel senki nem tudott mit kezdeni. A püspök erre kijelölt három pátert, hogy lendítsék föl az üzletet. Hármunk közül a legidősebb a szerkesztőség főnöke — a felelős kiadó —, másikunk a nyomda technikai vezetője; én pedig, mint legfiatalabb, a következő munkaköröket töltöm be: ügyvezető igazgató, szerkesztő, kifutófiú, könyvelő, gépíró, újságárus, fotóriporter és utazó-szerkesztő. Tennivalóban tehát nincs hiány — nem panaszkodhatom.” Minden nehézség ellenére a háromtagú szerkesztőség lapja azonnal olvasótáborra talált. Első száma 4000, a második már 8000, a harmadik pedig 12.000 példányban jelent meg, és pár nap alatt elfogyott.

Az afrikaiak tudásszomja kielégíthetetlen — de csak olyan újságot vesznek meg, amelyet fillérekért megkapnak. Ugyanakkor egy lapkiadónak Afrikában rendkívüli meglepetésekkel kell számolnia. Az újságárus időnként „kölcson” veszi az eladott lapok árát, ha például a felesége beteg és orvosságra van szüksége. A „kölcson” vett pénzt aztán ritkán lehet viszontlátni. Megesik, hogy a taxisofőr, akinek szét kellene hordania a napilapot, napokig egyszerűen nem

jön el érte. De az is előfordult már, hogy az igazhitű muzulmán sofőr egy útszéli bokorba kézbesítette a keresztény „konkurencia” újságját.

Hasonló nehézségekkel természetesen a világi sajtószervek is szembekerülnek. De míg az egyház csak viszonylag jelentéktelen összegeket fordít a katolikus sajtó fejlesztésére, addig különböző politikai csoportok semmilyen áldozatot sem sajnálnak, csakhogy a közvéleményt megnyerjék. Egyre nagyobb összegeket fordítanak nyomdák és kiadványvállalatok alapítására; nem elégszenek meg „amatörökkel”, hanem európai és amerikai szakembereket alkalmaznak. — kerül, amibe kerül. A katolikus hierarchia mindez iránt csak kevés érzéket mutat. A missziók komoly összegeket áldoznak arra, hogy iskolákat építsenek és megtanítsák a négereket olvasni, de arra már nem marad pénzük, hogy megfelelő olvasmányokról is gondoskodjanak. Joggal panaszkolta néhány évvel ezelőtt *Walbert Bühlmann*, az ismert tudós misszionárius: „Mi vetettünk, és mások aratnak”. *P. van Dam* az 1962-es tanganyikai püspöki konferencia sajtófőnöke resignáltan állapította meg: „A lakosság 65 százaléka katolikus missziós iskolában tanult meg olvasni, de az ország sajtójának mindössze 6,5 százaléka katolikus. Így a mi iskolaügyünk támogatja az ellenünk szóló propagandát. Munkánk nélkül az afrikaiak el sem tudnák olvasni, a vallásellenes sajtótermékeket.”

A legtöbb misszionárius püspök ma is előnyben részesíti az igehirdetés hagyományos eszközeit. Ezért — legalábbis látszólag — egyre inkább háttérbe szorítja őket minden más, nem vallásos világnézet, amely a modern hírközlő eszközök felhasználásával gondolatait milliók számára teszi hozzáférhetővé.

Mindemellett nem lebecsülendő eredmény, hogy a katolikus sajtó ma Afrikában négy saját hírügynökséggel rendelkezik. Ezek léte az 1962-es nagy püspöki konferencia kezdeményezésének köszönhető. De megvalósulásuk — egyáltalában, mindaz, amit a katolikus sajtó Afrikában a szűkös erkölcsi és anyagi támogatás ellenére elért — egyes személyek vagy szervezetek egyéni leleménységének és kitartásának az eredménye.

ALBERTI GYÖNGYI

Revue mensuelle — Directeur: Vid Mihelics — Rédaction et administration: Budapest V.,
Kossuth Lajos u. 1. — Abonnements pour un an 4,50 US dollars.

S O M M A I R E

Important évènement de la politique ecclésiastique hongroise — En mémoire de Vid Mihelics: *Endre Szigeti*: Témoin de tournants du siècle; *Béla Saád*: L'homme du dialogue; *Ivan Boldizsár*: Le manufacteur; *Mihály Medvigy*: Souvenirs du théologien sur Vid Mihelics — *Géza Nemeth*: Poèmes — *Amy Károlyi*: Poèmes — *Tamás Nyíri*: Sécularisation et christianisme — *István Jánosy*: Poème — *Lajos Áprily*: Le cardinal (pièce) — *László Bódás*: Poèmes — *Margit Kopácsy*: Le manche après la cognée (nouvelle) — *József Boróvi*: La révolution bourgeoise de 1918 en Hongrie et le Saint-Siège — *György Somogyi*: Le petit sentier (sur les évêques).

JOURNAL: Contre-réformation 1969? (t. ny.) — Journal du lecteur (*György Rónay*) — Chroniques théâtrale (*Lajos Bittei*), — Beaux-Arts (I. D.) — Rubrique musicale (*László Rónay*) — Films (*Rudolf Ungváry*) — Ceux qui aujourd'hui... (*Ferenc Pergel*) — La presse catholique en Afrique (*Gyöngyi Algerti*).

Informations sur la couverture

IMPORTANT ÉVÈNEMENT DE LA POLITIQUE ÉCCLÉSIASTIQUE DE HONGRIE

La nomination des nouveaux archevêques et évêques hongrois constitue une étape importante du développement des rapports entre l'Etat hongrois de régime socialiste établi après la seconde guerre mondiale et l'Eglise catholique romaine. Il a fallu une grande sagesse politique et de nombreux travaux patients pour aboutir à ce résultat.

Ce n'est pas la première fois, ni certainement la dernière que nous évoquons la situation historiquement extrêmement défavorable de l'Eglise catholique de Hongrie lors de la libération, puis au cours de la grande transformation sociale qui suivrent la seconde guerre mondiale. Cette Eglise était si étroitement enchevêtrée à l'Etat féodal qui venait de s'écrouler et d'être anéanti, qu'en se relevant des ruines auxquelles elle avait survécu, il lui semblait n'être entourée que d'étrangers et d'ennemis. Actuellement, nous commençons déjà à voir ces événements d'il y a 20 ans sous une perspective historique et nous sommes à même de nous rendre compte des nombreux obstacles qui, en dehors des passions politiques et des irritations personnelles et de celles des groupes, empêchaient les intéressés de peser avec un réalisme lucide les conditions et les possibilités de la coexistence.

Le nouveau pouvoir considérait l'Eglise avec suspicion, car il voyait en elle l'aspiration au retour de l'ancien régime et son principal défenseur. Du côté catholique, par contre, nombreux étaient ceux qui étaient portés à croire que l'époque des persécutions religieuses était arrivée.

Après son voyage à Rome, en 1948 Mgr l'archevêque d'Eger Gyula Czapik dit à Sándor Sik rédacteur en chef de Vigilia: „A Rome, on destine l'Eglise de Hongrie à un sort de martyr, mais je ne veux pas m'y résigner”. On n'a jamais su à la suite de quel entretien Mgr l'archevêque Czapik avait eu cette impression. Mais le fait est que ce fut avec un grand bon sens politique et beaucoup de tact qu'il entreprit la tâche ardue de la normalisation des rapports entre l'Etat et l'Eglise. Ses efforts furent couronnés par le premier accord conclu en août 1950 entre le gouvernement de la République Populaire et le Corps épiscopal catholique de Hongrie. Il est instructif de relire aujourd'hui le texte de l'accord conclu à cette époque. Nous y trouvons non seulement toutes les conditions du développement favorable réalisé plus tard, mais à beaucoup d'égards c'était un texte précurseur. Le paragraphe no 4 stipulait p. ex. „Le corps épiscopal soutient le mouvement en faveur de la paix. Il approuve les efforts déployés par le peuple hongrois et le gouvernement de la

république populaire pour la défense de la paix, réprouve toute provocation à la guerre, de même que l'utilisation des armes nucléaires, c'est pourquoi il considère comme coupable de crime commis envers l'humanité le gouvernement qui, le premier, fera usage de la bombe atomique". La hiérarchie hongroise n'y est pas moins touchée que dans le Concile Vatican II, la constatation de la constitution pastorale institué. „L'Eglise dans le monde d'aujourd'hui: „Toute activité de guerre visant la destruction de villes tout entières ou de vastes territoires et de leur population sans distinction constitue un crime envers Dieu et les hommes. C'est pourquoi il ne faut pas cesser de les condamner sans hésitation".

Cet accord constituait un événement de grande importance, même s'il n'avait pas dénoué entièrement la crise de confiance régnant alors entre les parties contractuelles. Dans son commentaire de l'accord, le journal „Szabad Nép" écrivit: „L'essentiel, c'est qu'on mette de la bonne volonté à la réalisation des divers points de l'accord". Et nous pouvons affirmer que cette bonne volonté n'a fait défaut depuis aucune des deux parties. Bien sûr, en plus de cette bonne volonté bi-latérale de l'auto-discipline et du bon sens politique, il a fallu bien d'autres choses encore pour mener à bien le développement des relations, dans l'esprit de la paix et de la compréhension pacifique. L'esprit du concile Vatican II convoqué par le pape Jean XXIII, était aussi nécessaire, cette largeur de vues, pensée nouvelle à l'échelle du monde qui se manifeste graduellement dans les activités diplomatiques du Saint-Siège.

La participation d'un nombre toujours croissant d'évêques hongrois aux travaux du concile, puis l'entrée en relations du Saint-Siège et des autorités compétentes du gouvernement hongrois ont amené les conditions préalables de l'accord partiel conclu en octobre 1964 par le gouvernement hongrois et le Saint-Siège, sur la base des nouvelles réalités bilatérales déjà mentionnées. Bien que chacune des deux parties ait souligné le caractère partiel de l'accord les nominations qui viennent d'avoir lieu prouvent clairement l'utilité du travail qui avait été accompli. Relativement à ces nominations, à la conférence de presse, le secrétaire d'Etat József Prantner, président de l'Office National des Affaires du Culte, a dit que ces derniers temps à Rome et à Budapest il a été souvent question des problèmes existant entre la République Populaire Hongroise et le Vatican. Quelques organes de la presse occidentale ont annoncé que des résultats spectaculaires avaient suivi ces négociations et allaient même jusqu'à prévoir l'établissement de relations diplomatiques entre la République Populaire Hongroise et le Vatican. A ce propos, József Prantner a déclaré qu'à son avis en principe ces relations n'étaient pas exclues mais que leur établissement n'est pas assez proche pour qu'on puisse en parler de façon concrète. Mais en ce moment la question décisive n'est pas même le caractère juridique des relations, mais plutôt l'esprit général, dont elles sont imbues. A ce point de vue la déclaration de József Prantner, selon laquelle il n'y a plus de „question délicate" dans les rapports de l'Eglise et de l'Etat socialiste est très importante. Cela revient à dire qu'il n'y a pas de problème que les parties intéressées ne puissent soulever ouvertement, c'est évidemment une circonstance réjouissante.

En considérant les nouvelles nominations d'évêques, sous ce point de vue, il faut y voir de toute façon un événement important de la politique ecclésiastique hongroise. Deux chaires archiépiscopales de passé historique ont été occupées et la plupart des diocèses hongrois sont administrés par les évêques diocésains nommés au siège de l'évêché. Par là l'administration de l'Eglise Hongroise est rentrée dans la voie normale traditionnelle, qu'elle avait suivie depuis des siècles. La tendance de supprimer de plus en plus les provisoires est manifeste, ce qui est tout à l'avantage de la cause de l'Eglise sans parler de la facilité apportée au règlement des questions en suspens. Aucune des deux parties ne songe à nier qu'il y en a encore, mais on espère fermement que dans la mesure où le provisoire disparaîtra graduellement dans la direction de l'Eglise catholique hongroise, le temporaire cessera également dans les relations entre l'Etat et l'Eglise.

Le commentaire publié par le journal *Népszabadság* à propos des nominations explique clairement le point de vue officiel du gouvernement dans toute la question. Selon le journal, c'est: „un progrès positif dans les rapports de notre Etat et de l'Eglise. C'est un *jalon* du processus par lequel l'Etat socialiste s'efforce continuellement d'établir sa coexistence avec les Eglises. Nous avons toujours bâti cette aspiration politique solidement fondée en principe sur la réalité *qu'entre croyants et non croyants la différence n'est pas nécessairement politique* et que les intérêts sociaux

des travailleurs observant des traditions religieuses sont au fond les mêmes que ceux de la société entière..." (tous les soulignements se trouvent dans l'article original).

L'opinion catholique hongroise pleine de confiance en l'avenir a appris avec joie et apaisement la nouvelle des nominations témoignant du tour favorable pris par les relations de l'Eglise et de l'Etat hongrois.

INFORMATIONS

Le 12 Février, un quadruple sacre d'évêques a eu lieu à la basilique Szent István de Budapest. Mgr József Ijjas, archevêque de Kalocsa, Mgr Pál Brezanóczy archevêque d'Eger assistés de 6 autres évêques ont sacré quatre nouveaux membres du corps épiscopal hongrois: József Udvardy, József Kacziba, György Zemplén et József Vajda. A cette occasion, la basilique était comble, entièrement occupée par les invités à la cérémonie et par la foule des fidèles. En Hongrie, c'était le premier sacre qui se soit déroulé dans la langue du pays. C'est pourquoi les fidèles ont été spécialement informés; du haut de la chaire de l'église, le père piariste Mihály Medvigy leur a expliqué la marche de la cérémonie et le sens des symboles. A la fin de la sainte messe qui servait de cadre à la cérémonie du sacre, les anciens évêques entourant ceux qui venaient d'être sacrés, ont fait tous ensemble le tour de l'église. C'est ainsi que les quatre nouveaux évêques hongrois ont donné leur première bénédiction de prélats. C'est Mgr l'évêque József Udvardy, administrateur apostolique de Csanád qui, au nom des évêques nouvellement sacrés a salué l'archevêque qui avait présidé le sacre, ainsi que les évêques qui l'avaient assisté, le clergé et le peuple des fidèles.

Aux sièges des diocèses hongrois, on procède successivement à l'intronisation des nouveaux évêques diocésains et des administrateurs apostoliques. A Esztergom, le 24 Janvier, Mgr l'évêque docteur Imre Szabó a présenté au chapitre le document du Saint-Siège qui le nommait administrateur apostolique de l'archidiocèse, et en même temps le docteur György Zemplén a remis le document qui annonçait sa nomination au poste d'évêque coadjuteur d'Esztergom. Après les formalités juridiques, l'office archidiocésain d'Esztergom a organisé en l'honneur de Mgr l'évêque docteur Imre Szabó une réception à laquelle, en dehors des ordinaires, assistaient aussi les représentants des autorités ecclésiastiques et de celles de l'Etat. Au nom du clergé de l'archidiocèse le chanoine pronotarius István Vajay, curé de la cathédrale a salué les assistants et d'un ton chaleureux il a pris congé du docteur Artur Schwarz-Eggenhofer, administrateur apostolique qui prend sa retraite. Au nom du clergé de Budapest et de ses fidèles appartenant pour la plupart au diocèse d'Esztergom, le docteur László Semptey a salué le nouveau prélat. Puis le secrétaire d'Etat József Prantner, président de l'Office National des Affaires du Culte a prononcé un discours dans lequel il exprimait que „nous coopérerons avec succès dans tout ce qui nous rattache". Le secrétaire d'Etat a parlé spécialement de la restauration de la basilique d'Esztergom, et il a saisi l'occasion pour déclarer que le gouvernement hongrois destinait une subvention d'Etat de 21 millions de forints à l'exécution des travaux projetés.

Le 2 Février, Mgr l'évêque Imre Kisberk nouvellement nommé au poste d'administrateur apostolique est entré en fonctions à Székesfehérvár. Dans la chapelle du palais épiscopal, on a donné lecture de la nomination en présence du chapitre cathédral et, des représentants du clergé diocésain, puis le prélat nouvellement nommé a prononcé devant l'autel sa profession de foi et le texte du serment. Après la cérémonie d'intronisation, le nouveau prélat a donné une réception au cours de laquelle furent prononcés plusieurs discours. Dans ses paroles de salutation, Imre Miklós, vice-président de l'Office National des Affaires du Culte a surtout apprécié l'accord partiel conclu en 1964 entre le Saint-Siège et le gouvernement hongrois. Il a souligné que, depuis, on a beaucoup parlé de la formation de la politique ecclésiastique hongroise, mais en fin de compte les événements ont donné raison à ceux qui dès le début étaient d'avis que dans les relations de l'Eglise hongroise et de l'Eglise catholique la voie des négociations est toujours praticable. Au nom du chapitre cathédral et du clergé diocésain c'est le vicaire général Imre Potyondy qui a salué le nouveau prélat.

A Pécs, c'est le 10 février que, en la cathédrale au grand passé de la ville a eu lieu la cérémonie d'intronisation. C'est là qu'on a donné lecture de la bulle pontificale énonçant la nomination ainsi que sa traduction en langue hongroise. L'évêque

diocésain Mgr József Cserhádi avait invité à la cérémonie et à la messe pastorale qui la suivit tous les curés de son diocèse ainsi qu'un membre laïque de chacun des conseil paroissiaux. C'est de cette manière que le prélat désirait souligner l'unité et l'égalité en droits du peuple de Dieu. C'est également dans cet esprit qu'était conçu son sermon prononcé au cours de la sainte messe. Après la cérémonie de l'église, Mgr l'évêque Cserhádi donna une réception à laquelle, en dehors des notabilités ecclésiastiques et laïques, assistaient aussi tous les curés du diocèse ainsi que les délégués des conseils paroissiaux. L'évêque fut d'abord salué par le grand vicaire János Horváth, puis Imre Miklós, vice-président de l'Office National des Affaires du culte, prit la parole. Dans son discours, il dit entre autres: „Un temps relativement long s'est écoulé depuis que la chapitre diocésain de Pécs a élu vicaire du chapitre, cette personnalité ecclésiastique que nous saluons aujourd'hui à l'occasion de son intronisation au siège d'évêque diocésain. Nous sommes heureux de constater que le temps a justifié ceux qui ont choisi selon les vrais intérêts de l'Eglise au lieu de ses intérêts supposés; ce choix, comme en témoigne cette nomination était conforme aux conceptions de la politique ecclésiastique de notre état socialiste. Tout cela prouve qu'il est possible et nécessaire et en même temps réciproquement utile de poursuivre des négociations afin de résoudre les questions qui se posent au cours d'entretiens pondérés. Ces jours et ces semaines-ci l'attention de l'intérieur comme celle de l'étranger se tournent vers l'Eglise catholique. Mais ces moments solennels doivent être suivis de mois et d'années laborieux. L'avenir exige de grands efforts de tous ceux pour qui la paix et le bien être de notre peuple sont chers”.

C'est par les pensées du pape Jean XXIII. que Mgr József Cserhádi évêque diocésain a remercié les orateurs des discours de salutation qui lui étaient adressés en citant: „Il ne faut pas chercher ce qui sépare, mais ce qui unit.”

A Eger, c'est le 25 Janvier que Mgr Pál Brezanóczy archevêque d'Eger a présenté au chapitre général d'Eger le document du Saint-Siège contenant sa nomination. L'intronisation solennelle a eu lieu le 11 février, en la cathédrale d'Eger où se pressaient le clergé du diocèse et la foule des fidèles. Après l'intronisation solennelle et la sainte messe pastorale, une réception a été donnée au séminaire archiépiscopal, à l'intention des notabilités ecclésiastiques et laïques, du clergé et de la délégation des fidèles. Au cours de la réception, c'est le secrétaire d'Etat József Prantner, président de l'Office National des Affaires du Culte qui salua Mgr l'archevêque Pál Brezanóczy au nom du gouvernement. „Je souhaite de tout coeur bonne santé et bon travail au nouvel archevêque d'Eger qui entre en fonctions, — dit le secrétaire d'Etat. C'est un grand honneur pour nous d'avoir pu assister à cette heureuse cérémonie. Notre joie est d'autant plus motivée que ce que nous fêtons ces jours-ci en Hongrie n'est pas seulement la cause de l'Eglise, mais exprime aussi une bonne coopération, et représente les bonnes relations de l'Eglise et de l'Etat. En ce jour de fête nous pensons à tous ceux qui ont contribué à ce développement positif des rapports entre l'Eglise et l'Etat. Nous pensons aussi à ceux qui, malheureusement, ne peuvent plus le fêter avec nous, aux pionniers des deux côtés qu'ils aient été marxistes ou croyants. Nous avons dû vaincre bien des difficultés pour arriver au degré de compréhension qui sans toucher aux fermes principes fondamentaux, nous a permis d'établir une bonne coopération pour le bien de notre patrie, de notre peuple et de l'humanité tout entière. Dans cet archidiocèse nous devons aussi une pensée affectueuse au prélat qui a joué un rôle prépondérant dans le développement positif des relations entre l'Etat et l'Eglise, et qui a puissamment contribué à ce qu'en Hongrie l'Eglise, débarassée des nombreux préjugés du passé, ait pu trouver le *modus vivendi* avec la force ouvrière. Dans sa propre histoire, c'est la première fois que l'Eglise a pu s'accorder avec une puissance qui, si elle ne se dit pas chrétienne, du moins considère comme sa tâche principale la réalisation de l'humanisme le plus élevé... A ce moment solennel, en exprimant nos meilleurs voeux, nous autres incroyants, aux croyants, à tous les prêtres ici présents et aux fidèles, nous leur souhaitons en essence la même chose que nous souhaiterions pour nous-mêmes. En effet, si certains principes de conception du monde et certains points de vue nous séparent, au fond, nous sommes unis. Les croyants ne nous sont pas étrangers, nos parents, nos frères sont parmi eux. Et vous n'êtes non plus des étrangers pour nous, car nous nous retrouvons dans l'amour envers notre peuple et dans nos efforts pour la paix et le progrès de l'humanité”. C'est Mgr l'archevêque Pál Brezanóczy qui répondit à l'allocation du secrétaire d'Etat, en soulignant aussi que nous vivons dans la même patrie que chacun de nous désire servir à sa manière.

K Ö Z L É S E K É S V Á L A S Z O K

Négyes püspökszentelés zajlott le február 12-én a budapesti Szent István bazilikában. Ijjas József kalocsai érsek, Brezanóczy Pál egri érsek és további hat püspöktársa kíséretében szentelte fel a magyar püspöki kar négy új tagját, Udvardy Józsefet, Kacziba Józsefet, Zemplén Györgyöt és Vajda Józsefet. Ebből az alkalomból a bazilika zsúfolásig megtelt a meghívott vendégekkel és a hívők tömegével. Ez volt az első püspökszentelés Magyarországon, amely már az új népnyelvű szertartás kíséretében folyt le. Éppen ezért a híveket külön tájékoztatták; a templom szószékéről Medvigy Mihály piarista atya magyarázta el a szertartás menetét a jelképek jelentőségét. A szentelési szertartás keretében szolgált szentmise végén a régi püspökök közrefogták az újonnan szentelteteket s együtt körbejárták a templomot. Így adta meg első főpapi áldását a négy új magyar püspök. Az újonnan felszenteltnek nevében Udvardy József püspök, csanádi apostoli adminisztrátor köszöntötte a főszentelő érseket, a társszentelő püspököket, a papságot és a hívő népet.

A magyar egyházmegyék székhelyein egymás után iktatják be az újonnan kinevezett megyéspüspököket, illetve apostoli adminisztrátorokat. Esztergomban január 24-én mutatta be a káplálannak dr. Szabó Imre püspök a főegyházmegye apostoli adminisztrátorává történt kinevezéséről szóló szentszéki okmányt és ugyanekkor mutatta be dr. Zemlén György is esztergomi segédpüspöki kinevezésének okmányát. A jogi aktus után az esztergomi főegyházmegyei hivatal fogadást adott dr. Szabó Imre püspök tiszteletére, amelyen az ordináriusokon kívül megjelentek az állami és egyházi hatóságok képviselői is. A főegyházmegye papsága nevében Vajay István protonotárius kanonok, főszékesegyházi plébános köszöntötte a megjelenteket és meleg hangon vett búcsút a nyugalomba vonuló dr. Schwarz-Eggenhofer Artur apostoli kormányzótól. A zömében az esztergomi egyházmegyéhez tartozó Budapest papságának és híveinek nevében dr. Semptey László köszöntötte az új főpásztort. Azután Prantner József államtitkár, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke mondott beszédet annak a meggyőződésének adva kifejezést, hogy „mindabbah, ami összekapcsol bennünket, eredményesen fogunk együttműködni”. Külön kitért az államtitkár az esztergomi bazilika renoválásának ügyére és ezt az ünnepélyes alkalmat használta fel arra, hogy bejelentse: a magyar kormány 21 millió forint összegű állami támogatást biztosít a tervezett munkák elvégzésére.

Székesfehérváron február 2-án foglalta el hivatalát az újonnan kinevezett apostoli kormányzó, Kisberk Imre püspök. A kinevezésről szóló okmányt a püspöki palota kápolnájában olvasták fel a székeskáptalan és az egyházmegyei papság képviselőinek jelenlétében, majd az újonnan kinevezett főpásztort az oltár előtt mondta el a hitvallás és az eskü szövegét. A beiktatási szertartás után az új főpásztort fogadást adott. Itt hangzottak el az üdvözlő beszédek. Miklós Imre az Állami Egyházügyi Hivatal elnökhelyettese köszöntő szavaiban mindenekelőtt a Szentszék és a magyar kormány 1964-ben megkötött részleges megállapodását méltatta. Rámutatott, hogy az azóta eltelt idő alatt sokféle értékelés hangzott el a magyarországi egyházpolitikai helyzet alakulásáról, de végül is az események azokat igazolták, akik kezdetől fogva azon az állásponton voltak, hogy a magyar állam és a katolikus egyház viszonylatában a tárgyalások útja mindig járható. A székeskáptalan és az egyházmegyei papság nevében Potyondy Imre nagyprépost általános helynök köszöntötte az új főpásztort.

Pécsett február 10-én a város nagymúltú székesegyházában folyt le a beiktatási ünnepség. Itt olvasták fel a kinevezésről szóló pápai bullát és annak magyar fordítását. Az ünnepélyes aktusra és az azt követő főpapi szentmisére Cserháti József megyéspüspök egyházmegyéjének minden plébánosát meghívta és velük együtt minden egyházközségi képviselőtestület egy-egy világi tagját is. A főpásztort így is hangsúlyozni kívánta Isten népének egységét és egyenjogúságát. Ebben a szellemben mondotta el a szentmise keretében szentbeszédét is. A templomi ünnepség után a püspöki palotában Cserháti püspök fogadást adott, amelyen az egyházi és világi méltóságokon kívül megintcsak ott volt az egyházmegye valamennyi plébánosa és egyházközségi képviselőtestületi kiküldöttje. A püspököt először Horváth János helynök köszöntötte, majd Miklós Imre az Állami Egyházügyi Hivatal elnökhelyettese emelkedett szólásra. Beszédében a többek között ezeket mondotta: „Viszonylag hosszú idő telt el azóta, hogy a pécsi egyházmegye káptalanja káptalani helynökévé választotta azt az egyházi férfit, akit most megyéspüspöki beiktatása alkalmából üd-

Vigilia

1969 Március

Ára 9. – Ft.

vözlöhetünk. Őszinte örömünkre szolgál, hogy az idő azokat igazolta, akik az egyház vélt érdekeivel szemben az egyház valódi érdekeinek megfelelően döntöttek, s e döntés, mint e megyéspüspöki kinevezés is jelzi, szocialista államunk egyházpolitikai elgondolásaival is találkozt. Mindez bizonyítja, hogy szükséges és lehetséges, egyben kölcsönösen hasznos tárgyalásokat folytatni, a felmerülő kérdéseket higgadtan, türelmesen, tárgyalások útján megoldani... Ezekben a napokban és hetekben bel-
föld és külföld egyaránt figyelemmel fordul a katolikus egyház felé. Az ünnepi pil-
lanatokat azonban munkás hónapoknak és esztendőeknek kell követnie. Nagy erő-
feszítéseket igényel a jövő mindazoktól, akik számára drága a béke és népünk
boldogulása." Az üdvözlő beszédek Cserháti József megyéspüspök XXIII. János
pápa gondolataival köszönte meg, idézve, hogy nem azt kell keresni, ami elválaszt,
hanem azt, ami összeköt.

Egerben Brezanóczy Pál egri érsek január 25-én mutatta be a kinevezését tartal-
mazó szentszéki okmányt az egri főkapitálnak. Az ünnepélyes székfoglalóra pedig
február 11-én került sor az egri székesegyházban, amelyet zsúfolásig megtöltött az
egyházmegye papsága és a hívő sereg. Az ünnepélyes székfoglaló és a főpapi szent-
mise után az érseki szemináriumban fogadás volt az egyházi és világi vezető szemé-
lyiségek, a papság és a világi hívek küldöttsége részére. A fogadáson a kormány ne-
vében Prantner József államtitkár, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke köszöntötte
Brezanóczy Pál érseket. „Szívből kívánok jó egészséget és jó munkát a most hiva-
talba lépő új egri érseknek — mondotta az államtitkár. — Megtiszteltetésnek érezzük,
hogy ezen az örömnappal mi is résztvehetünk. Ez az öröm annál inkább is indokolt,
mert, amit ma ünneplünk és amit ezekben a napokban ünneplünk Magyarországon,
az nemcsak az egyház ügye, hanem egy jó egvütműködést is fejez ki: az állam és
az egyház jóviszonyát reprezentálja. Ezen az ünnepen visszagondolunk mindazokra,
akik az állam és az egyház között ezt a pozitív fejlődést segítették. Visszaemlékezünk
olvanokra is, akik ma — sajnos — nem ünnepelhetnek velünk. Visszaemlékezünk az
úttörőkre, mindkét oldalon, akár marxista, akár egyházi oldalon voltak is. Sok ne-
hézséget kellett leküzdenünk, amíg eljutottunk a megértésnek erre a fokára, amikor
a szilárd alapelveket nem érintve, a haza, népünk és az emberiség érdekében jó
egvütműködést tudtunk kialakítani. Jó szívvel kell megemlékeznünk ebben a fő-
egvütműködésről arról a főpapról, akinek kiemelkedő szerepe volt abban, hogy az
állam és az egyház viszonya pozitív irányban fejlődött. Hogy a magyarországi egy-
ház a múltból örökölt sokféle előítéletet legyőzve megtalálta a *modus vivendi*-t a
munkáshatalommal. Az egyház a maga történelmében először állapotodott meg olyan
hatalommal, amely nem mondja magát kereszténynek, de legfontosabb feladatának
tartja a legmagasabb rendű humánus megvalósítását... Ebben az ünnepélyes órá-
ban, ha jókívánságot fejezünk ki, mi nemhívó emberek a hívő embereknek, az érsek
úrnak, a főtisztelendő uraknak, a kedves hívőknek, akkor lényegében ugyanazt a jót
kívánhatjuk, amit magunknak. Mert ha bizonyos világnézeti elvek és nézőpontok el-
is választanak, lényegében evégek vagyunk. Minekünk nem idegenek a vallásos em-
berek, közöttük vannak a szüleink, közöttük vannak a testvéreink. És hát önként
idegenek számunkra, mert hiszen együtt vagyunk népünk szolgáló szeretetében és az
emberiség békéjének és haladásának szolgálatában." Az államtitkár üdvözlő szavaira
Brezanóczy Pál érsek válaszolt. Ő is hangsúlyozta, hogy egy hazában élünk s ki-ki
a maga módján ezt a hazát kívánja szolgálni.

Szennay Andrásnak a Hittudományi Akadémia professzorának, aki a magyar
püspöki kar megbízásából szakértőként dolgozik a nemhívók titkárságánál, az elmúlt
hónapok során több jelentős külföldi folyóirat közölte tanulmányát. A *Seelsorger*
című folyóirat „Pasztorálteológiai megfontolások a keresztények és ateisták találko-
zásáról” című, a *Theologie der Gegenwart* „A dialógus, mint szolgálat” című, majd
ismét a *Seelsorger* „Fundamentális teológia a kérdező ember szempontjából” című,
végül az *Internationale Dialogzeitschrift* „Megfontolások a keresztény-marxista dia-
lógussal kapcsolatban a II. vatikáni zsinat szellemében” című tanulmányát közölte.